

Culegere de rezumate

CONFERINȚĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ "COMPETITIVITATE ȘI INOVARE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII"

EDIȚIA A XXII-a

25 – 26 septembrie 2020

CHIȘINĂU
2020

CZU 082:378=00

C 63

Culeger de rezumate a lucrărilor științifice

Conferință Științifică Internațională

"Competitivitate și Inovare în Economia Cunoașterii" (25-26 septembrie 2020)

Copyright 2020

Editori:

Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova. Adresa: Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 61, MD-2005, Telefon: + 37322224128, Fax: +37322221968, www.ase.md

Editura ASEM, Centrul Editorial-Poligrafic al ASEM. Adresa: Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 59, ASEM, bloc B, b. 502, MD-2005, Telefon: + 37322402936, www.ase.md

Toate drepturile sunt rezervate

Editorii nu sunt responsabili pentru conținutul lucrărilor științifice publicate și nici de opiniile autorilor prezentate în acest Volum.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: Prof. univ., dr. hab., academician Grigore BELOSTECINIC

Membri:

Corneliu GUȚU, dr., Prorector Pentru cercetare și parteneriate, ASEM

Liliana CONDRATȚCHI, cercet. șt., Șef Serviciu Știință, ASEM

Diana BRAGOI, Secretar științific al Senatului ASEM, ASEM

Eugenia FEURAȘ, dr. hab., Directorul Școlii Doctorale ASEM

Cristina COPĂCEANU, dr., Școala Doctorală în drept, științe Politice și Administrative ASEM-USPEE

Zinovia TOACĂ, dr., Decan al Facultății „Tehnologii Informaționale și Statistică Economică”, ASEM

Ludmila COBZARI, dr., hab., Decan al Facultății „Finanțe”, ASEM

Roman LIVANDOVSKI, dr., Decan al Facultății „Business și Administrarea Afacerilor”, ASEM

Veaceslav ZAPOROJAN, dr., Decan al Facultății „Economie Generală și Drept”, ASEM

Lilia GRIGOROI, dr., Decan al Facultății „Contabilitate”, ASEM

Rodica CRUDU, dr., Decan al Facultății „Relații Economice Internaționale”, ASEM

Nina ROȘCOVAN, dr., Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene, ASEM

Descrierea Camerei Naționale a Cărții

"Competitivitate și Inovare în Economia Cunoașterii", conferință științifică internațională (22 ; 2020 ; Chișinău). Conferință Științifică Internațională "Competitivitate și Inovare în Economia Cunoașterii", Ediția a 22-a, 25-26 septembrie 2020 : Culegere de rezumate / colegiul de redacție: Grigore Belostecinic (redactor-șef) [et al.]. – Chișinău : ASEM, 2020. – 99 p. : fig., tab.

Cerințe sistem: PDF Reader.

Antetit.: Min. Educației, Culturii și Cercet., Acad. de Studii Econ. din Moldova. – Texte : lb. rom., engl., fr., rusă. – Rez.: lb. engl., fr. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – În red. aut.

e-ISBN 978-9975-75-986-1.

082:378=00

C 63

e-ISBN 978-9975-75-986-1.

Acest Volum include materialele științifice prezentate la Conferința Științifică Internațională "Competitivitate și Inovare în Economia Cunoașterii", Ediția a XXII-a, 25-26 septembrie 2020, care s-a desfășurat în cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei (ASEM), Chișinău, Republica Moldova.

CUPRINS:

SECȚIUNEA 1: ABORDĂRI INOVATIVE ȘI NOI TENDINȚE ÎN DOMENIUL BUSINESS ȘI ADMINISTRARE

HOW UNIVERSITIES BUILD THEIR BRAND IDENTITY КАК УНИВЕРСИТЕТЫ СОЗДАЮТ ИДЕНТИЧНОСТЬ СВОЕГО БРЕНДА	6
¹Sergey BAZHENOV, PhD ²Elena BAZHENOVA, PhD	
¹ Science Horizons Foundation, Moscow, Russia ² South Federal University, Rostov-on-Don, Russia	
THE IMPACT OF COVID-19 ON TOURISM IMPACTUL COVID-19 ASUPRA TURISMULUI	9
¹Roman LIVANDOVSCHI, dr. ²Igor MELNIC, dr.	
Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova	
ORGANIZATIONAL ADAPTATION TO DIGITAL TRANSFORMATION ADAPTAREA ORGANIZAȚIILOR LA TRANSFORMAREA DIGITALĂ	13
Mariana ȘENDREA, dr.	
Academia de studii economice a Moldovei Republica Moldova	
STIMULAREA MUNCII CA FACTOR HOTĂRÂTOR ÎN SPORIREA COMPETITIVITĂȚII ÎNTRPRINDERII	16
Sergiu PETROVICI, dr. hab.	
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova	

SECȚIUNEA 2: ECONOMIE FUNDAMENTAL ȘI APLICATĂ

THE IMPACT OF INFLATION ON UNEMPLOYMENT OF WOMEN AND MEN IMPACTUL INFLAȚIEI ASUPRA ȘOMAJULUI FEMEILOR ȘI BĂRBAȚILOR	20
Mariana ROBU, PhD Student	
Academy of Economic Studies of Moldova	

SECȚIUNEA 3: INTEGRAREA EUROPEANĂ, REȚALII ECONOMICE INTERNAȚIONALE ȘI MULTICULTURALITATE

BUSINESS PROCESS OUTSOURCING: OPPORTUNITIES AND ADVANTAGES OUTSOURCINGUL BUSINESS-PROCESELOR: OPORTUNITĂȚI ȘI AVANTAJE	23
Natalia LOBANOV, dr. hab.	
Academia de Studii Economice a Moldovei, R. Moldova	
FOREIGN TRADE CAUSALITY AMONG THE EUROPEAN UNION (EU) AND TURKEY	27
Erdoğan KOTIL, PhD	
Faculty of Economic Sciences Administration, Abant İzzet Baysal University, Republic of Turkey	
PROBLEMS OF INNOVATION MANAGEMENT IN TOURISM ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В ТУРИЗМЕ	30
SIROTENKO G.A, PhD	
Institute of International Relations of Moldova (IRIM), Republic of Moldova	

SECȚIUNEA 4: CARPE SCIENTIAM: EVOLUȚIILE ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI UMANITARE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE MIGRATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IMPACTUL PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA PROCESELOR MIGRAȚIONISTE DIN REPUBLICA MOLDOVA	32
Dorin VACULOVSCHI, dr.	
Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova	

PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ALE SALARIAȚILOR ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19	36
--	-----------

Alexandra TIGHINEANU, dr.

Academia de Studii Economice a Moldovei, R. Moldova

SECȚIUNEA 5: ECONOMETRIE ȘI STATISTICĂ ECONOMICĂ

THE CONCEPT OF MEASURING FISCAL INDICATORS AT THE LEVEL OF THE LEVEL OF THE HUMAN RIGHTS	40
CONCEPTUL DE MĂSURARE A INDICATORILOR FISCALI LA NIVELUL DREPTURILOR OMULUI	

¹Ion PÂRȚACHI, PhD

²Natalia ȘIȘCAN, PhD student,

^{1,2}Academy of Economic Sciences of Moldova, Republic of Moldova

APPLICATION OF THE NOWCAST METHOD FOR THE ESTIMATION OF THE REPUBLIC MOLDOVA MACROECONOMIC AGGREGATES	44
APLICAREA METODEI NOWCAST PENTRU ESTIMAREA AGREGATELOR MACROECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA	

¹Elena CARA, PhD

²Victoria BLANUȚA, PhD student

^{1,2}Academy of Economic Sciences of Moldova, Republic of Moldova

SECȚIUNEA 6: INOVAȚII CONTABILE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

ANALYSIS OF THE RISK OF NON-PAYMENT OF ANNOUNCED DIVIDENDS	48
ANALIZA RISCULUI DE NEACHITARE A DIVIDENDELOR ANUNȚATE	

Natalia ȚIRIULNICOVA, dr.

Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC CRISIS ON THE PLANNING OF THE FINANCIAL STATEMENTS AUDIT	50
IMPACTUL CRIZEI PANDEMICE COVID-19 ASUPRA PLANIFICĂRII AUDITULUI SITUAȚIILOR FINANCIARE	

¹Dumitru GRUMEZA, dr.,

²Anatolie IACHIMOVSCI, dr.,

^{1,2}Academy of Economic Sciences of Moldova, Republic of Moldova

ASPECTS OF INTERNAL CONTROL FOR THE PREPARATION OF THE MANAGEMENT REPORT	53
POZITIA CONTROLULUI INTERN LA ÎNTOCMIREA RAPORTULUI CONDUCERII	

Aliona BÎRCĂ, dr.

Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova

Secțiunea 7: TEHNOLOGII INFORMAȚIONALE ȘI CIBERNETICĂ ECONOMICĂ

THE EVOLUTION OF THE AUDIOVISUAL SERVICES MARKET AND THE SOCIAL IMPACT OF THE IMPLEMENTATION OF DIGITAL TELEVISION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	57
--	-----------

Serghei OPREA, dr.

Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova

ETHEREUM – MAINSTREAM PROFILE OF THE CRYPTOCURRENCY	
--	--

Mariya YANEVA, PhD Candidate

Academy of Economics "D. A. Tsenov", Bulgaria

AUTOMATED ELABORATION OF THE PRODUCTION PLAN WITH OPTIMIZATION ELEMENTS	65
ELABORAREA AUTOMATIZATĂ A PLANULUI DE PRODUCERE CU ELEMENTE DE OPTIMIZARE	

Ilie COANDĂ, dr.

Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova

UNIONS OF CONVEX SETS IN METRIC SPACES REUNIUNI DE MULȚIMI CONVEXE ÎN SPAȚII METRICE	67
---	-----------

Anatolie PRISĂCARU, dr.
Academia de Studii Economice din Moldova
MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni 61

SOME DETAILS REGARDING TO PRODUCTION AND TRANSPORT MODELS UNELE PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA MODELELE DE PRODUCȚIE ȘI CELE DE TRANSPORT	69
---	-----------

¹**Ștefan BLANUȚA, drd.**
²**Anatol GODONOAGĂ, dr.**
³**Ala ROLLER, dr.**
^{1,2,3}*Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova*

SECȚIUNEA 8: DIMENSIUNI FINANCIARE ALE ECONOMIEI CUNOAȘTERII

THE EVOLUTION OF FISCALITY IN THE CONTEXT OF ECONOMIC DOCTRINES EVOLUȚIA FISCALITĂȚII ÎN CONTEXTUL DOCTRINELOR ECONOMICE	71
---	-----------

¹**Nicolae PLATON, dr. hab.**
²**Igor TURCANU, drd.**
^{1,2}*Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova*

THE NON-STANDARD MONETARY POLICY MEASURES IN RESPONSE TO THE POTENTIAL FINANCIAL CRISIS POLITICA MONETARĂ NON-STANDARD ÎN PERSPECTIVA CRIZELOR FINANCIARE POTENȚIALE	75
---	-----------

¹**Mariana HÎNCU, drd**
²**Angela SECRIERU, dr. hab.**
^{1,2}*Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova*

NEUROECONOMICS BETWEEN ECONOMIC BEHAVIORISM AND SCIENCE NEUROECONOMIA ÎNTRE BEHAVIORISM ECONOMIC ȘI ȘTIINȚĂ	79
--	-----------

Ilinca GOROBET, dr.
Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova

SECȚIUNEA 9: JEAN MONNET CHAIR „CONSUMATORII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI PROTECȚIA INTERESELOR ECONOMICE”

THE SUBJECTIVE SIDE OF THE CRIME OF HOME INVASION LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VIOLARE DE DOMICILIU	83
--	-----------

Gheorghe POPA, drd
Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova

LA LÉGISLATION EUROPÉENNE CONCERNANT LA LUTTE CONTRE LE TERRORISME LEGISLAȚIA EUROPEANĂ CU PRIVIRE LA LUPTA ÎMPOTRIVA TERORISMULUI	87
---	-----------

Ilie DEMERJI, dr.
Maria DEMERJI, dr.
Académie des Etudes Economiques de Moldova, République de Moldova

DIDACTIC COMMUNICATION IN THE ERA OF "DIGITAL NATIVES" COMUNICAREA DIDACTICĂ ÎN ERA „NATIVILOR DIGITALI”	91
---	-----------

¹**Lucia CEPRAGA, dr.**
²**Svetlana BÎRSAN, dr.**
^{1,2}*Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova*

CONSTITUTIONAL GUARANTEES FOR THE PROTECTION OF CONSUMER CIVIL RIGHTS GARANȚII CONSTITUȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR CIVILE ALE CONSUMATORILOR	95
--	-----------

Veaceslav ZAPOROJAN, dr.
Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova

SECTIUNEA 1: ABORDĂRI INOVATIVE ȘI NOI TENDINȚE ÎN DOMENIUL BUSINESS ȘI ADMINISTRARE

HOW UNIVERSITIES BUILD THEIR BRAND IDENTITY

КАК УНИВЕРСИТЕТЫ СОЗДАЮТ ИДЕНТИЧНОСТЬ СВОЕГО БРЕНДА

¹Sergey BAZHENOV, PhD

e-mail: sbazhenov@mail.ru

²Elena BAZHENOVA, PhD

e-mail: ebazhenova@mail.ru

¹ Science Horizons Foundation, Moscow, Russia

² South Federal University, Rostov-on-Don, Russia

Abstract. Currently, within the academic world, Universities are actively competing with each other. Building a strong brand for each university is a natural part of this competition. In this article, we consider the issues of constructing a University brand identity, highlighting its strengths, such as history, location, and student niches. We also show that leveraging "student experience" helps build a strong University brand.

Keywords: academic world; branding; brand identity; University

JEL CLASSIFICATION: L20, M20

Когда современные молодые люди выбирают, в какой университет пойти учиться, у них есть великолепная возможность получить любое количество необходимой для выбора информации. Именно это делает сейчас конкуренцию между университетами высокой как никогда. Поскольку число студентов, обучающихся в университетах постоянно растет, каждый из них ищет конкретное преимущество, которое поможет ему впоследствии сделать желаемую карьеру. Но для этого студенту необходимо четко знать, что выбранный университет точно подходит именно ему.

Для того чтобы университет выделялся, в первую очередь ему жизненно важно обеспечить непрерывный процесс успешного привлечения студентов. Брендинг в настоящее время является неотъемлемой частью маркетинговой стратегии любого университета, особенно если этот институт не особенно известен или хорошо зарекомендовал себя [Charleo, 2015]. Идентичность бренда университета представляет собой уникальный набор позитивных ассоциаций с университетом, который стремится создать и поддерживать руководство университета. Эти ассоциации представляют значение бренда и обещания, которые даются студентам коллективом университета.

Создание сильной идентичности бренда – лучший способ привлечь потенциальных студентов, поскольку она помогает усилить любые рекламные сообщения и способствует формированию уникальных различий, которые отделяют одно учебное заведение от всех других. Так например наиболее успешные и известные университеты могут похвастаться уникальным ученым, благодаря которому они и известны в рамках современного академического мира [Bazhenov et al., 2019].

Мотивирующие лозунги большинства университетских маркетинговых кампаний удивительно похожи. Они, как правило, содержат ссылки на то, что учебное заведение является «уникальным» или «отличным» или что выбор студентами данного университета будет «самым правильным», без какой-либо конкретной ссылки на то, почему это именно так [Rutter, Roper, et al., 2016]. Университетские маркетологи должны конкретно указать, что именно делает это место идеальным для студентов, и для этого, в первую очередь им необходимо создать адекватный фирменный стиль [Dholakia and Acciardo, 2014].

Чтобы убедиться, что ваше учреждение выделяется, необходимо сосредоточиться на том, что именно делает его другим, и построить вокруг этого идентичность бренда. При рассмотрении этого вопроса следует обратить внимание на следующие моменты.

Сильные стороны. На первом этапе необходимо точно определить сильные стороны конкретного университета. Что, в частности, выделяет его из числа прочих?

Это может быть определенная область знания, специфика обучения, определенная степень, которую предлагает только этот университет, конкретный курс, который высоко ценится в конкретном секторе высшего образования, или кафедра, которая пользуется большим авторитетом и уважением. Это может быть связано с определённым аспектом научного исследования, например, с акцентом на получаемый опыт практической или полевой работы, что может дать преимущество студентам, когда они начнут выстраивать свою карьеру [Erdoğan and Ergun, 2016].

Это может быть «*студенческий опыт*», который отличает данный университет от остальных: например, акцент на учебе за рубежом, постоянных студенческих обменах, внеклассных мероприятиях или повышенном времени взаимодействия с преподавателями. Возможно, это ресурсы, предлагаемые университетом, которые также выделяют его – от исследовательских центров до библиотек и художественных коллекций, - все это помогает создать сильный фирменный стиль. Главное – точно определить истинные сильные стороны вашего университета [Pinar et al., 2014].

История. Для старинных университетов история является неотъемлемой частью их идентичности. Это не относится к более молодым, современным университетам, однако нет никаких причин, по которым история не может играть жизненно важную роль в формировании их фирменного стиля. Интересные и заметные события в жизни университета автоматически связываются с местом расположения университета, и это позволяет маркетологам формировать фирменный стиль университета, который включает в себя историю этого места [Rutter, Lettice, et al., 2017].

Местоположение. Расположение университета – еще один важный аспект его привлекательности. Следует разносторонне рассматривать конкретную локацию, в которой расположен университет, и решать, оказывает ли она определенное влияние на маркетинговое предложение. Однако, это не означает, что университетские маркетологи должны полностью сосредотачиваться на том факте, что всего в нескольких минутах ходьбы от студенческого кампуса находится отличный парк, но они могут продвигать общую атмосферу, которую этот парк создает. Студенты, в конце концов, ищут новый опыт, а также качественное образование, однако и погода, пейзаж или местные удобства могут оказать на их решение большое влияние. Также стоит продвигать значимые географические, исторические и культурные места и события находящиеся поблизости, которые также могут понравиться студентам [Balaji et al., 2016].

Студенческие «ниши». Если есть определенная студенческая ниша, которую обслуживает университет, это может быть сильным моментом при создании идентичности бренда университета. Непропорционально большое число зрелых студентов, иностранных студентов или студентов, работающих неполный рабочий день, поможет привлечь других аналогичных студентов. Маркетологам необходимо сосредоточиться на преимуществах, дополнительных доступных ресурсах и комфорте для студентов, чтобы успешно создать идентичность бренда, которая представляет определенный студенческий корпус [Stephenson et al., 2016].

Изучая все эти моменты, маркетинговые команды университетов могут успешно формировать фирменный стиль, который является уникальным для университета и точно отражает то, что данный университет предлагает. Данный подход – это лучший способ привлечь новых студентов и выделить свой университет в море навязчивых лозунгов и кричащих рекламных стратегий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Balaji, M. S., et al. "Antecedents and Consequences of University Brand Identification." *Journal of Business Research*, 2016, doi:10.1016/j.jbusres.2016.01.017.
2. Bazhenov, Sergey V., et al. "Brands of the Academic World in the Modern Era: Conceptual Approach." *Revista Espacios*, vol. 40, no. 12, 2019, p. 17, <https://revistaespacios.com/a19v40n12/a19v40n12p17.pdf>.
3. Chapleo, Chris. "Brands in Higher Education." *International Studies of Management & Organization*, 2015, doi:10.1080/00208825.2015.1006014.
4. Dholakia, Ruby Roy, and Linda A. Acciardo. "Branding a State University: Doing It Right." *Journal of Marketing for Higher Education*, 2014, doi:10.1080/08841241.2014.916775.
5. Erdoğan, İrem, and Sinem Ergun. "Understanding University Brand Loyalty: The Mediating Role of Attitudes towards the Department and University." *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2016, doi:10.1016/j.sbspro.2016.07.123.
6. Pinar, Musa, et al. "University Brand Equity: An Empirical Investigation of Its Dimensions." *International Journal of Educational Management*, 2014, doi:10.1108/IJEM-04-2013-0051.
7. Rutter, Richard, Fiona Lettice, et al. "Brand Personality in Higher Education: Anthropomorphized University Marketing Communications." *Journal of Marketing for Higher Education*, 2017, doi:10.1080/08841241.2016.1213346.
8. Rutter, Richard, Stuart Roper, et al. "Social Media Interaction, the University Brand and Recruitment Performance." *Journal of Business Research*, 2016, doi:10.1016/j.jbusres.2016.01.025.
9. Stephenson, Amber L., et al. "College Choice and the University Brand: Exploring the Consumer Decision Framework." *Higher Education*, 2016, doi:10.1007/s10734-015-9919-1.

THE IMPACT OF COVID-19 ON TOURISM

IMPACTUL COVID-19 ASUPRA TURISMULUI

¹**Roman LIVANDOVSKI, dr.**

email: roman_turism@yahoo.com

²**Igor MELNIC, dr.**

email: melnic.igor@ase.md

Academia de Studii Economice din Moldova

Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61

ABSTRACT Tourism is considered one of the hardest hits by the COVID-19 outbreak. The sector is experiencing a rapid and sharp drop in demand and a surge in job losses at global level, putting many SMEs at risk. Despite tourism's proven resilience in responses to other crisis, the depth and breadth of the current pandemic will likely have a longer lasting effect on international tourism compared to other industries, more likely to recover once major restrictions will be lifted. This is also due to the potential long-term changes in behaviors with people likely to become more cautious about travelling overseas in the future.

Key Words: Tourism, Air Transport, International Tourism, Air Travel

JEL CLASSIFICATION: Q52, Q57

Introducere

Turismul este considerată una dintre cele mai greu lovite ramuri de focarul COVID-19. Sectorul se confruntă cu o scădere rapidă și puternică a cererii și o creștere a pierderilor de locuri de muncă la nivel global, punând în pericol multe IMM-uri. În ciuda rezistenței dovedite a turismului în răspunsurile la alte crize, profunzimea și lărgimea pandemiei actuale vor avea probabil un efect de durată mai lung asupra turismului internațional în comparație cu alte industrii, mai probabil să se recupereze odată cu ridicarea restricțiilor majore. Acest lucru se datorează, de asemenea, potențialelor schimbări pe termen lung ale comportamentelor persoanelor care ar putea deveni mai prudente cu privire la călătoriile îndepărtate în viitor.

Impactul COVID-19 în întreaga lume

Potrivit Organizației Mondiale a Turismului (OMT) [1], sosirile de turiști internaționali vor scădea cu 20% până la 30% în 2020 în comparație cu cifrele din 2019, care echivalează cu o pierdere de 300 până la 450 miliarde de dolari SUA în încasările de turism internațional (exporturi) –aproape o treime din 1,5 trilioane de dolari SUA generate la nivel global. Contribuția directă a industriei turismului reprezintă astăzi 3,3% din PIB-ul total global și 4,4% în țările OCDE (în medie), cu ponderi semnificative de 14%, 13% și 18% pentru țări precum Spania, Italia și, respectiv, Grecia [2]. Se prevede că unele țări se vor confrunta cu lovituri mai substanțiale decât altele datorită dependenței lor mari de sector, în special atunci când se ia în considerație următoarea comparație: din primele 10 destinații după sosirile de turiști internaționali (Franța, Spania, Statele Unite, China, Italia, Turcia, Mexic, Germania, Marea Britanie și Thailanda), 8 destinații sunt cele mai afectate de COVID-19, ceea ce înseamnă că șocul economic asupra turismului va fi exacerbat în continuare în aceste țări.

Datele Organizației Mondiale a Turismului (OMT) care arată că costul până în luna mai 2020 a fost deja de trei ori mai mare decât cel al crizei economice globale din 2009. Pe măsură ce situația continuă să evolueze, agenția specializată a Organizației Națiunilor Unite a oferit prima perspectivă cuprinzătoare asupra impactului pandemiei, atât în ceea ce privește numărul de turiști, cât și veniturile pierdute, înainte de lansarea viitoare a informațiilor actualizate privind restricțiile de călătorie la nivel mondial.

Cea mai recentă ediție a Barometrului Mondial al Turismului al OMT arată că blocarea aproape completă impusă ca răspuns la pandemie a dus la o scădere de 98% a numărului de turiști internaționali în luna mai comparativ cu 2019. Barometrul arată, de asemenea, o creștere de 56% față de anul anterior - scăderea pe an a sosirilor de turiști între ianuarie și mai. Acest lucru se traduce

printr-o scădere de 300 de milioane de turiști și pierderea a 320 de miliarde de dolari din încasările de turism internațional - de peste trei ori mai mult decât pierderea din timpul Crizei Economice Globale din 2009.

Conform celor mai recente estimări, Asia va înregistra cea mai mare scădere generală a veniturilor din călătorii și turism în 2020, China reprezentând cea mai mare parte a veniturilor pierdute [3]. În Europa, unde în industria turismului sunt implicați 13 milioane de angajați, se așteaptă ca pierderea lunară a veniturilor să fie de aproximativ 1 miliard de euro ca urmare a coronavirusului, Italia și Spania fiind cele mai afectate țări. Este posibil ca Italia să închidă anul cu 60% mai puține sosiri de turiști comparativ cu 2019, niveluri echivalente cu cele înregistrate în anii 1960, când lumea era împărțită în blocuri, iar călătoriile cu avionul erau un lux rezervat unui segment limitat de turiști [4]. Sectorul turistic spaniol ar putea suferi pierderi de aproximativ 55 de miliarde de euro până în 2020, Catalonia fiind așteptată să fie cea mai afectată regiune, înregistrând o pierdere a cifrei de afaceri din turism de aproape 11 miliarde de euro [5].

Un alt grup de țări puternic afectate sunt micile state insulare în curs de dezvoltare, nu numai datorită faptului că sectorul turistic reprezintă aproape 30% din economia acestora, ci și pentru că orice șoc de o asemenea amploare este dificil de gestionat pentru economiile mici fără surse alternative de venituri valutare necesare pentru deservirea datoriilor externe și plata importurilor. Șocurile puternice vor afecta și Africa subsahariană, unde o persoană din douăzeci este angajată în sectorul turismului. În acest context, un studiu recent al Uniunii Africane [6] estimează că sectorul turismului și călătoriilor din Africa ar putea pierde cel puțin 50 de miliarde de dolari din cauza pandemiei focar și cel puțin 2 milioane de locuri de muncă directe și indirecte, cu efecte devastatoare pentru locurile turistice precum Seychelles, Capul Verde, Mauritius și Gambia se vor micșora cu cel puțin 7%.

Piața Muncii în Turism

Consiliul Mondial al Turismului și Călătoriilor (WTTC) prognozează că până la 75 de milioane de locuri de muncă sunt expuse riscului în acest sector [7]. Această estimare este și mai îngrijorătoare atunci când reflectăm asupra faptului că turismul este unul dintre principalii creatori de locuri de muncă pentru segmentele vulnerabile ale populației. De fapt, o pondere mult mai mare de imigranți cu calificare scăzută, femei și studenți sunt angajați în turism comparativ cu economia globală a afacerilor nefinanciare [8].

Alte caracteristici specifice fac turismul deosebit de sensibil la șocurile economice. Concentrarea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-urilor) în industriile turistice ale țărilor lumii este mult mai mare decât în alte industrii: IMM-urile vor avea probabil mai puțină rezistență și flexibilitate pentru a face față costurilor și poverilor pe care le implică aceste șocuri. În plus, având în vedere resursele lor deseori limitate și obstacolele existente pentru a accesa capitalul și pentru a adopta inovații tehnologice, perioada în care IMM-urile pot supraviețui unui șoc va fi probabil mai scurtă decât pentru firmele mai mari. Un alt element este sezonabilitatea ridicată și instabilitatea locurilor de muncă. Astfel, probabilitatea de a ocupa un loc de muncă temporar este semnificativ mai mare în turism decât în economia totală nefinanciară a afacerilor, ceea ce se traduce prin sisteme de securitate socială redusă și beneficii mai mici pentru lucrători. În cele din urmă, interdependența ridicată, dar și diversitatea serviciilor turistice, implică faptul că o criză într-o zonă provoacă efecte dezastruoase asupra întregului lanț valoric al turismului.

Guvernele din fiecare regiune mondială au o dublă responsabilitate: să acorde prioritate sănătății publice, protejând totodată locurile de muncă și întreprinderile.

Secretarul general al OMW, Zurab Pololikashvili, a declarat: „Aceste ultime date evidențiază importanța reluării turismului de îndată ce este sigur. Scăderea dramatică a turismului internațional pune în pericol multe milioane de mijloace de trai a populației, inclusiv în țările în curs de dezvoltare. Guvernele din fiecare regiune mondială au o dublă responsabilitate: să acorde prioritate sănătății publice, protejând totodată locurile de muncă și întreprinderile. De asemenea, trebuie să mențină spiritul de cooperare și solidaritate care a definit răspunsul nostru la această provocare comună și să

se abțină de la luarea unor decizii unilaterale care ar putea submina încrederea asupra căreia am lucrat atât de mult pentru a o construi ” [10]. În același timp, OMT observă, de asemenea, semne ale unei schimbări treptate și prudente a tendinței, mai ales în emisfera nordică și în special după deschiderea frontierelor din zona Schengen a Uniunii Europene la 1 iulie 2020.

În timp ce turismul își revine și se întoarce încet în unele destinații, indicele de încredere al OMT a scăzut la valori minime record, atât pentru evaluarea perioadei ianuarie-aprilie 2020, cât și pentru perspectivele pentru mai-august și septembrie-noiembrie. Majoritatea membrilor Comitetului de experți în turism al OMT se așteaptă ca turismul internațional să își revină până în a doua jumătate a anului 2021, urmat de cei care se așteaptă la o revenire în prima parte a anului viitor.

Grupul de experți globali indică o serie de riscuri negative, cum ar fi restricțiile de călătorie și închiderea frontierelor încă în vigoare în majoritatea destinațiilor, piețele majore de ieșire, cum ar fi Statele Unite și China, fiind blocate, preocupările legate de siguranță asociate călătoriilor, reapariția focarelor de coronavirus și riscurile unor noi carantinări a regiunilor turistice sau chiar stări de urgență în cadrul destinațiilor turistice. Mai mult de atât, preocupările legate de lipsa de informații fiabile și de deteriorarea mediului economic reprezintă ca factori importanți care influențează încrederea consumatorilor turistici.

Concluzii

Se întreprind eforturi continue pentru implementarea unor răspunsuri politice eficiente în vederea menținerii sectorului turistic și pentru declanșarea unei coordonări internaționale, așa cum s-a întâmplat în urma întâlnirilor dintre G20 și miniștrii turismului din UE, respectiv 24 aprilie și 27 aprilie 2020. Până în prezent, răspunsurile guvernamentale pot fi împărțite în trei categorii principale, deși există diferențe semnificative în ambiție, intensitate și nivelul de sprijin guvernamental între țări [9]:

1. O categorie se concentrează pe asigurarea unui echilibru echitabil de interese între protejarea vizitatorilor (de exemplu, informații, protecția consumatorilor, asistență la repatriere) și a lucrătorilor din turism (de exemplu, furnizarea de sprijin sub formă de venituri);

2. Al doilea urmărește să asigure supraviețuirea afacerilor de-a lungul întregului lanț de aprovizionare și cu un accent special pe IMM-uri;

3. Al treilea domeniu de intervenție se concentrează pe mecanisme de coordonare, inclusiv grupuri de lucru și măsuri de coordonare, pentru a viza mai bine răspunsurile și a sprijini redresarea sectorului.

Deși astăzi este prea devreme pentru a evalua dacă aceste măsuri vor fi eficiente, se pot trage o serie de observații și concluzii.

În primul rând, guvernele trebuie să pună în aplicare măsuri într-un mod rapid și transparent pentru a permite un acces imediat și simplificat la finanțare în beneficiul unui număr maximal de lucrători afectați.

În al doilea rând, aceste intervenții trebuie monitorizate în mod regulat pentru a permite strategii solide de abilitare pentru operatorii din industrie și, în special, pentru IMM-uri, în toate fazele crizei. Aceasta înseamnă furnizarea de asistență nu numai pentru a compensa pierderile de venituri, ci și pentru a oferi îndrumări cu privire la standarde și protocoale pentru ca întreprinderile să se redeschidă, să se adapteze și să acceseze piețe noi, precum și pentru a spori potențialul antreprenorial al IMM-urilor și a stimula procesele de colaborare.

În al treilea rând, operatorii din industrie trebuie să demonstreze abilități puternice de creativitate, inovare și rezistență pentru a pune în aplicare soluții inovatoare pentru a reconstrui o industrie turistică durabilă. Ideile antreprenoriale pentru destinații, produse și vânzări și, în general, pentru noi modele de afaceri vor fi esențiale pentru a ajuta sectorul să atenueze impactul pandemiei și să demareze eforturile efective de recuperare.

Aceste reflecții vor trebui neapărat să pornească de la o înțelegere profundă asupra modului de reorganizare a turismului intern, care, chiar dacă nu va compensa declinul fluxurilor de turism internațional, va fi crucial pentru reînnoirea economiei. Abordările coordonate cu alte sectoare

interconectate puternic afectate de criză, precum cele creative și culturale, vor fi esențiale pentru ca recuperarea să aibă succes.

În cele din urmă, este esențial ca factorii de decizie politică să utilizeze urmările pandemiei de COVID-19 pentru a îmbunătăți strategiile de gestionare a crizelor și pentru a consolida mecanismele internaționale și interne de coordonare și de învățare reciprocă între regiuni și subsectoare turistice pentru a regândi un sistem turistic mai durabil și mai rezistent și, prin aceasta, să răspundă unit și concertat la posibilele șocuri viitoare.

BIBLIOGRAFIE:

- [1] <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>
- [2] <https://wtcc.org/en-gb/>
- [3] <https://www.statista.com/forecasts/1103432/covid-19-revenue-travel-tourism-industry-country-forecast>
- [4] <http://www.assoturismo.it/assoturismo-cst-nel-2020-si-perderanno-oltre-260-milioni-di-presenze-turistiche-60-ripresa-solo-nel-2021-forse.html>
- [5] <https://elpais.com/economia/2020-04-01/exceltur-calcula-una-perdida-de-mas-del-30-del-negocio-turistico-a-causa-del-coronavirus.html>
- [6] <https://www.un.org/africarenewal/magazine/special-edition-covid-19/au-study-covid-19-could-cost-africa-500-billion-damage-tourism-and>
- [7] <https://wtcc.org/en-gb/About/About-Us/media-centre/press-releases/press-releases/2020/latest-research-from-wtcc-shows-an-increase-in-jobs-at-risk-in-travel-and-tourism>
- [8] https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/publication/wcms_214576.pdf
- [9] https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=119_119680-di6h3qgi4x&title=Covid-19_SME_Policy_Responses
- [10] <https://www.unwto.org/news/impact-of-covid-19-on-global-tourism-made-clear-as-unwto-counts-the-cost-of-standstill>

ORGANIZATIONAL ADAPTATION TO DIGITAL TRANSFORMATION

ADAPTAREA ORGANIZAȚIILOR LA TRANSFORMAREA DIGITALĂ

Mariana ȘENDREA, dr.

email: vitaliany@mail.ru

Academia de studii economice a Moldovei

Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni, 61, MD 2005,

Tel.: (+373 22) 402-736, www.ase.md

Abstract. În contextul dinamic actual, companiile trebuie să se adapteze și să își accelereze planurile de transformare digitală sau să-și facă unele "de criză" cât mai rapid. Dar această schimbare este, de multe ori, mult mai profundă decât considerăm noi. Pe lângă instrumente și procese, transformarea digitală, acum forțată de împrejurări, vine împreună cu o transformare de cultură organizațională și cu una personală pentru fiecare dintre noi. Termenul „**digital transformation**” nu implică doar un upgrade – o simplă schimbare a mijloacelor și a metodelor de lucru, ci implică adesea o schimbare radicală a culturii organizaționale a unei companii. Nu e vorba doar de mutarea unor documente pe cloud sau de folosirea unui nou soft pentru contabilitate. Nici serviciile oferite de companie și nici procesele interne nu migrează pur și simplu într-un spațiu digital, ci sunt regândite și reimplementate, cu alte cuvinte, transformate în procese și servicii superioare. Scopul cercetării este analiza faptului cât de puternică este această schimbare organizațională spre digitalizare, care sunt urmările modului cum vor fi conduse organizațiile și prezentarea instrumentelor care susțin schimbarea digitală. Metodele de cercetare rezidă, în primul rând, în analiza materialului practice și teoretic cu privire la definirea conceptelor de transformare digitală și schimbare organizațională. Se utilizează studiul literaturii și prezentarea sintezei rezultatelor acesteia, analiza cercetărilor în domeniu pentru formularea argumentării teoretice, precum și aplicarea metodei de comparație în procesul de realizare a opiniilor personale. Suportul informațional îl constituie literatura de specialitate și cercetările practice în domeniul managementului schimbării. La baza fundamentării teoretice sunt metode ca: analiza, sinteza, argumentarea, comparația și deducția. În abordarea teoretică, prioritatea este acordată confruntărilor de surse din diferite domenii, în special confruntare între rezultate ale cercetărilor și implementărilor privind digitalizarea și dezvoltarea organizațională.

Key words: adaptation, digitalization, digital transformation, organization, organizational development, Information Systems, Information and Communication Technology.

JEL CLASIFICATION: M150

Deși poate părea doar o modă trecătoare din lumea corporațiilor, digitalizarea este un element indispensabil pentru dezvoltarea economiei și democrației moldovenești. O societate digitalizată este compusă de mai multe elemente complementare:

- *O forță de muncă digitalizată*, care este mai productivă și atractivă pentru investitori, aducând mai multă valoare economiei
- *Antreprenori digitalizați*, cu capacitatea de a valorifica tehnologii noi și date și de a se conecta la piețe de export
- *Un stat digitalizat*, care oferă transparență și servicii eficiente și de calitate pentru cetățenii săi
- *Cetățeni digitalizați*, care sunt informați și implicați în comunitățile lor.

Potrivit unui comunicat al Accenture „Transformarea digitală este procesul de integrare a tehnologiilor digitale în toate ariile de business ceea ce duce la o schimbare fundamentală a modului de operare și livrare a produselor și serviciilor. Transformarea digitală atrage după sine și o schimbare culturală și determină ieșirea din confort a organizațiilor și a angajaților lor”.¹ [1]

O altă viziune asupra acestui concept indică că ”Transformarea digitală este utilizarea tehnologiei (în special a tehnologiei digitale moderne) pentru revizuirea completă / reînnoirea / îmbunătățirea unui proces de afaceri existent. De exemplu: apariția internetului, a aplicațiilor, a smartphone-urilor, a tehnologiei de localizare, cum ar fi Maps / GPS, schimbă complet modul în care rezervăm taxiuri (Uber, Ola), cumpărăm (comerț electronic) sau comandăm mâncare (Swiggy, Zomato). Aceasta este transformarea.” [2]

¹ Accenture este lider mondial în domeniul serviciilor profesionale, oferind o gamă largă de servicii și soluții în strategie, consultanță, tehnologie, digital și operațiuni.

În acest proces, companiile integrează numeroase tehnologii fizice și digitale, cum ar fi inteligența artificială, cloud computing, robotică, realitate augmentată și Internet of Things (IoT), remodelând treptat modul în care lucrează angajații, în care creează produse și servicii sau le vând. Fiecare companie adoptă diferit noile tehnologii, selectându-le pe cele relevante pentru propriile obiective sau nevoi. Nu există o rețetă universală sau un kit prestabilit. De exemplu, un distribuitor de produse alimentare ar putea folosi IoT pentru a monitoriza starea produselor livrate în magazine, un producător de vehicule: tehnologia blockchain pentru a simplifica rechemarea pieselor, iar o firmă de logistică: drone autonome pentru livrări de urgență. [3]

Transformarea digitală se află în topul priorităților în strategiile de dezvoltare ale organizațiilor la nivel global, conform unui sondaj realizat de Forbes Insights, ce a cuprins răspunsurile a 573 de directori din întreaga lume. Potrivit studiului, următorii doi ani vor fi critici din acest punct de vedere – jumătate dintre respondenți consideră că organizațiile lor vor fi drastic transformate digital, în acest interval. [4]

Digitalizarea prezintă o serie de avantaje. Potrivit studiului *Deloitte Digital Transformation 2020*, companiile care înregistrează un nivel ridicat de digitalizare raportează *creșteri ale veniturilor* mult peste media industriei din care provin și sunt de trei ori mai înclinate spre a raporta o creștere a veniturilor anuale globale decât organizațiile cu un nivel mic de digitalizare. Este și cazul producătorului de jucării Lego, care, prin inițierea unui program de transformare digitală axat pe *infrastructuri sigure, îmbunătățirea experienței consumatorilor și introducerea unor noi servicii și produse*, a reușit nu numai să evite falimentul în 2004, dar și să își mărească și veniturile. Compania a regândit întregul lanț de aprovizionare prin sisteme de ERP, a reproiectat arhitectura sistemelor IT și și-a creat noi surse de venit, precum aplicațiile și jocurile mobile, ajungând cinci ani mai târziu să își dubleze veniturile.

Pe lângă o creștere a veniturilor, transformarea digitală ajută și la *eficientizarea proceselor* unei organizații. Atunci când Spotify, platforma de servicii de *streaming* muzical, anunța în 2016 migrarea către serviciile de *cloud* oferite de Google, aceasta nu a făcut decât să opteze pentru o *infrastructură mult mai flexibilă* care să îi permită o *reducere a costurilor și a timpului petrecut pentru mentenanța* propriilor centre de date sau a celor închiriate. Mai mult, migrarea a oferit posibilitatea de a efectua mult mai rapid unele dezvoltări ale platformei, lucru care i-a permis să ofere o experiență inovatoare clienților săi, inclusiv prin personalizarea automată a conținutului. Mai mult decât atât, transformarea digitală este o ocazie de a îmbunătăți semnificativ întreaga interacțiune cu clientul, de a-l duce în centrul filosofiei de business. Cu ajutorul *analizei și interpretării datelor*, organizațiile pot înțelege mai bine nevoile clienților și lua măsuri în vederea îmbunătății calității serviciilor și a produselor pe care le oferă. Confruntată cu rezultate economice slabe cauzate de o politică de expansiune excesivă căreia i se adăugau efectele crizei financiare din 2008, Starbucks a început să pună în aplicare în acel an un plan prin care combina *data analytics* și IoT - *Internet of Things* -, programe de loialitate și aplicații mobile, cu scopul de a planifica noile zone de amplasare a magazinelor sale sau a alinia serviciile și produsele pe care le oferea cu preferințele clienților.

Chiar dacă, de cele mai multe ori, companiile folosesc resurse interne în vederea transformării digitale, colaborarea cu potențialii parteneri externi este la fel de importantă. Prin prisma parteneriatelor încheiate cu Lyft, una dintre cele mai importante rețele de transport din Statele Unite, și cu Uber Eats, Starbucks este un exemplu edificator și pentru modul în care relația dezvoltată cu colaboratorii externi poate ajuta în procesul de transformare digitală. Astfel, nu numai că Starbucks oferă valoare adăugată clienților săi prin acordarea de beneficii suplimentare în programul de loialitate în baza călătoriilor efectuate prin aplicația de *ride-sharing*, dar are și o mai bună arie de acoperire pentru vânzarea produselor sale prin dezvoltarea programului de livrări. Nu în ultimul rând, capitalul uman joacă un rol esențial în transformarea digitală a unui business. Atunci când inițiază un astfel de proces, companiile trebuie să ia în considerare și *gradul de cunoștințe digitale ale angajaților*. Procentul europenilor care dețin abilități digitale de bază, deși în creștere, a cunoscut fluctuații foarte mici în ultimii cinci ani (58% în 2019, de la 55% în 2015), potrivit studiului *Digital Economy and Society Index*. În acest context, organizațiile trebuie să depună eforturi considerabile - de la programe personalizate, de *gamification*, până la cele oferite prin intermediul telefonului mobil

– pentru a perfecționa capacitățile digitale ale angajaților, lucru care poate contribui la creșterea reputației de angajator a companiei și la *îmbunătățirea relației dintre angajator și angajați*. [5]

Conform unui studiu 92% dintre directorii generali au declarat că vor accelera investițiile în transformare digitală, iar 74% intenționează să-și regândească complet procesele și modelele de operare pentru a se adapta mai ușor la schimbări ce nu pot fi anticipate. [6]

În ceea ce privește industriile care s-au adaptat cel mai bine digitalizării și noului climat economic, în ultimele șase luni ale anului, business-urile din retail, HoReCa și eCommerce au fost cele care au turat motoarele la maximum, schimbându-și aproape complet modelul de business, dar și politicile de lucru, încercând să-și facă simțită prezența pe internet, mai mult ca niciodată, să comunice constant și să-și vândă produsele și serviciile. [7]

În același timp programele de transformare digitală ale multor companii se află încă într-un stadiu incipient. Acest lucru este evidențiat de 78% dintre liderii mediului de afaceri care recunosc că transformarea digitală ar trebui să fie mai răspândită la nivelul organizației lor. Mai mult de jumătate dintre liderii companiilor (51%) cred că se vor confrunta cu dificultăți în a satisface exigențele în schimbare ale clienților în următorii cinci ani, în timp ce aproape 1 din 3 respondenți (30%) este îngrijorat că organizația sa va rămâne în urmă, arată un studiu *Dell Technologies*. [8] Dell Technologies, în colaborare cu Intel și Vanson Bourne, au intervievat 4.600 de lideri ai mediului de afaceri (de la directori la conducerea executivă) din cadrul unor companii de dimensiuni medii și mari din toată lumea. Scopul studiului a fost evaluarea eforturilor de transformare ale organizațiilor acestora.

Totuși, există organizații care văd în continuare obstacolele atunci când se gândesc la transformarea digitală: nu au bani pentru investiții sau nu au oameni cu abilitățile necesare. Dar transformarea digitală pornește în primul rând de la schimbarea mentalității și de la adoptarea unei strategii. Pentru multe industrii, fereastra de oportunitate este încă deschisă și noi lideri pot apărea dintre cei care înțeleg mai repede cum ar trebui să funcționeze în noul mediu digital. Iată de ce ar trebui să identifice și să folosească la maximum potențialul propriu de digitalizare pentru a rămâne competitiv.

Conform unui studiu aproape jumătate (44%) dintre respondenții din Europa de Est au declarat că lipsa competențelor sau expertizei personalului IT împiedică sau a împiedicat organizația lor să avanseze în Transformarea Digitală, alte bariere semnalate fiind dependența de sistemele de generație veche (35%), lipsa achiziționării de echipamente din partea managementului (31%), bugete limitate (27%) și lipsa de timp (24%). [9]

CONCLUZII. În viitor succesul companiilor va fi tot mai dependent de implementarea unor servicii și soluții inovatoare, astfel încât aceasta să răspundă așteptărilor clienților. Redefinirea proceselor antreprenoriale este inevitabilă în contextul în care călătoria digitală va conduce la inovații care vor schimba modul de viață și societatea, așa cum o cunoaștem. *Ne aflăm într-un punct de inflexiune al evoluției tehnologice – unul în care sunt definite bazele pe care societatea viitorului se va dezvolta. Transformarea digitală e modul în care companiile pot crește alături de ea, pentru a nu se regăsi, în deceniul ce urmează, incapabile de a înțelege și răspunde provocărilor unei lumi eterogene. E un moment care cere organizațiilor pe langa viziune, strategie și execuție, o nota de curaj, imaginație și apetit pentru o dezvoltare continuă a aptitudinilor.*

Bibliografie:

1. <https://www.zf.ro/business-hi-tech/transformarea-digitala-este-viitorul-businessurilor-studiu-accenture-19519262>
2. <https://presmarmethuen.org/ro/dictionary/what-are-the-differences-between-digital-transformation-and-digitization/>
3. <https://www.zf.ro/companii/transformarea-digitala-companiile-si-angajatii-la-rasce-de-drumuri-sunteti-pregatiti-18512927>
4. <https://angajatorulmeu.ro/transformarea-digitala-despre-tehnologie-si-oameni/>
5. <https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/strategy/articles/transformarea-digitala--un-proces-cu-avantaje-nu-doar-financiare.html>
6. <https://www.zf.ro/business-hi-tech/transformarea-digitala-este-viitorul-businessurilor-studiu-accenture-19519262>
7. <https://jurnaluldeafaceri.ro/transformarea-digitala/>
8. <https://www.startupcafe.ro/afaceri/transformare-digitala-lideri-afaceri-firme-probleme.htm?amp>
9. <https://www.bursa.ro/jumatate-dintre-companiile-est-europene-nu-avanseaza-in-transformarea-digitala-din-lipsa-competentelor-it-63008933>

STIMULAREA MUNCII CA FACTOR HOTĂRÂTOR ÎN SPORIREA COMPETITIVITĂȚII ÎNTRPRINDERII

Sergiu PETROVICI, dr. hab.
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Abstract. *The article analyzes the indicators of work stimulation and their contribution brought in increasing the competitiveness of the enterprise. Also there are presented the material and moral forms of motivating to successfully complete the task of the workers at the enterprise.*

Key-words: *competitiveness, market stimulation, inflation, work productivity, activity coefficient, material reward, social reward, full competitiveness coefficient, the quality of work.*

JEL CLASSIFICATION: CZU 339.138: 663.2 (478) (043)

1. Introducere

Scopul lucrării constă în elaborarea unui set de recomandări privind sporirea nivelului competitivității întreprinderii în baza aplicării coeficienților de participare a personalului în procesul de muncă și de recompensare a muncii la finele anului.

2. Problemele tratate

În lucrare este precizată noțiunea de competitivitate a întreprinderii sunt analizați factorii interni și externi de influență asupra competitivității. Un loc deosebit îi aparține factorului stimulării muncii în sporirea competitivității întreprinderii, aplicării diferitor prime în sistemul de plată a muncii pentru rezultatele activității întreprinderii la finele anului, utilizării diferitor coeficienți în recompensarea muncii după rezultatul final al activității colectivului, folosirii metodelor de perfecționare a stimulării muncii, inclusiv: organizării salarizării, repartizării mijloacelor bănești, achitării plății prin diferite forme și evaluării rezultatelor activității personalului, intensificării formelor materiale și morale de motivare a muncii.

3. Modul de abordare a problemei

În lucrare se acordă atenția principală: utilizării indicatorilor de premiere pentru stimularea muncii lucrătorilor, care sunt strâns legați cu rezultatele finale a activității întreprinderii și sporirea competitivității acesteia, întrebuintării metodelor de perfecționare a stimulării muncii prin sporirea rolului tarifar în stimularea muncii, sporirea influenței stimulative a plății supratarifare, perfecționarea mecanismului creării și repartizării fondului de salarizare la nivel de subdiviziuni în baza rezultatelor finale și sporirea influenței stimulării plăților supratarifare diferențiate pe lucrători și subdiviziuni după rezultatele obținute.

4. Argumente în vigoare

Competitivitatea întreprinderii reprezintă capacitatea acesteia în realizarea activității economice cu un oarecare profit în condițiile pieței concurenței, din punct de vedere al procesului managerial, competitivitatea este determinată de un șir de factori, aranjați sub influența nivelului existent al cererii și eficiența activității întreprinderii în comparație cu concurenții.

Competitivitatea întreprinderii este influențată de un set de factori interni și externi:

Factorii interni determină posibilitățile întreprinderii în asigurarea competitivității proprii, care cuprind: potențialul financiar, economic, științific, profesional de marketing, de producere, de distribuție, de cadre etc.

Factorii externi includ factori organizaționali, economici, sociali și tehnologici care permit întreprinderii să creeze produse competitive, inclusiv: măsuri de influență din partea statului, activitățile instituțiilor statale și obștești, nivelul reputației producției și serviciilor etc.

Pentru sporirea competitivității întreprinderii este necesară o abordare complexă în analiza tuturor factorilor și măsurilor de marketing ca o abordare managerială.

Influența tuturor factorilor externi și interni asupra sporirii sau reducerii competitivității întreprinderii determină nivelul competitivității acesteia în dependență de tipul sarcinilor și strategiei, care necesită a fi rezolvate în perspectivă.

Competitivitatea întreprinderii presupune menținerea avantajelor concurențiale și extinderea superiorității acesteia asupra concurenților privind satisfacerea necesităților consumatorilor în limitele legislației pe piața concretă în baza utilizării instrumentelor de marketing pentru analiza unor factori interni și externi de influență asupra activității întreprinderii.

Important este că competitivitatea întreprinderii să reflecte deosebirile dintre procesul de dezvoltare a întreprinderii însuși și întreprinderii-concurente în vederea satisfacerii tuturor necesităților în produse (servicii). În acest scop e necesar de efectuat calcule și analiza unui set de indicatori ce caracterizează competitivitatea întreprinderii și a produsului în ansamblu, inclusiv indicatorilor care reflectă stimularea muncii lucrătorilor la întreprindere.

Un factor important în sporirea nivelului competitivității întreprinderii este stimularea muncii personalului în realizarea problemelor economice și perfecționarea politicii de plată a muncii lucrătorilor întreprinderii în dependență de calificarea și complexitatea lucrărilor îndeplinite, contribuția adusă în sporirea competitivității întreprinderii.

Stimularea muncii lucrătorilor trebuie să contribuie la realizarea deplină a funcțiilor salariului nominal și real, inclusiv: stabilirea salariului minimal, optimizarea taxelor tarifare, stimularea plăților suplimentare, organizarea sistemului de premiere a lucrătorilor, plăți sociale și preferențiate, participarea în managementul întreprinderii.

În Republica Moldova există denaturări în nivelurile achitării salariilor ceea ce influențează reglementarea de prisos a relațiilor personalului. Forța de muncă în semestrul IV al a. 2019 a constituit 887,7 mii de persoane, iar potențialul forței de muncă în localitățile din sate constituie 54,1 %, în orașe numai 45,9% [2]. Tempourile de creștere a salariului depășesc nivelul inflației. Achitarea lunară a muncii în mărime de 7356,1 lei a crescut în comparație cu a. 2018 în expresia nominală de 14,1 %, iar în expresie reală numai de 8,9%, luând în considerație indicii prețurilor de consum. Conform datelor Biroului Național de Statistică, salariul lunar în trimestrul II al a.2020 a constituit 7849 lei (sau 426 \$) ce e cu 7,5% mai mare față de trimestrul 2 al a.2019. Tradițional, cele mai mari salarii se observă în domeniile tehnologiilor informaționale și comunicațiilor, care au crescut în a.2020 cu 15,4% față de aceeași perioadă a a.2019, ceea ce e de 2,4 ori mai mare față de salariul mediu pe economie. E caracteristic ca tempourile de creștere a salariului în republică depășesc nu numai inflația, dar și productivitatea muncii. Astfel, în perioada anilor 2012-2018, productivitatea muncii a crescut cu 19%, iar plata muncii respectiv a crescut cu 33% [2]. Această creștere a salariului are consecințe negative, deoarece ea nu reflectă realitatea economică a țării, precum, și minimul de existență a populației.

Piața muncii în Republica Moldova se caracterizează prin mari disproporții în structură și nu reacționează întotdeauna la schimbările care se petrec în societate. În scopul lichidării acestor neajunsuri e rațional de acordat mai multe drepturi întreprinderilor în reglementarea ocupației populației, în perfecționarea pregătirii cadrelor, în implementarea diferitor forme de salarizare, inclusiv: plata tarifară, folosirea primelor în sistemul de plată a muncii, primelor în dependență de potențialul concurențial al întreprinderii, primelor pentru rezultatele activității anuale a întreprinderii, plata pentru stagiul de lucru, utilizarea sistemelor mobile de plată în locul celor tarifare.

O formă eficientă de stimulare a muncii lucrătorilor este achitarea recompenselor după rezultatele activității anuale a întreprinderii. Important este evidențierea rezultatelor întregului colectiv al întreprinderii în procesul realizării produselor, acumulării profitului și fondului de premii anual. În procesul determinării mărimii recompensei trebuie de luat în considerație stagiul de muncă la această întreprindere.

În cazul aplicării salarizării pe unitate de timp pot fi implementați coeficienții participării lucrătorilor în procesul de muncă, care reprezintă evaluarea aportului fiecărei persoane în rezultatul muncii, luând în considerație : productivitatea individuală a muncii, complexitatea și calitatea lucrărilor îndeplinite, nivelul ajutorului acordat altor membri ai colectivului, respectarea disciplinei de muncă etc. Coeficientul participării în procesul de muncă (CPPM) poate fi aplicat în repartizarea

salariului colectivului economisit în baza lărgirii ariei de deservire a consumatorilor, recalculării normelor de către colectiv etc. În scopul evaluării calității muncii unor lucrători pot fi aplicați coeficienții recompensării muncii (CRM), coeficientul activității de muncă (CAM) în colectiv etc. Condiția obligatorie în aplicarea coeficienților constă în faptul că plata muncii fiecărui membru al colectivului se efectuează numai după rezultatul final al activității, luând în considerație toate tipurile de plată suplimentară.

În prezent există o rupere esențială a nivelului salariului managerilor aparatului superior administrativ de la salariul celorlalte grupuri de lucrători. În viziunea noastră e necesar de modificat structura salariilor managerilor în vederea schimbării părții variabile, care trebuie să fie coordonată cu rezultatele activității întreprinderii deja aprobate. În procesul evaluării rezultatelor muncii lucrătorilor administrativi e necesar de luat în considerație operativitatea lucrului, starea de încordare, intensitatea și calitatea muncii. Pentru evaluarea factorilor se poate utiliza metoda aprecierii prin note (punctaj) a complexității și calității muncii în baza utilizării indicatorilor de premie a lucrătorilor [tab.1].

Tabelul 1. Utilizarea indicatorilor de premie pentru stimularea muncii lucrătorilor strâns legați cu activitatea întreprinderii

	Sarcinile colectivului	Indicatorii de premie
1.	Sporirea volumului producerii (vânzărilor)	Procentul de premii pentru îndeplinirea volumului producerii (vânzărilor)
2.	Creșterea cotei de piață	Premierea pentru fiecare % de creștere a cotei de piață
3.	Sporirea ariei de deservire a întreprinderii	Procentul de premii pentru creșterea ariei de deservire
4.	Creșterea competitivității produselor fabricate	Premierea pentru creșterea competitivității produselor
5.	Reducerea cheltuielilor	Procentul de premii pentru reducerea cheltuielilor
6.	Sporirea stabilității financiare	% creșterii premiei pentru sporirea stabilității financiare
7.	Asigurarea activității de business	% progresist pentru asigurarea activității de business
8.	Nivelul rentabilității	Premierea pentru fiecare creșterea nivelului rentabilității
9.	Creșterea productivității muncii	Premierea pentru fiecare de % de creștere a productivității muncii
10.	Sporirea calității produselor	Premierea pentru fiecare de punct de creștere a calității produselor
11.	Ieșirea pe noile regiuni ale pieței	Premierea pentru creșterea vânzărilor pe segmente noi ale pieței

În procesul calculării primelor lucrătorilor trebuie de luat în considerație sarcinile concrete, care stau în fața acestora, precum și aportul adus de fiecare în rezultatele totale ale activității întreprinderii. Spre regret, influența factorilor asupra capitalului uman este luat în considerație insuficient. Actualmente pentru sporirea competitivității întreprinderii există o condiție obligatorie de formare a unui sistem eficient de stimulare a muncii lucrătorilor în baza utilizării diverselor forme de interesare materială. Metodele de perfecționare a stimulării muncii la întreprindere cuprind elementele: organizarea salarizării, repartizarea mijloacelor bănești, achitarea plății, evaluarea rezultatelor activității personalului etc [3].

Etapele de perfecționare a stimulării muncii sunt prezentate în fig.1

1. Sporirea rolului tarifar în stimularea muncii (individualizarea salariului de bază, locurilor de muncă și a plăților variabile în afară de partea constantă de plată a colectivului).
2. Sporirea influenței stimulative a plății supratarifare (premierea conducerii întreprinderii, sporirea plăților sociale, participarea în repartizarea profitului, creșterea fondului statutar etc)
3. Perfecționarea mecanismului creării și repartizării fondului de salarizare la nivel de subdiviziuni în baza rezultatelor finale.
4. Sporirea influenței stimulării plăților supratarifare diferențiate pe lucrători în baza evidențierii metodelor după rezultatele obținute.

Fig.1 Perfecționarea metodelor de stimulare a muncii lucrătorilor ca condiție de sporire a competitivității întreprinderii

Metodele de stimulare a muncii trebuie să corespundă scopurilor întreprinderii, să fie diferențiate pe grupe de lucrători și subdiviziuni, bazate pe informațiile veridice și de indicatorii, care depind de eforturile lucrătorilor. Stimularea muncii acordă o influență psihologico- socială și morală puternică asupra lucrătorilor, ea este chemată să trezească în lucrători dorința de a lucra eficient și inovațional. Ea poate să includă recompensări pentru îndeplinirea calitativă a drepturilor și obligațiunilor sale, economisirea resurselor, sporirea cotei de piață a unui produs, sporirea calității produselor și serviciilor etc. Important este determinarea criteriilor, care evidențiază nivelul participării fiecărui lucrător în activitatea întreprinderii.

Totodată, e necesar de intensificat formele morale de motivare a muncii în afară de cele materiale. Aceasta e posibil, dacă vor fi create condițiile care vor asigura calitatea muncii: recompensarea obiectivă pentru munca realizată, respectarea condițiilor de siguranță a muncii, posibilitatea de creștere profesională și încrederea în viitor. Important este de găsit fiecărui lucrător loc de muncă în cadrul căruia el va aduce mare folos și însuși va primi o satisfacție personală. E rațional de efectuat la timp rotativitatea cadrelor în dependență de rezultatele muncii obținute. Rotativitatea cadrelor trebuie să se bazeze pe principiile: întrebuințarea persoanei conform calităților personale și capacităților acestuia, evidența necesităților întreprinderii în cadre manageriale, acumularea treptată a cunoștințelor, luând în considerație creșterea de carieră și profesiune.

Un rol important îl are introducerea sistemului de concurs pentru ocuparea funcțiilor în condițiile de egalitate deschise și de continuitate a managementului întreprinderii. Sistemul de stimulare a muncii trebuie să fie principalul element al politicii de cadre și să se supună strategiei de sporire a competitivității întreprinderii față de concurenți. Acest sistem de simulare trebuie să fie fixat în Regulamentul de remunerare și stimulare a muncii pentru spiritul creator, caracterul etic și moral al faptelor realizate, capacitatea rezolvării problemei cu scop bine determinat, demnitatea de încredere pe care te poți bizui în situații complicate, spirit de inițiativă în rezolvarea problemelor cu profesionalism înalt etc.

În procesul remunerării muncii e rațional ca în organizarea plății peste 1/3 din forme de plată să fie plățile sociale, inclusiv plata pentru: transport, tratament, alimentare prin abonamente, studii de perfecționare a cadrelor, asigurare socială a lucrătorilor, excursii, ajutor financiar, credite avantajoase, îmbunătățirea condițiilor de trai etc.

5. Concluzii și recomandări

Autorul trage concluzia, că stimularea muncii și cointeresarea materială este un factor hotărâtor în managementul competitivității întreprinderii. E rațional, ca lucrătorii întreprinderilor să efectueze periodic calcularea coeficienților integrali ai competitivității, apoi de elaborat un set de măsuri privind sporirea competitivității și de introdus în planurile-business sau planurile strategice de dezvoltare a întreprinderilor. Aceste măsuri vor fi coordonate în dinamică cu datele de recompensare a muncii lucrătorilor la finele anului.

Important este că această abordare să fie inclusă în Regulamentul de stimulare materială și morală a lucrătorilor în dependență de mărimea potențialului concurențial și scopul strategic al întreprinderii. Acest Regulament cu privire la stimularea materială și morală poate servi ca o parte componentă a contractului colectivului încheiat cu administrația întreprinderii.

BIBLIOGRAFIE

1. Anuarul statistic a Republicii Moldova 2019, p.63-65;p.69-71; www.statistica.gov.md
2. Кованенко И. „Рынок труда как зеркало- Экономическое обозрение, www.Logos.Press.md, 13.03.2020, N;9
3. Сорокина И.,Повышение конкурентоспособности хлебопекарных предприятий потребительской кооперацию Автор дисс. канд. наук Российский ун-т кооперации- М., 2008,-22с

SECȚIUNEA 2: ECONOMIE FUNDAMENTAL ȘI APLICATĂ

THE IMPACT OF INFLATION ON UNEMPLOYMENT OF WOMEN AND MEN

IMPACTUL INFLAȚIEI ASUPRA ȘOMAJULUI FEMEILOR ȘI BĂRBAȚILOR

Mariana ROBU, PhD Student

e-mail: mariana.robust@mail.ru

Academy of Economic Studies of Moldova, www.ase.md

Abstract: The relation between inflation and unemployment is an actual issue. The inflation has negative impact on women and men in a different rate. Women are more likely to accept low paid jobs, and as result have lower unemployment rate. Men avoid low paid jobs in favor of high level of salary and have higher unemployment rate. In period of high level of inflation most affected are low income employers, and women do correspond to this group. As result of high inflation, the unemployment of women will increase, as it will be necessary to identify new jobs. During period of low level of inflation unemployment of women will decrease as they accept low paid jobs. As result the wealth of women will decrease due to lower lifestyle. The objective of the research paper is to identify the link between inflation and unemployment rate of women and men. The research method is based on data analyses, statistical trends and econometric analyses. As result it will be identified policy recommendation for leverage the impact of unemployment on women and men.

Key words: inflation, unemployment, gender pay gap, women income.

JEL CLASSIFICATION: G38 - Government Policy and Regulation

The issue...

- The inflation has negative impact on women and men in a different rate. Women are more likely to accept low paid jobs, and as result have lower unemployment rate.
- Men avoid low paid jobs in favor of high level of salary and have higher unemployment rate. In period of high level of inflation most affected are low income employers, and women do correspond to this group.
- As result of high inflation, the unemployment of women will increase, as it will be necessary to identify new jobs.
- During period of low level of inflation unemployment of women will decrease as they accept low paid jobs. As result the wealth of women will decrease due to lower lifestyle.

The objective ...

- Republic of Moldova committed to secure equal opportunities for women and men [1] and equality of rights and possibilities of employees [2]
- The objective of the research paper is to identify the link between inflation and unemployment rate of women and men. The approach is not new [3,4,5], but for the first time it was transposed in annual timeseries.
- The research method is based on data analyses, statistical trends and econometric analyses.

The impact of inflation on unemployment of women and men

The modeling exercise is based on the assumption that the trend of unemployment and inflation rate will continue to be the same as of today. Based on statistical data [6, 7] it was observed that, during an inflation of about 6%, the unemployment rate for women is about 4,0% and for men 5,5 %. If inflation rate decreases the unemployment rate for men decreases faster than for women. An inflation rate of 3,5% is the limit when it is observed a deficit of the workforce on the market for women, and an inflation rate of about 4% is the limit when deficit it is observed for men.

The analyses show that there is a demand for new policy to support women on the labor market, as women do accept lower paid job, and need more support to participate on the labor market.

It is also observed the trend in salary growth rate of about 7,5% during unemployment rate of 4% for women and 5,5% for men, and during the inflation of 6%. The salary growth rate is minimum at about 3,5% for men during the inflation rate of 4,2% and unemployment rate below 1% (or deficit of men labor on the market).

For women the minimum salary growth rate is at 3% during the inflation rate of 3,5% and the negative unemployment rate (or deficit of women labor on the market).

As result, it was concluded that women accept a lower salary growth rate during lower inflation rate, or, women are more likely to accept lower salary during high demand of labor on the market. Figure 1 bellow shows the link between inflation rate, unemployment rate and the salary growth rate.

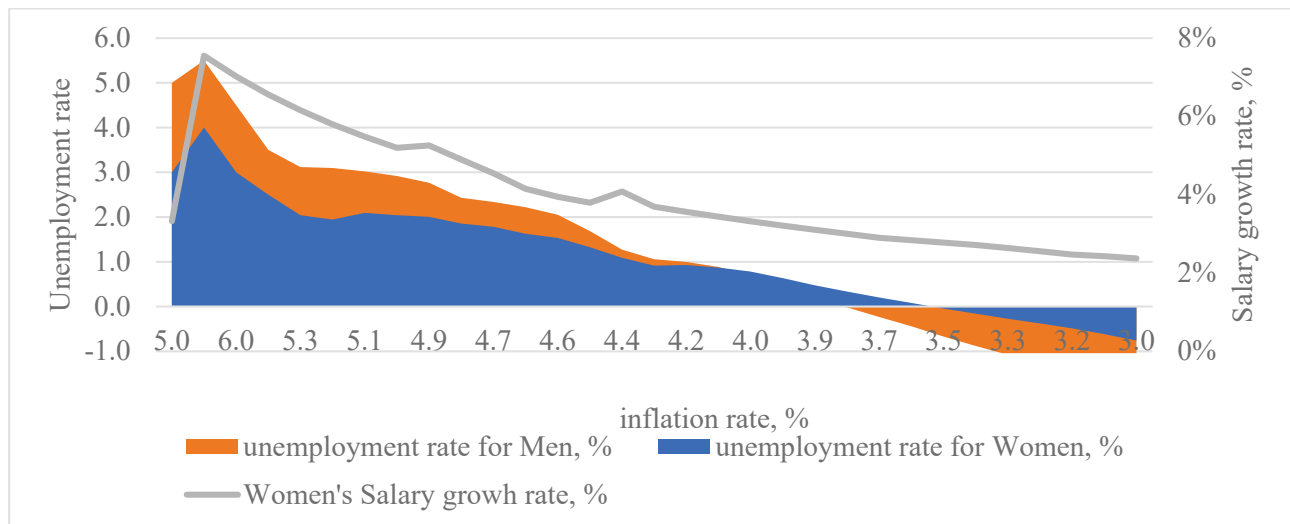

Figure 1. The trend of unemployment for men and women based on inflation rate.

Source: Developed by author

The Figure 1 above can be interpreted as trend of inflation rate per year. The trend will show a moment in time when the deficit of men and women will take place on the labor market. The deficit is observed at inflation rate of 3,8% for men and at 3,5% for women (Figure 1 above). Transposing these data on annual-based figure, it is observed that in year 2042 the labor market of Moldova will face a deficit of women and men, with a salary growth rate of about 1% - at inflation rate of 3,8% for men and at 3,5% for women. Figure 2 bellow shows the annual trend of unemployment rate and the salary growth rate.

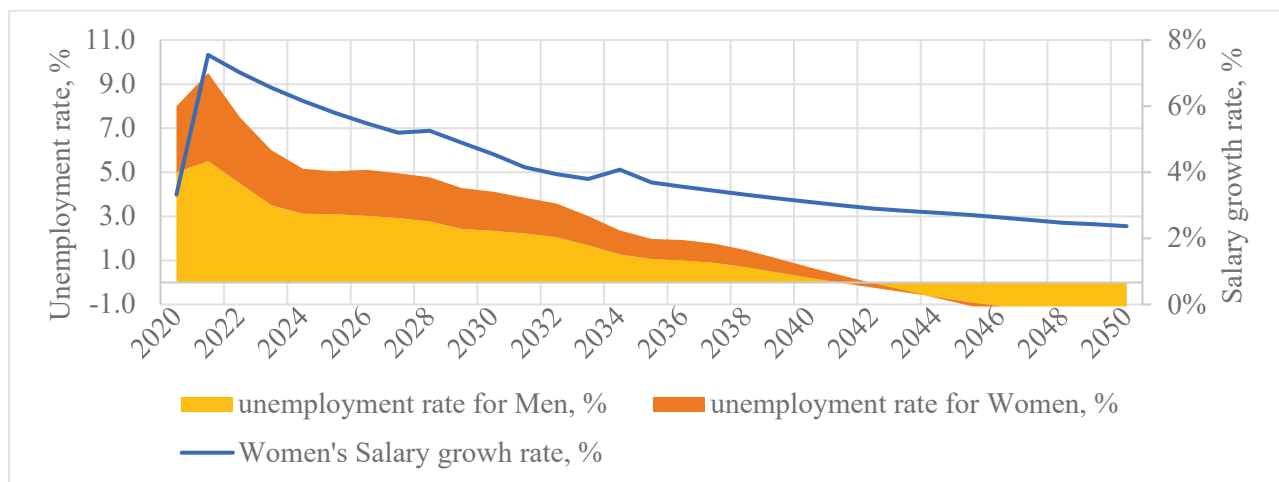

Figure 2. The forecast of impact of unemployment for men and women depending on inflation

Source: Developed by author

It is concluded that, it is necessary to take actions now to support a positive population growth for Moldova, because today children will be the active men and women on the labor market of years 2040. If supportive policy actions are not taken today, the country is at risk of not having capacity for economic development in near future. Additional research is needed on population trend of Moldova (now is a negative growth of population) [8,9,10,11].

Conclusions

- The fight against unemployment would require, to a certain extent, inflation; in return, combating the accentuation of the inflationary phenomenon would imply, to a certain extent, unemployment, which attenuates the possibilities of buying and raising prices.
- It is recorded at the inflation rate of 6% - unemployment rate for women of 4,0% and for men 5,5 %.
- An inflation rate of 3,5% is the limit when it is observed a deficit of the workforce on the market for men and women
- There is a demand for new policy to support women on the labor market.

REFERENCES

1. Law nr. 5-XVI of 09.02.2006 on provision of equal opportunities for women and men. Published on 24.03.2006 in Official Gazette nr. 47-50.
2. Labor Code, nr. 154 of 28.03.2003. Published on 29.07.2003 in Official Gazette nr. 159-162. Art 648, Art. 5 Equality of rights and possibilities of employees.
3. Ehrenberg, R, Smith, R. – Modern Labor Economics, 4th Edition, HarperCollins Publishers, 1991
4. <http://academiadeinvestitii.ro/care-este-legatura-dintre-inflatie-si-somaj-2/>
5. <http://www.creeaza.com/afaceri/economie/Dilema-inflatiei-somaj-Curba-Phi688.php>
6. <http://www.statistica.md>
7. <https://www.bnm.md>
8. Mariana Robu, Causes of Salary Pay Gap between Women and Men in the Republic of Moldova. International Conference of Young Researchers. ASEM 2019.
9. Mariana Robu, Economic Benefits of Promotion Social and Gender Equity. International Conference on "Prioritized Directions of International Economic Relations in the XXI Century". Baku, Azerbaijan. May 22, 2020
10. Mariana Robu, Economic Benefits of Women Implication in STEM. "The IV Russian Conference: Challenges and opportunities of the development of the area of science and technology", city Vologda, Academy of Science of Russia. June 15-19, 2020. (RUS: VI Российская Конференция «Проблемы и перспективы развития научно-технологического пространства». г. Вологда, ФГБУН ВолНИЦ РАН, 15-19 июня 2020).
11. Mariana Robu, Women Unemployment and Economic Development. The International Scientific Conference "Development Through Research and Innovation - 2020". August 28th, 2020

SECȚIUNEA 3: INTEGRAREA EUROPEANĂ, RELAȚII ECONOMICE INTERNAȚIONALE ȘI MULTICULTURALITATE

BUSINESS PROCESS OUTSOURCING: OPPORTUNITIES AND ADVANTAGES

OUTSOURCINGUL BUSINESS-PROCESELOR: OPORTUNITĂȚI ȘI AVANTAJE

Natalia LOBANOV, dr. hab.

[email: lobanov.natalia@ase.md](mailto:lobanov.natalia@ase.md)

Academia de Studii Economice a Moldovei

str. Banulescu-Bodoni, 61, MD-2005, Chișinău, R. Moldova, www.ase.md

Abstract. Business-process outsourcing is a competitive sector with the potential for significant export growth. The article explores the opportunities and advantages of business process outsourcing, as a way to reduce costs and improve production efficiency by moving and changing the connection elements between the environment and the enterprise; transfer of assets to the service provider; reconfiguration of concrete conditions of daily operation; changing the quantity and quality of human and material resources available to the company, as well as the conditions for their mobilization. A company that uses the global outsourcing model operates in a global environment, both cultural and financial. Properly planned, outsourcing can be a key factor in business innovation and expansion. The comparative approach, analysis and synthesis were used in the research.

Keywords: outsourcing, costuri de tranzacție, contract

JEL CLASSIFICATION: F23

În practica businessului internațional outsourcingul (externalizarea) semnifică efectuarea unor funcții sau procese de către o organizație externă, care dispune de resursele necesare, pe baza unui acord pe termen lung. Outsourcingul business-proceselor (BPO) include transferul către o terță parte anumitor procese de afaceri care nu constituie nucleul activității companiei. De exemplu, contabilitate, managementul personalului, publicitate, logistică etc.

Pe plan mondial outsourcingul business-proceselor cunoaște o tendință de evoluție ascendentă. S-a dezvoltat accentuat încă din anii 2000, oferind nu numai o oportunitate de a economisi bugetul, ci și economii semnificative de timp. Potrivit Institutului de Outsourcing (SUA), piața serviciilor de outsourcing se dezvoltă exponențial. Dacă în 1996 volumul pieței era de 100 de miliarde de dolari SUA, atunci în 2000 – a depășit 300 de miliarde de dolari [1].

În 2019, outsourcingul business-proceselor a generat 26 de miliarde de dolari SUA în toată lumea, implicând transferul proceselor de afaceri către furnizorii de servicii din afara unei organizații. Veniturile globale din externalizarea proceselor de afaceri și externalizarea tehnologiei informației s-au ridicat la aproximativ 92,5 de miliarde de dolari SUA în 2019, din care peste jumătate au fost generate în America. Europa de Sud a fost regiunea cu cea mai mare pondere de afaceri care practică sau intenționează să practice externalizarea proceselor de afaceri. America Latină și Africa de Sud au avut, de asemenea, proporții ridicate [2]. Apelând la outsourcing, compania este capabilă să mențină și să regleze dimensiunea optimă a afacerii, răspunzând flexibil la schimbările pieței. Prin externalizare către firme independente sunt reduse costurile de tranzacție, acestea fiind transferate către alte entități. Outsourcingul este conceput pentru a crește eficiența și în acest scop participanții la sistemul de externalizare înlocuiesc tranzacția obișnuită de vânzare-cumpărare cu externalizarea, o formă mai complexă de organizare economică. Astfel, externalizarea este utilizată în mod activ, deoarece permite obținerea avantajelor competitive datorită capacității fiecăreia dintre părți de a îndeplini acele activități în care are cel mai mare succes.

Outsourcingul ca model de afaceri implică încheierea de contracte pe termen lung. Deoarece nu există un contract distinct pentru activitățile de externalizare, companiile utilizează o serie de contracte, care, ulterior, poartă denumirea de „contracte de outsourcing”:

- Contractul de subcontractare de servicii este cel mai des utilizat, fiind un contract prin care o parte își asumă, prin organizarea mijloacelor necesare și cu gestiunea propriului risc, efectuarea unei lucrări sau prestarea unui serviciu în schimbul unei remunerări în bani.
- Contractele asociate sunt utilizate atunci când externalizarea necesită efectuarea mai multor activități „legate” între ele. În acest caz întreprinderile-client și furnizor pot stipula mai multe contracte asociate între ele. Fiecare contract are normele și efectele sale juridice, totodată, ele nu sunt independente.
- Contractul mixt presupune acumularea caracteristicilor diferitor tipuri de contracte, fapt pentru care este mai dificil de stabilit normele de aplicare. În această situație, de obicei, se utilizează clauza „de absorbție” sau „de combinare” a diferitelor normative, care ar conduce spre un contract unic [3].

Documentele care fac parte din acordul de outsourcing reflectă structura acordului/afacerii. Există două contracte principale: acordul transferului de active, care oferă posibilitatea transferului respectiv, și contractul privind prestarea serviciilor de outsourcing.

Transferul activelor generează beneficii pentru ambele companii, atât pentru compania beneficiară, cât și pentru compania prestatoare de servicii de outsourcing. Din punctul de vedere a companiei, care apelează la servicii de outsourcing, ea este capabilă să vândă anumite active la o valoare mult mai mare, decât cea, la care ar fi obținut aceste active pe piața deschisă. Pe de altă parte, prestatorul serviciilor de outsourcing poate dobândi anumite active, pe care într-un mod normal nu le-ar fi putut obține. Însă, transmitând anumite active spre prestator, compania devine vulnerabilă față de o posibilă renegociere, deoarece prestatorul serviciilor de outsourcing și-ar putea suspenda serviciile.

Experiența internațională ne permite să constatăm următoarele avantaje ale transmiterii activelor secundare spre outsourcing:

- posibilitatea de a se concentra asupra businessului principal. Costurile operaționale se reduc, iar atenția managerilor nu este sustrasă spre domeniile secundare de activitate;
- optimizarea numărului de angajați, o parte din costurile operaționale trece din categoria celor fixe în costuri variabile;
- minimizarea riscurilor financiare și posibilitatea de a redistribui resursele, direcționându-le spre produsele, care în mod prioritar majorează valoarea companiei;
- introducerea outsourcingului este un factor semnificativ în dezvoltarea relațiilor cu investitorii externi, deoarece majorează atractivitatea investițională a companiei;
- outsourcingul face posibilă utilizarea de către companii a experienței performante în derularea proceselor ce nu țin de profilul principal al activității;
- companiile de outsourcing investesc în perfecționarea propriilor tehnologii, metodologii, personal. Ele sunt cointerestate în cercetarea și implementarea metodelor inovatoare de gestiune a businessului [4].

Contractul privind prestarea serviciilor de outsourcing se încheie pentru parteneriatele de lungă durată. Din această cauză, el trebuie să realizeze următoarele sarcini: să definească serviciile care urmează a fi prestate și standardele cărora trebuie să corespundă; să descrie cum aceste servicii vor fi implementate; să definească cadrul de lucru în cazul modificării serviciilor în timp; să prevadă distribuția riscurilor și remunerării; să stabilească o bază pentru rezolvarea disputelor; să determine posesorul proprietății intelectuale create, ca parte a serviciilor prestate; să ofere beneficiarului posibilitatea de a efectua verificări; să permită beneficiarului să sisteze serviciile și să rezilieze contractul cu ușurință.

Din punctul de vedere structural, acordul de prestare a serviciilor constă din termeni, condiții și un plan, care conține detaliile tehnice, comerciale și operaționale. Acest fapt conferă o anumită transparență contractului, dar și ajută procesului de negociere. De asemenea, este important de abordat în contract toate situațiile sau rezultatele negative care pot apărea – modul, în care disputele vor fi rezolvate și, nu în ultimul rând, alocarea riscurilor. În final, este important de creat un parteneriat, mai degrabă, prin constituirea unui cadru de lucru flexibil, decât prin limitare.

Tipurile de risc, care sunt relevante pentru acordul de outsourcing depind de natura serviciilor/produselor care intră sub incidența acordului. Aceste riscuri sunt de obicei clasificate în trei categorii: 1. riscul afacerii; 2. riscul financiar care se referă la posibile pierderi financiare; 3. riscul tehnic în legătură cu imposibilitatea creării unui sistem, care se va dovedi funcțional din punct de vedere tehnic. Totodată nici riscul tehnologic nu poate fi eliminat complet, mai ales atunci, când prestatorul trebuie să găsească soluții tehnologice de ultimă oră. Includerea în contract a posibilității renegocierii condițiilor în intervale de timp pe toată durata contractului este un pas corect pentru a reduce riscurile ce țin de derularea contractului de outsourcing. În același timp această flexibilitate presupune costuri.

Stabilirea relațiilor de parteneriat între compania care recurge la outsourcing și prestator, reduce necesitatea monitorizării detaliate a performanței prestațiilor. Relațiile de lungă durată pot contribui la încrederea între parteneri și la perceperea interesului comun. Pentru a facilita stabilirea intereselor comune și unei înțelegeri reciproce mai bune, companiile care doresc să-și externalizeze serviciile adesea sunt în căutarea prestatorilor cu valori și culturi similare. Procedurile de soluționare a situațiilor de conflict sunt des analizate în detaliu în contractele de outsourcing. Acestea pot fi situațiile în care o parte refuză să participe la proces, sau nu a respectat clauzele contractuale, sau este suspectată de încălcarea drepturilor de proprietate intelectuală.

Unul dintre mecanismele de rezolvare a disputelor implică de obicei escaladarea procedurilor între diferiți reprezentanți ai părților, adică intenția este de a rezolva problemele apărute la un nivel cât mai mic în cadrul organizațiilor, fără a căuta o soluție în afara prevederilor contractuale, cum ar fi de exemplu apelarea la instanța de judecată. În cazul apelării directe la instanța de judecată există și pericolul diseminării informației. Mai mult, instanța de judecată implică și ea costuri și timp. Iar în cazul, în care compania și-a externalizat serviciile din domeniul tehnologiilor informaționale și disputa ține de domeniul tehnologic, judecătorul va trebui să angajeze un expert pentru mai buna înțelegere a disputei, ceea ce, la rândul său, din nou implică costuri.

O modalitate alternativă de rezolvare a disputelor, este medierea, un trend global în soluționarea conflictelor. Medierea se bazează pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului ca persoană aptă să faciliteze negocierile dintre ele și să le sprijine în soluționarea conflictului, prin obținerea unei soluții reciproc convenabile, eficiente și durabile. Medierea permite o importantă economie de timp și evitarea stresului generat de un litigiu derulat în fața instanței de judecată.

Menționăm, că în ciuda pandemiei, piața globală a serviciilor de externalizare continuă să crească și va ajunge în curând la 1 trln de dolari, din care aproximativ 60% este sectorul ITO (creștere de 5% pe an), mai mult de 32% este sectorul BPO (cu o creștere de 7,5% pe an) și mai mult de 5% este sectorul KPO, adică externalizarea științifică (creștere de peste 12% în an) [5].

În Republica Moldova, outsourcingul business-proceselor a fost identificat drept unul dintre cele mai competitive sectoare cu cel mai mare potențial de creștere semnificativă a exporturilor moldovenești, de rând cu agricultura, în special agricultura organică; prelucrarea alimentelor; industria auto, care include producția de mașini, piese de schimb, echipamente electrice; industria ușoară, inclusiv textile, îmbrăcăminte, încălțăminte, accesorii și piele; informații și comunicare. Aceste sectoare sunt pilonii principali ai economiei naționale, ale căror produse sunt cele mai orientate spre export, precum și domeniile în care sunt create cele mai noi locuri de muncă [6].

Criza cauzată de pandemia COVID-19 a schimbat planurile investitorilor locali și străini. Principalele dificultăți ale companiilor sunt lipsa de materii prime datorată întreruperii activității furnizorilor internaționali și scăderii cererii de bunuri. Se prevede o redresare mai dificilă pentru companiile din anumite sectoare, cum ar fi turismul, serviciile hoteliere, transportul terestru sau aerian de pasageri, dar altele pot avea spațiu de extindere. Acestea includ servicii de externalizare a proceselor de afaceri care pot crea aproximativ 60.000 de noi locuri de muncă în Moldova. Potrivit Agenției de Investiții din Moldova, serviciile BPO reprezintă în prezent aproximativ 12% din piața de externalizare a Republicii Moldova. Companiile care operează în acest segment oferă deja o gamă largă de servicii precum relații cu clienții, prelucrarea datelor, inginerie etc. [7]. Marile companii internaționale prezente în Moldova au dezvoltat centre de contact pentru piețele din Moldova și pentru diverse piețe. Numărul companiilor deschise special pentru a deservi alte piețe este în creștere. Principalele domenii ale BPO sunt centrele de

apel și centrele de contact, procesarea statelor de plată, contabilitatea, informații de afaceri, introducerea datelor și servicii IT. Moldova are toate condițiile necesare pentru un sector BPO în continuă creștere, mai ales că se află la intersecția diferitelor specializări. Raportul IDC estimează că acest sector va atinge o valoare de 30,4 de mln dolari până în 2024 [8].

Atractivitatea Republicii Moldova ca destinație pentru outsourcing are la bază, în special, forță de muncă calificată, cunoașterea mai multor limbi de circulație internațională; costuri mici ale locației, legislație în curs de armonizare cu normele UE; similitudinea culturii și afacerilor europene.

Companiile au nevoie de inovație și de noi competențe, care în prezent sunt și mai importante decât realizarea de economii. Una dintre modalitățile de a atinge acest scop este outsourcingul business-proceselor. Volumul total al acestor tranzacții, potrivit experților, crește anual în lume cu aproximativ 25%. Pentru a favoriza inovarea companiei, furnizorii de servicii lucrează împreună, iar cea mai bună formă de interacțiune este parteneriatul [9]. Într-o criză, este esențial de redus costurile fixe, inclusiv salariile fixe. Un fond de salarii permanent necesită resurse, și reduce mobilitatea. Situația poate fi ameliorată prin schimbarea sistemului de remunerare și creșterea ponderii angajaților independenți, la distanță și a managerilor interimari. În condiții de criză pandemică afacerea va deveni „mai ușoară și mai rapidă”, iar tehnologiile de resurse umane pot fi folosite pentru a gestiona afacerea actualizată, folosind munca angajaților la distanță și externalizarea unor funcții.

Astfel, putem face următoarele concluzii:

1. Outsourcingul business-proceselor poate aduce beneficii semnificative pentru o companie: reducerea costurilor de creare și menținere a locurilor de muncă; reducerea investițiilor în active necorporale; concentrarea pe activitatea de bază; utilizarea competențelor unor profesioniști de înaltă calificare, cu o vastă experiență de activitate, a căror angajare ar fi prea costisitoare; răspuns flexibil la schimbările de pe piață și din cadrul companiei (reorganizare, restructurare, fuziuni, achiziții); creșterea profitabilității afacerii, deoarece externalizarea reduce costurile de deservire a proceselor de afaceri; creșterea competitivității companiei.

2. Totodată outsourcingul business-proceselor aduce beneficii nu doar companiilor care apelează la externalizare. Companiile specializate care oferă servicii sunt, de asemenea, interesate de outsourcing ca prestatori de servicii. Externalizarea este un model de afaceri care promovează dezvoltarea afacerilor mici și mijlocii.

3. Într-o perspectivă pe termen mediu este posibil că Republica Moldova își va consolida pozițiile ca destinație europeană pentru outsourcing în termeni de condiții și costuri.

BIBLIOGRAFIE:

1. Аутсорсинг как новая форма организации бизнеса https://www.ias.ru/blog/competition_page/novii_outsourcing.html
2. Global outsourcing industry revenue by service type 2010-2019. Published by E. Mazareanu, Jan 15, 2020 <https://www.statista.com/statistics/189800/global-outsourcing-industry-revenue-by-service-type/>
3. Петер Готтшальк, Ханс Солли-Сетер. ИТ-аутсорсинг – построение взаимовыгодных отношений, 2007.
4. Lobanov, Natalia, Zubco, Roman. Dezvoltarea activității de consultanță și outsourcing internațional în condițiile globalizării economice. Chișinău, 2016, 280 p., ISBN 978-9975-75-843-7
5. Аутсорсинг в стратегии цифровой трансформации 2020 <https://ict2go.ru/events/20851/>
6. Perspectivele de promovare a exporturilor și sporirea competitivității producătorilor autohtoni prezentate la "Moldova Business Week" 2017 <https://mei.gov.md/ro/content/perspectivele-de-promovare-exporturilor-si-sporirea-competitivitatii-producatorilor>
7. Сектор аутсорсинга бизнес-процессов может создать в Молдове 60 000 новых рабочих мест <https://mybusiness.md/ru/novosti-biznesa/item/13960-sektor-autorsing-a-biznes-protsessov-mozhet-sozdat-v-moldove-60-000-novykh-rabochikh-mest>
8. IDC FutureScape: Worldwide IT Industry 2020 Predictions <https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=US45599219>
9. Инновации: реальные возможности в аутсорсинге бизнес-процессов. <https://www.eg-online.ru/product/vpk/5322/>

FOREIGN TRADE CAUSALITY AMONG THE EUROPEAN UNION (EU) AND TURKEY

Erdoğan KOTIL, PhD

Email: kotil_e@ibu.edu.tr

Faculty of Economic Sciences Administration, Abant İzzar Baysal University,
Republic of Turkey

Abstract. Turkey performs nearly half of its foreign trade with the European Union (EU). Turkey has actualized the Customs Union agreement with the EU. The aim of this study is to verify whether there is a causality relation in the foreign trade between Turkey and the EU. The yearly Turkish import and export data to the EU has been used during this study. The data used is for the 1996-2009 period. The relationship between the variables have been researched through the usage of the Granger causality test. The empirical results have demonstrated the absence of Granger causality between imports and exports during the period after the EU.

Keywords: European Union, export, import, Granger causality

JEL CLASSIFICATION: F100, F140

INTRODUCTION

Turkey performs nearly half of its exports to the European Union (EU) countries. The EU share in Turkey's imports is a little bit less. The foreign trade activity has evolved rapidly after the year 1996 following the Customs Union Agreement concluded with the EU. Turkey's high volume of trade activity with the EU can be explained by the geographic proximity and similarity of consumer preferences (Ağır & Metin, 2016, p.13) [1]. The Customs Union agreement effective as of 1st January 1996 between Turkey and the EU has led to the implementation of various amendments in the Turkish trade and competition regulations and policies and while creating new opportunities for the Turkish economy, has also led to the emergence of certain factors needing efforts.

The Customs Union comprises industrial commodities and processed agricultural products, and foresees the cancellation of customs duties, co- taxes, quantity restrictions and co-tax effective measures. The Customs Union's average customs tariff has been accepted for the products being imported from third party countries.

Following the Customs Union membership Turkey's foreign trade has concentrated on the EU with an increasing velocity in terms of imports and exports. A part of these transactions have been realized within the scope of the "Inward Processing Regime". That is, Turkey being highly external dependent on raw materials and intermediate goods, imports extensively the subject input goods from the EU, treats them in Turkey and exports them again to the EU within a given period.

The products subject to the trade activity between the EU and Turkey consist mainly of automotive and chemical products and iron and steel sectors. The trade activity between the EU and Turkey can be considered as an intra-industry trade.

The foreign trade deficit is an important issue for the developing countries. Therefore curiosity exists to identify the relationship between exports and imports. Mukhtar and Rashed (2010) have detected a two-way causality between the export and import in Pakistan as a result of the Granger causality test performed through the usage of the 1972-2006 period three month data analysis [6]. Narayan and Narayan (2005) have detected relationship between exports and imports for only 6 countries as a result of the test performed for 22 under-developed countries [7]. Sekman and Saribas (2007) have detected a two-way causality between exports and imports in Turkey by the usage of 1998-2006 period data [8]. Hussain and Saaed (2015) have detected a one-way causality from exports to imports in Tunisia during their study performed for the 1997-2012 period [5]. El Alaoui (2015) has detected a one-way causality from exports to imports for Morocco by using the 1980-2013 period data as a result of the Granger causality test [3]. Çelik and Tuncay (2016) have detected a one-way relationship from imports to exports for Turkey by the usage of the 1989-2015 three months data [2].

During this study a causality relationship research has been performed regarding the trade activity between the EU and Turkey. Statistically causality is to obtain the estimated future value of a time series variable through being influenced by the past period values of itself or a related other time series variable. A Granger Causality analysis has been performed to define the direction of the relationship between the time series.

DATA AND METHODOLOGY

The data used during the study has been obtained from the Turkish Republic Central Bank's electronic data base and Turkish statistical institute and have been included in the model by taking the logarithms of the series. The 1996-2019 yearly data concerning Turkey's export and import variables for the EU has been used during this study.

In course of the studies to be effectuated through the usage of time series for model estimations, the analysis to be performed with non- stationary series will give spurious results (Engle and Granger, 1987, p.253) [4]. The stationarity of variables will be researched by the usage of the Augmented Dickey Fuller Test and the Granger causality test shall be applied in accordance with the results.

Two main objectives need to be attained during the Granger causality tests. The first objective is to review whether there is a relation between the independent and dependent variables. The second is to determine the direction of the relations between the variables during the causality tests. The equations below show the Granger causality process.

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j X_{t-j} + u_{1t}$$

$$X_t = \sum_{i=1}^n \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \sigma_j X_{t-j} + u_{2t}$$

Four different results may arise at the end of the Granger causality test. Turkey's exports may be influenced by the EU's imports, Turkey's imports may be influenced by the EU's exports and exports and imports may influence each other reciprocally. Another result is that the trade between Turkey and EU is not affected from each other.

EMPIRICAL RESULTS

The suitable lag length in the VAR (Vector autoregressive) model needs to be detected before performing the Granger causality test. The suitable lag length shall be determined by using various criteria during the VAR analysis. The lag length results are displayed in Table-1. The appropriate lag length has been found as 1 accordingly.

Table 1- The lag length results

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	18.45095	NA	0.000221	-2.741826	-2.661008	-2.771747
1	29.90310	17.17822*	6.52e-05*	-3.983850	3.741396*	-4.073615
2	34.40872	5.256558	6.53e-05	4.068120*	-3.664031	-4.217728*
3	36.58881	1.816744	0.000111	-3.764802	-3.199077	-3.974253
4	40.51366	1.962424	0.000196	-3.752276	-3.024916	-4.021571

The stationarity test results of the variables are shown in Table-2. Accordingly while the exports stationary in the first difference import have been found to be level stationary. The relationship between the variables could have been researched also by using the Cointegration analysis. Nonetheless the stability degree differences has prevented the cointegration analysis between the series.

Table 2- The stationarity test results		
Variables	T-Statistic	Prob.
Logex	-1.177710	0.6566
Dlogex	-3.496243	0.0249
Logimp	-2.756502	0.0867

Table 3- Granger causality test		
Null Hypothesis:	F-Statistic	Prob.
DLOGEX does not Granger Cause LOGIMP.	0.66815	0.4296
LOGIMPORT does not Granger Cause DLOGEX	0.12325	0.7316

The Granger causality results are shown on Table-3. The hypotheses are refused that export is reason of import and import is reason of export. Accordingly a mutual influence does not exist between export and import within Turkey's trade with EU. This situation shows that the influence of inward processing application is low.

REFERENCES:

1. Ağır, H. and Metin,M. 2016. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaret Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, 11-26.
2. Çelik, T. and İlkay,S.Ç. 2016. Türkiye'de İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin 1989-2015 Dönemi İçin Test Edilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.21, S.3, s.961-969
3. El Alaoui,A. 2015. *Causality and cointegration between export, import and economic growth: evidence from Morocco*. Journal of World Economic Research , Vol. 3, No. 4 83-91.
4. Engle,R. and Granger,C. 1987. Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica*. 55(2):251–276
5. Hussain,M.A. and Saaed,A.A. 2015. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*. Volume 6, Number 1. 13-21(9)
6. Mukhtar,T. and Rasheed,S. 2010. Testing Long Run Relationship between Exports and Imports: Evidence from Pakistan. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 31, 1, 41-58
7. Narayan, P. K. and Narayan, S. 2005. Are Exports and Imports Cointegrated? Evidence from 22 Least Developed Countries., *Applied Economics Letters* 12(6): 375-78
8. Sekman,F and Saribas S. 2007. Cointegration and Causality among Exchange Rate, Export and Import: Empirical Evidence from Turkey. *Applied Econometrics and International Development*,7:71-78

PROBLEMS OF INNOVATION MANAGEMENT IN TOURISM

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В ТУРИЗМЕ

SIROTENKO G.A, PhD

Email: galina.tiraspol@gmail.com

Institute of International Relations of Moldova (IRIM), Republic of Moldova

Abstract. *Tourism as one of the priority areas of the national economy requires modern forms and mechanisms of service: the use of innovative processes in the tourism sector can improve the development of tourism: this is the use of computer technology, and modern ways of booking and selection of tours, innovations in marketing strategy - all this can improve the position of the Republic of Moldova in this direction.*

The relevance of the research topic lies in the fact that the national management system is acquiring a decisive importance in the development of the tourism industry in Moldova. This is predetermined by the fact that the tourism sector, like any regional functional economic environment, exists and operates in conditions of active interaction with the public environment. The basis for the regulation of tourism in Moldova is the Law "On the Organization and Implementation of Tourism Activities" (No. 352-XVI of November 24, 2006), which regulates state policy in the field of tourism, the organization and promotion of tourism activities in the country, the rights and obligations of tourists, issues their insurance and safety, economic activities in the field of tourism, international activities, issues of the creation and functioning of national tourist zones, as well as professional training in the field of tourism.

Key words: *tourism, innovation, innovation cycle, new product.*

JEL CLASSIFICATION: Z32 Tourism and Development

Обострение экономического соперничества на международных рынках, возрастание значения повышения региональной конкурентоспособности требуют более активной деятельности в направлении развития стратегических механизмов управления инновационной деятельностью. Для такой динамичной отрасли как туризм необходимо комплексное стратегическое управление на базе законов, концепций, политик, стратегий, тактик, как на международном, так и на уровне конкретного государства. [7]

Европейская интеграция является основополагающим требованием внутренней и внешней политики Республики Молдова. Европейская интеграция означает, в первую очередь, внутренние позитивные преобразования страны. Правительство ставит своей задачей приложение целенаправленных усилий для продвижения реформ, требуемых как обществом, так и международным сообществом, в области либерализации экономики, обеспечения свободы средств массовой информации, независимости судебной системы – в сферах, имеющих жизненно важное значение для европейской интеграции государства. Правильная стратегия государства, направленная на развития туризма - поможет увеличить поток туристов в страну и сделать ее более привлекательной. [7]

Инновационные процессы – неотъемлемое условие развития туризма.

В Молдове присутствует множество туристических агентств, служб по предоставлению транспорта и т.д., и каждое из них стремится ввести на рынок что-то новое, что-то чего нет у других, путём усовершенствования услуг, качества, путём скидок, и на рынке возникает здоровая конкуренция. [8]

В туристическом бизнесе инновационный цикл начинается с момента возникновения идеи об открытии нового направления поездок, создания нового продукта (или внесения изменений в существующий), разрабатывается и определяется целевая направленность продукта с ориентацией на определенного потребителя, примерное наполнение туристического продукта.

После формирования идеи будущего продукта изучаются возможности реализации идеи на практике, осуществляются поиск и отбор поставщиков и партнеров, планирование

основных и дополнительных услуг, транспортировки, медицинского страхования, предварительная экономическая и ценовая проработка.

Следующим этапом инновационного цикла является комплекс мер, направленных на продвижение данного туристического продукта и внедрение его на рынок, реализацию и коммерциализацию (проведение рекламных акций, прямой маркетинг, стимулирование сбыта, паблик рилейшнз и т.д.).

Инновационный цикл заканчивается, когда другие субъекты туристического рынка начинают в своей деятельности активно применять эту инновацию.

Обязательно нужно заметить, что в туризме важно синергетическое взаимодействие различных структур – местных органов власти, руководства страны, туристических компаний, туристических операторов, собственников отелей и курортов. Только комплексные скоординированные действия способны дать ощутимый положительный эффект для его развития. [6]

В заключении можно отметить, что в мире управление туристической индустрией (размещение, питание, транспорт, развлечения, банковская и страховая сфера и др.) все в большей мере использует современные инновационные механизмы и методы менеджмента и возможности повышения конкурентоспособности находятся в непосредственной зависимости от решения проблем по инновационной деятельности в данной отрасли. [2]

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. International Air Transport Association (IATA), IATA Forecasts Passenger Demand to Double Over 20 Years. <http://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2016-10-18-02.aspx>.
2. ResearchGate. Ho G., Mckercher B. A Review of Life Cycle Models by Plog & Butler from a Marketing Perspective. https://www.researchgate.net/publication/286653632_A_Review_of_Life_Cycle_Models_by_Plog_Butler_from_a_Marketing_Perspective.
3. UNWTO. International Tourism Highlights. 2019 Edition. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>.
4. World Economic Forum. Reports. <https://www.weforum.org/reports>.
5. World Economic Forum. Reports. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2019>.
6. World Travel & Tourism Council. Economic Impact Reports. <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>.
7. Агентство по Туризму Республики Молдова. <http://www.turism.gov.md>.
8. Вспомогательный счет туризма: рекомендуемая методологическая основа, 2008 год. Методологические исследования Серия F №80/Rev.1. Издание Организации Объединенных Наций. 2010. ISBN 098-92-1461023-6.

SECȚIUNEA 4: CARPE SCIENTIAM: EVOLUȚIILE ȘTIINTELOR SOCIALE ȘI UMANITARE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE MIGRATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

IMPACTUL PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA PROCESELOR MIGRAȚIONISTE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Dorin VACULOVSKI, dr.

Email: dorinvaculovsky@yahoo.com

Academia de Studii Economice din Moldova,

Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61,

Tel.: (+373 22) 402 709, www.ase.md

Abstract: The COVID-19 pandemic has had a significant impact on global and national economies. Many experts call the current crisis the biggest crisis of the 21st century. The negative economic consequences of the pandemic are felt by hundreds of millions of workers around the world, including migrant workers. The changing socio-economic situation of labor migrants is pervasive. However, it varies greatly depending on the destination country (some countries have proven to be better prepared to face economic and social threats). The situation of migrant workers is directly linked to the migration policy promoted by the destination countries.

Key words: migration, pandemic, labour market, unemployment

JEL CLASIFICATION: J6

„Migrația este un proces care trebuie gestionat și nu o problemă care trebuie rezolvată”¹

Epoca contemporană poate fi numită cu certitudine o epocă a migrației. În ultimii ani migrația internațională a atins cifra de peste 272 milioane persoane sau 3,5% din populația lumii, iar 740 milioane de persoane sunt considerate migranți interni. Migrația a devenit o trăsătură definitorie a economiei globale moderne, iar principalii factori care stau la baza extinderii acesteia sunt însăși procesele de globalizare, progresul tehnic, noua ordine economică etc. Fenomenul migrator este caracteristic, practic, oricărui stat. Pe fundalul intensificării proceselor migraționiste, femeile sunt din ce în ce mai prezente în migrație, iar multe familii se adaptează unei vieți transnaționale.

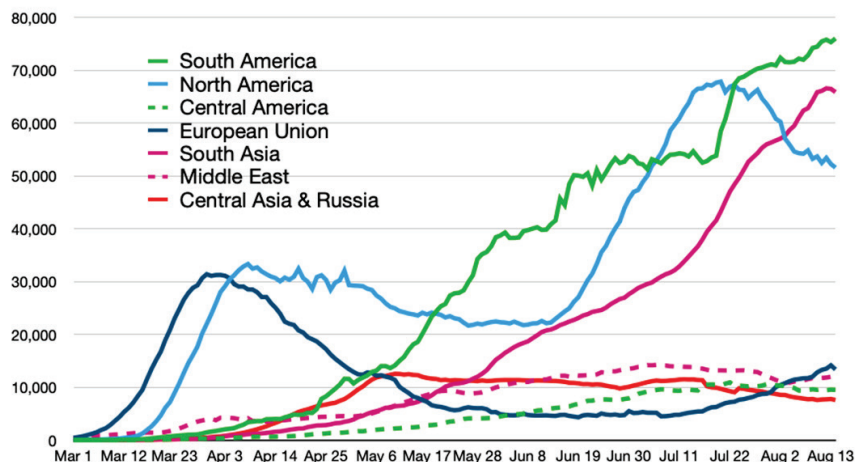
Principalul motiv al migrației contemporane poate fi considerat cel economic, mai concret, remitențele pe care transmit lucrătorii migranți acasă, membrilor familiei pentru asigurarea unui trai decent. Astfel, în 2018 remitențele internaționale au crescut până la USD 689 miliarde, iar țările cu cel mai mare volum de remitențe au fost India (78,6 miliarde USD), China (67,4 miliarde USD) și Mexic (35,7 miliarde USD)². Statele Unite reprezintă principala țară de destinație din care au fost trimise remitențe (68,0 miliarde USD), urmată de Emiratele Arabe Unite (44,4 miliarde USD) și Arabia Saudită (36,1 miliarde USD). Numărul refugiaților a constituit 25,9 milioane (în 2018).

În prezent, pandemia COVID-19 care persistă în lume de mai mult de 9 luni, a avut un impact semnificativ asupra economiilor globale și naționale din întreaga lume. Consecințele economice negative ale pandemiei sunt resimțite de sute de milioane de lucrători din întreaga lume, inclusiv de lucrătorii migranți (graficul 1.).

Actuala pandemie s-a transformat într-o criză a mobilității, iar schimbarea situației socio-economice a migranților de muncă are un caracter omniprezent. Cu toate acestea, ea variază puternic în funcție de țara de destinație, (unele țări s-au dovedit a fi mai pregătite să înfrunte amenințările economice și sociale).

¹ *Strategia națională privind imigrația pentru perioada 2015-2018*

² Migrant wages sent home set to drop \$142 billion in 2020: World Bank. [Electronic resource]. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-emerging/migrant-wages-sent-home-set-to-drop-142-billion-in-2020-world-bank-idUSKCN2241Y7?rpc=401&>

Graficul 1. Pandemia COVID-19 în lume

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/COVID-19_pandemic

Situația lucrătorilor migranți se află într-o legătură directă cu politica migraționistă promovată de țările de destinație. Printre principalele consecințe negative ale crizei COVID-19, cu care se confruntă lucrătorii migranți din întreaga lume, sunt:

- închiderea frontierelor și restricționarea circulației;
- probleme cu obținerea și/sau prelungirea documentelor referitoare la migrație în țările de origine și de destinație;
- creșterea șomajului și înrăutățirea condițiilor de muncă (exploatarea forței de muncă).

Din ianuarie 2020, milioane de călători internaționali din întreaga lume s-au pomenit într-o situație dificilă, deoarece peste 170 de țări au introdus diferite restricții de călătorie. Pentru lucrătorii migranți aceasta a condus la apariția mai multor probleme grave pentru ei și pentru familiile lor, rămase acasă în țara de origine. Închiderea frontierelor și restricționarea circulației a condus la o încetare completă a contactului cu rudele rămase acasă, ceea ce generează grave consecințe psihologice, sociale, emoționale negative pentru oameni.

Totuși, principala problemă pentru lucrătorii migranți este șomajul. Estimările OIM indică creșteri semnificative ale șomajului și subocupării ca urmare a răspândirii virusului. Astfel, prognozele bazate pe diferite scenarii ale impactului COVID-19 asupra evoluției economiei globale arată o creștere a nivelului șomajului de la 5,3 milioane la 24,7 milioane de persoane. Creșterea șomajului și a subocupării este însoțită și de înrăutățirea condițiilor de muncă și exploatarea forței de muncă a lucrătorilor migranți. Situația creată îi obligă pe lucrătorii migranți să accepte orice condiții de angajare, numai să nu-și piardă locul de muncă.

Cu toate acestea, există grupuri de lucrători migranți a căror activitate a devenit mai solicitată în timpul pandemiei actuale. Aceștia sunt prestatorii de servicii medicale (medici și asistente), lucrătorii agricoli sezonieri, îngrijitorii, lucrătorii casnici, etc., precum și oamenii de știință care se preocupă de problema COVID-19. Multe țări încurajează migrația de muncă din aceste domenii de activitate, oferindu-le înlesniri în perfectarea documentelor aferente migrației, precum și creșteri salariale (în special, în țările dezvoltate în care majoritatea lucrătorilor migranți sunt angajați la munci necalificate). Există o cerere mare de forță de muncă în agricultura în perioada sezonului recoltei.

Pandemia COVID-19 a afectat simțitor situația lucrătorilor migranți. Mulți dintre ei și-au pierdut locul de muncă, devenind vulnerabili, deoarece guvernele acordă asistență, în primul rând, cetățenilor săi. Cu toate acestea, datorită legislației muncii bine dezvoltate, în UE majoritatea migranților muncesc legal, cu contract de muncă. Aceștia, devenind șomeri, beneficiază de indemnizația la disponibilizare. Multe companii europene au trecut la munca la distanță, permițând angajaților săi să continue munca la domiciliu. Principala asistență pentru lucrătorii migranți în țările UE constă, în primul rând în facilitarea posibilității extinderii permiselor de ședere și de muncă. De exemplu, în Polonia, a fost extinsă perioada de valabilitate a permiselor de muncă și de ședere, iar în Danemarca autoritățile nu au acceptat prelungirea permiselor de ședere pentru lucrătorii migranți. În general, atitudinea autorităților din țările UE față de lucrătorii migranți rămâne a fi tolerantă.

Guvernele au mers în întâmpinarea lucrătorilor migranți în perfectarea documentelor necesare, deoarece multe activități precum agricultura și medicina, se confruntă cu o lipsă acută de lucrători. Acest deficit este compensat, de regulă, cu lucrători migranți. Mulți lucrători migranți care și-au pierdut locul de muncă, pot obține beneficii sociale.

În țările asiatice situația migranților rămâne a fi mai tensionată decât în țările europene. În ciuda faptului că, numărul de infectări în țările din Asia este mai mic comparativ cu alte regiuni, autoritățile recurg la acțiuni drastice de prevenire a răspândirii pandemiei (restricționarea mobilității, inclusiv și pentru proprii cetățeni care doresc să se reîntoarcă acasă). Spre deosebire de țările europene în țările asiatice lucrătorii migranți muncesc la munci necalificate cu câștiguri mult mai reduse pentru a avea posibilitatea de a economisi. Cel mai adesea toți banii sunt trimiși acasă. Lucrătorii migranți nu dispun de protecție socială la disponibilizare, ceea ce îi fac vulnerabili. În țările asiatice lucrătorii migranți trăiesc în condiții destul de îngheșuite care conduce la apariția focarelor de COVID-19 în lagărele de muncă. De exemplu, în Singapore, 80% din cazurile de infectare reprezintă lucrătorii migranți care locuiesc în cămine supraaglomerate. În Malaiezia, pe 23 martie 2020 au fost introduse noi restricții de mobilitate care, practic au închis granițele, multe afaceri și-au sistat activitatea. Mulți lucrători migranți din alte țări asiatice și-au pierdut slujba, și au rămas fără resurse de existență. Majoritatea lucrătorilor migranți au rămas blocați, fără a avea resurse nici pentru hrană, iar cei care nu aveau permis de muncă prelungit erau arestați și plasați în lagăre speciale. Practica izolării străinilor lucrătorii din lagărele de muncă erau folosite, de asemenea, în țările din Golful Persic - Oman, Emiratele Arabe Unite, Qatar. Companiile din Arabia Saudită Arabia le-au ordonat lucrătorilor migranți să rămână acasă fără să le plătească vre-o compensație. Autoritățile din Arabia Saudită au anunțat că vor acoperi cheltuielile de tratament pentru toți care s-a îmbolnăvit de COVID-19, inclusiv cetățenii străini. Autoritățile thailandeze au introdus reguli speciale de reîntoarcere a cetățenilor săi, ceea ce a complicat esențial întregul proces. Lucrătorii thailandezi care se întorc acasă au nevoie de un certificat privind starea lor de sănătate și o scrisoare a ambasadei Thailandeze în care este indicat locul de control al frontierei. În India, cei mai afectați sunt migranții interni, care reprezintă 80% din forța de muncă din țară. Aceștia sunt cei care au părăsit provinciile sărace pentru a lucra în marile orașe. Restricțiile de deplasare introduse, începând cu sfârșitul lunii martie 2020, au afectat deja aproape 40 de milioane. Mulți dintre ei și-au pierdut locul de muncă și au rămas fără resurse, ceea ce i-au impus să revină în localitățile lor natale pe jos (circa jumătate de milion). De asemenea, mulți lucrători migranți din India care lucrează în țările din Golful Persic, au rămas blocați, întrucât India și-a închis granițele. Mulți lucrători migranți din Bangladesh, au fost deportați în masă după pierderea locurilor de muncă. În general, situația lucrătorilor migranți din SUA și Canada este similară cu cea din UE. Lucrătorii angajați legal, de regulă, puteau beneficia de anumite beneficii sociale sau compensații la disponibilizare.

Statele Unite și Canada sunt țări de destinație beneficiare pentru o mare parte a lucrătorilor migranți din lume. Numai din Mexic, pleacă sute de mii de lucrători migranți în SUA și Canada. Totodată, lucrătorii migranți ilegali din Mexic și America Centrală sunt afectați puternic de efectele pandemiei. Mulți dintre ei se află în SUA și Canada legal, însă nu au permise de muncă prin urmare, nici șanse pentru accesarea asigurărilor sociale. Cu toate acestea, autoritățile americane și canadiene nu descurajează migranții de părăsi țara. Guvernul Canada face tot posibilul de a simplifica viața pentru lucrătorii migranți în perioada pandemică, deoarece este interesat să rămână în Canada (eliberarea principalelor categorii de lucrători migranți de restricțiile de călătorie). Pe de altă parte, a fost extinsă perioada de muncă până la o normă întreagă pentru studenții străini care activau parțial (până la 20 de ore) în astfel de domenii ca serviciile medicale, muncile agricole, alimentație publică etc. În al treilea rând, toate permisele de ședere și de muncă pot fi prelungite fără amenzi. În Statele Unite, spre deosebire de Canada, lucrătorii migranți nu sunt atât de solicitați. SUA dispune de resurse umane destule proprii. În perioada pandemiei COVID-19 circa 20 mil. de lucrători americani și-au pierdut locurile de muncă. În acest context, în scopul protejării locurilor de muncă pentru lucrătorii autohtoni, Președintele Donald Trump a semnat un decret privind suspendarea provizorie a unor permise de ședere pentru lucrătorii migranți. Cu toate acestea, Guvernul Federal a constatat că lucrătorii agricoli care sunt, de regulă, lucrători migranți sunt „indispensabili” în lanțul de

aprovizionare cu alimente din SUA în timpul crizei. În plus, în multe cazuri procesul de reînnoire a permiselor de ședere este înlesnit.

Deși economia Australiei și a Noii Zeelande se dezvoltă exclusiv datorită lucrătorilor migranți, pe timpul pandemiei COVID-19, pozițiile liderilor acestor țări diferă foarte mult. Noua Zeelandă se străduie să ofere o protecție socială lucrătorilor migranți cât mai generoasă, în timp ce autoritățile din Australia sunt axate, primordial, asupra propriilor lucrători. Astfel, Partidul Laburist a îndemnat pe timpul pandemiei să fie revizuită politica imigraționistă, ceea ce a condus la reducerea numărului de studenți străini cu 34%. Pandemia COVID-19 prezintă riscuri semnificative pentru lucrătorii migranți ilegali din Australia. Guvernul Noua Zeelandă dimpotrivă, a fost de acord la o relaxare moderată a condițiilor de obținere a vizei, pentru ca unii lucrători migranți și studenți străini să poată oferi serviciile necesare în timpul unei pandemii COVID-19. Studenți străini, care au fost deja angajați vor putea lucra mai mult de 20 de ore pe săptămână. Toți angajații concediați au primit indemnizații, iar cei care sunt în carantină forțată acasă continuă să-și primească salariile. Cu toate acestea, numărul persoanelor care și-au pierdut slujba este destul de mare.

Creșterea șomajului și schimbarea condițiilor de muncă afectează în mod implicit și volumul remitențelor. Pandemia COVID-19 a afectat multe sectoare ale pieței muncii care depind de lucrătorii migranți. Prin urmare, are loc scăderea volumului remitențelor, iar scăderea remitențelor conduce la transferarea crizei economice din țările bogate în țările sărace care nu sunt atât de afectate de pandemie. Se observă deja că măsurile distanțare socială și restricțiile de mobilitate aplicate pentru a combate răspândirea coronavirusului au condus la un declin economic global. FMI prezice că economia globală se va contracta cu 3% în anul 2020. Conform estimărilor Băncii Mondiale volumul remitențelor mondiale vor scădea în 2020 cu 142 miliarde de dolari SUA, aceasta fiind cea mai puternică scădere din istorie. Evident, o reducere semnificativă a transferurilor de migranților vor afecta, în primul rând, țările de origine în care remitențele constituie o sursă importantă de venituri ale populației. Astfel, pandemia COVID-19 reprezintă o amenințare economică gravă pentru țările sărace, chiar dacă pandemia sine nu le-a afectat atât de mult.

Concluzie

- Pe fundalul pandemiei COVID-19 lucrătorii migranți au devenit cea mai vulnerabilă categorie a populației.
- Primul rândul său, acest lucru se datorează faptului că majoritatea din ei lucrează la munci necalificate și slab remunerate, nu au permis de muncă și contract de muncă scris.
- Starea de urgență în legătură cu pandemia COVID-19 a înrăutățit situația lucrătorilor migranți, a sporit inegalitățile sociale legate de raporturile de muncă și venituri.
- În timpul pandemiei, situația lucrătorilor migranți variază foarte mult în funcție și de țara de origine.

BIBLIOGRAFIE:

1. World Migration Report 2020. [Electronic resource]. Available at: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020_en_ch_2.pdf
2. ILO Policy Brief on COVID-19. [Electronic resource]. Available at: https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_739047/lang--en/index.htm
3. Prospects for the development of the global economy, April 2020. [Electronic resource]. Available at: <https://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020> (in Russ.)
4. Migrant wages sent home set to drop \$142 billion in 2020: World Bank. [Electronic resource]. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-emerging/migrant-wages-senthome-set-to-drop-142-billion-in-2020-world-bank-idUSKCN2241Y7?rpc=401&>
5. Global Humanitarian Response Plan COVID-19. [Electronic resource]. Available at: <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Global-Humanitarian-Response-Plan-COVID-19.pdf>
6. Migrant Health Workers Are on the COVID-19 Frontline. We Need More of Them. [Electronic resource]. Available at: <https://www.cgdev.org/blog/migrant-health-workers-are-covid-19-frontline-weneed-more-them>
7. COVID-19's impact on migrant communities. [Electronic resource]. Available at: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/covid-19s-impact-on-migrant-communities>
8. Prediction of the impact of the COVID-19 pandemic on the immigration of skilled workers to Germany. [Electronic resource]. Available at: <https://ec.europa.eu/migrantintegration/news/auswirkungen-der-corona-pandemie-auf-die-fachkräfteeinwanderung-nachdeutschland-erwartet>

PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ALE SALARIAȚILOR ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

Alexandra TIGHINEANU, dr.

Email: tighineanu-alexa@mail.ru

Academia de Studii Economice a Moldovei,

str. Banulescu-Bodoni 61, MD-2005, Chișinău, R. Moldova

T: (373) 22-22-41-28; F: (373) 22-22-19-68, <http://www.ase.md>

Abstract. The News: Personal data on employee health is a very current issue, especially in the context of the COVID 19 pandemic, when employers are required to monitor the health of their employees and take measures to prevent contamination with this virus.

Purpose: The purpose of this article is to highlight some issues related to the topic and to propose solutions in the light of existing legal regulations.

Methods of research: The main research methods applied in the present study are the logical method, the method of analysis, the synthesis method, the method of prognosis, etc.

Results: As a result of the study, we intend to come up with arguments for the need and importance of adjusting the current legislation on personal data on employee health to the conditions imposed by the COVID pandemic 19.

Key Words: COVID pandemic 19, dignity, employers, integrity, health of employees, personal data, private life.

JEL CLASIFICATION: K1 Basic Areas of Law

Viața privată a fiecărui cetățean este un concept juridic, tratat multiaspectual, care nu se mai rezumă doar la spațiul nostru intim (domiciliu, familie, secretul corespondenței), dar include și timpul petrecut la locul de muncă. În susținerea acestei idei, mă refer la dreptul salariațului de a-i fi protejate datele cu caracter personal.

Art.3 al legii privind la protecția datelor cu caracter personal [4, art.3] definește datele cu caracter personal drept orice informație referitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă (subiect al datelor cu caracter personal). Persoana identificabilă este persoana care poate fi identificată, direct sau indirect, prin referire la un număr de identificare sau la unul ori mai multe elemente specifice identității sale fizice, fiziologice, psihice, economice, culturale sau sociale.

La fel, Codul muncii al Republicii Moldova, în capitolul VI reglementează dreptul salariaților la protecția datelor personale [3, art.91-94]. Conform acestor reglementări, salariații nu trebuie să renunțe la drepturile lor privind păstrarea și protecția datelor personale. Astăzi este greu de imaginat existența unei întreprinderi care nu ar avea o bază de date sistematizată despre angajați, clienți, parteneri, furnizori și alte persoane, dar este foarte important ca această informație să fie securizată și să fie utilizată doar în scopurile legate de realizarea activității întreprinderii și în nici într-un caz să nu fie stocată, păstrată sau gestionată fără acordul persoanei sau să fie utilizată în așa fel, încât să afecteze drepturile acesteia [10, p.431].

Monitorizarea salariaților a constituit un subiect sensibil de multă vreme în statele-membre ale Uniunii Europene. Astfel, în temeiul art.29 din **Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995** „Privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date” [1] a fost înființat un grup de lucru pentru protecția persoanelor în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal, investit cu atribuții de organ consultativ european independent pentru probleme de protecție a datelor și a vieții private.

Pandemia Covid 19 din anul 2020 a creat adevărate provocări în acest sens. În contextul evenimentelor recente privind pandemia Covid-19 și eforturile de diminuare a efectelor acesteia, guvernele, instituțiile publice și organizațiile private din lume duc o luptă continuă pentru limitarea răspândirii Covid-19, prin instituirea unor măsuri ce presupun și prelucrarea datelor cu caracter personal.

Legislația europeană și cea la nivel național din domeniul protecției datelor cu caracter personal nu impun restricții în contextul pandemiei Covid-19, deci utilizarea oricăror mijloace disponibile pentru a opri răspândirea virusului este atât în interesul individual, cât și în cel colectiv, pentru a elimina amenințarea actuală.

În perioada stării de urgență, fiecare stat a decis unilateral impunerea de restricții prin adoptarea diferitor măsuri preventive. Astfel, în unele state, au fost impuse sau recomandate, în sarcina operatorilor de date, publici sau privați, acțiuni ce țin de colectarea datelor cu privire la deplasările anterioare în țări afectate de Covid-19 sau în regiuni considerate "zone roșii", precum și colectarea datelor cu privire la simptomatologia Covid-19: febră, cefalee, tuse etc.

Indiferent de mijloacele utilizate, invariabil are loc o prelucrare de date cu caracter personal ce țin de sănătatea persoanei de către operatori, fie că este vorba de instituții ale statului, angajatori sau prestatori de servicii. La nivelul statelor europene și în Republica Moldova se pare că nu există o opinie unitară cu privire la categoriile de date privind starea de sănătate care pot fi prelucrate în contextul Covid-19.

Până în prezent, niciun fel de legislație comunitară și națională nu constituie motive pentru prelucrarea acestui tip de date și nici nu există măsuri specifice pentru salvagardarea drepturilor și libertăților fundamentale. Nici hotărârile Comisiei Extraordinare de Sănătate Publică, nici dispozițiile Comisiei pentru Situații Excepționale, care a introdus starea de epidemie în Republica Moldova cu privire la situația epidemiologică la infecția cu Coronavirusul de tip nou nu conțin dispoziții care ar impune obligația de a fi supuse examinărilor medicale și altor măsuri preventive și tratamente persoanele bolnave și suspectate. Prin urmare, nu este o opțiune viabilă pentru angajatorii să se bazeze pe această bază legală.

În contextual COVID 19 **Comisia Extraordinară de Sănătate Publică a emis dispoziții** prin care obligă angajatorii să realizeze triajul zilnic al personalului angajat la începutul turei de lucru (termometria, starea sănătății) [6, pct.3.1]. La fel, **Codul muncii** atribuie angajatorului responsabilitatea pentru sănătatea și siguranța locului de muncă. Un angajator protejează sănătatea și viața angajaților prin asigurarea condițiilor de muncă sigure și sănătoase, în special, prin organizarea muncii într-o manieră care să asigure condiții de muncă sănătoase și sigure și să răspundă nevoilor legate de sănătate și securitate în muncă și adaptarea măsurilor introduse la îmbunătățirea nivelului actual de sănătate și siguranță a angajaților la schimbarea condițiilor de muncă.

În același timp, **Legea privind securitatea și sănătatea muncii** [5] obligă angajații să coopereze cu angajatorii pentru îndeplinirea sarcinilor de securitate și sănătate în muncă. Pe baza dispozițiilor din Codul Muncii, angajatorii ar trebui să poată justifica punerea în aplicare a oricărei măsuri preventive pe care le consideră necesară și adecvată pentru a conține pandemia coronavirusului.

Potrivit **Legii privind protecția datelor cu caracter personal** [4, art.7], datele privind starea de sănătate sunt considerate categorii speciale de date cu caracter personal, pentru care se impun cerințe de prelucrare specifice și un nivel de securitate sporit (nivelul doi de securitate a sistemelor informaționale de date cu caracter personal).

Totuși, Legea menționată **nu aduce** claritate cu privire la datele considerate „de sănătate”. Totodată, în contextul atribuțiilor conferite, Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, autoritatea competentă în domeniu, a emis Instrucțiuni în legătură cu prelucrarea datelor cu caracter personal privind starea de sănătate. [9]

Potrivit **Instrucțiunilor**, în absența unei definiții juridice, „datele cu caracter personal privind starea de sănătate” ar putea fi definite ca orice informații referitoare la sănătatea fizică sau mentală a unei persoane, sau cu privire la furnizarea de servicii medicale pentru această persoană.

Astfel, datele despre starea de sănătate în contextul Legii privind protecția datelor cu caracter personal din Republica Moldova urmează a fi interpretate în sens larg, iar datele cu privire la temperatura corporală sau despre starea generală ar reprezenta astfel de date.

Totodată, CNPDPC a venit cu unele clarificări suplimentare printr-o opinie despre riscurile și provocările în domeniul protecției persoanelor în partea ce vizează aceste tipuri de date în contextul

combaterii Coronavirusului (COVID 19). Cel mai important lucru subliniat de Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, este că nu orice operațiune de prelucrare a datelor cu caracter personal privind starea de sănătate poate fi justificată prin necesitatea statală de menținere a sănătății publice. Deci, păstrarea și implementarea unui mecanism fundamentat pe conceptul de echilibru între sănătatea/securitatea publică și dreptul la protecția datelor cu caracter personal este inherent pentru operatorii de date.

Acest lucru nu este clar. Pe de o parte legislația în domeniul prelucrării datelor cu caracter personal menționează că angajatorul nu are dreptul să divulge informația cu privire la starea de sănătate a salariatului, iar pe de altă parte angajatorul este nevoit să interzică salariatului prezența la muncă în cazul în care identifică semne relevante de boală (COVID19), la fel, este obligat să anunțe autoritățile din sănătate despre faptul că un salariat de al său este bolnav de COVID.

Cu toate acestea, în conformitate cu Codul Muncii un angajator poate prelucra (adică colecta) categorii speciale de date cu caracter personal ale angajaților săi (cum ar fi temperatura corpului), dacă aceste date sunt furnizate în mod voluntar la inițiativa unui angajat.

În contextual situației pandemice, unii angajatori și-au permis abuzuri față de salariații săi, solicitându-le să-și ia concediu din cont propriu, dar nu concediu medical în caz de contaminare cu Covid 19, pentru a nu le fi afectată activitatea, pentru a nu-și "speria" clienții. Încalcând confidențialitatea datelor personale, unii angajatori făceau publică informația privind starea de sănătate a salariaților săi, iar la întoarcere din concediu medical, acești salariați erau evitați de colegi, care refuzau să comunice sau să interacționeze cu ei, de frică să nu se contamneze. La fel, în unele cazuri, angajatorii solicitau salariaților săi prezentarea unui test COVID 19 negativ, în momentul când aceștia se întorceau din concediul anual. Toate aceste situații au loc datorită incertitudinii din societate privind virutul COVID 19, dar și datorită reglementării insuficiente a obligațiunii angajatorului privind protecția datelor cu caracter personal privind sănătatea salariatului.

În acest sens. Organizația Internațională a Muncii a elaborat "Ghidul angajatorului privind măsurile de gestionare a infecției cu COVID-19 la locul de muncă"[8]

Conform acestuia, este posibil ca angajatorul să fie nevoit să colecteze, să utilizeze și să dezvăluie informații personale, inclusiv istoricul deplasărilor și starea de sănătate, pentru a preveni sau gestiona răspândirea și riscul față de infecția cu COVID-19 la locul de muncă. Angajatorul are obligația să se asigure că procedurile și practicile pe care le implementează sunt în conformitate cu legislația națională privind divulgarea informațiilor cu privire la starea de sănătate a salariaților (dacă acestea există).

Recomandarea ILO nr. 171/1985 privind serviciile de sănătate în muncă, indică faptul că confidențialitatea lucrătorilor trebuie protejată și că supravegherea sănătății nu este utilizată în scopuri discriminatorii sau în orice alt mod, care aduce atingere intereselor lor. [2]

În general, angajatorul nu trebuie să dezvăluie motivele pentru acordarea concediului de muncă sau pentru regimul de lucru la distanță, cu excepția salariaților care necesită aceste informații pentru a-și îndeplini atribuțiile de serviciu. Atunci când este posibil, angajatorul are obligația să anunțe salariații care au fost supuși unui risc înalt la infecția cu COVID-19 la locul de muncă. Conceptul de risc sporit va varia în funcție de tipul de muncă și de persoana cu care acesta se asociază și trebuie stabilit în consultare cu personalul medical calificat. În efectuarea acestor notificări, angajatorul trebuie să depună eforturi rezonabile pentru a nu dezvălui informații care ar permite (de sine stătător sau în tandem cu informațiile disponibile publicului) identificarea persoanei în cauză. În schimb, obiectivul este de a oferi salariaților potențial expuși informații suficiente pentru a primi recomandări medicale avizate și, dacă este necesar, tratamentul indicat.

Evident, un angajator este obligat să informeze personalul sau vizitatorii cu privire la eventualele cazuri COVID-19 la locul de muncă și să ia orice măsuri de protecție necesare. Cu toate acestea, este posibil să nu le comunice mai multe informații decât este absolut necesar, adică detaliile despre identitatea sau starea de sănătate a angajatului infectat. Informațiile dezvăluite ar trebui păstrate la minimum, angajații infectați trebuie informați în prealabil, iar demnitatea și integritatea lor trebuie protejată în orice moment. De obicei, nu va fi necesară dezvăluirea identității angajatului infectat.

Prin urmare, la prelucrarea și colectarea datelor cu privire la starea de sănătate a salariaților, operatorii de date urmează să țină cont de principiile și condițiile de prelucrare stabilite de legislația națională și cea internațională, asigurând informarea corectă a autorităților abilitate, fără a aduce prejudicii subiecților de date.

BIBLIOGRAFIE:

1. Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 „Privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date”. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:01995L0046-20031120&from=PL>
2. Recomandarea ILO nr. 171/1985 privind serviciile de sănătate în muncă. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R171
3. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin legea Nr. 154 din 28-03-2003. Publicat: 29-07-2003 în Monitorul Oficial Nr. 159-162
4. Legea privind la protecția datelor cu caracter personal Nr. 133 din 08-07-2011. Publicat: 14-10-2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175
5. Legea privind securitatea și sănătatea muncii Nr. 186 din 10-07-2008. Publicat : 05-08-2008 în Monitorul Oficial Nr. 143-144
6. Hotărîrea Comisiei Extraordinare de Sănătate Publică nr.11 din 15 mai 2020, https://gov.md/sites/default/files/hotarirea_cnesp_nr.11_15.05.2020.pdf
7. Recomandările Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale în vederea asigurării protecției social-economice și a securității și sănătății în muncă a salariaților în contextul situației epidemiologice din țară <https://msmps.gov.md/ro/content/recomandarile-ministerului-sanatatii-muncii-si-protectiei-sociale-vederea-asigurarii>
8. Ghidul angajatorului privind măsurile de gestionare a infecției cu COVID-19 la locul de muncă https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---act_emp/documents/publication/wcms_748506.pdf
9. Instrucțiuni în legătură cu prelucrarea datelor cu caracter personal privind starea de sănătate. <http://datepersonale.md/wp-content/uploads/2020/01/INSTRUCTIUNI-HEALTH.pdf>
10. Westin Alan F. Social and political dimension of Privacy. Journal of Social Issues. 2003, vol. 59, no. 2, p.431

SECȚIUNEA 5: ECONOMETRIE ȘI STATISTICĂ ECONOMICĂ

THE CONCEPT OF MEASURING FISCAL INDICATORS AT THE LEVEL OF THE LEVEL OF THE HUMAN RIGHTS

CONCEPTUL DE MĂSURARE A INDICATORILOR FISCALI LA NIVELUL DREPTURILOR OMULUI

¹Ion PÂRȚACHI, PhD

Email: ipartachi@gmail.md

²Natalia ȘIȘCAN, PhD student,

Email: siscan.nata@ase.md

^{1,2}Academy of Economic Sciences of Moldova

str.Banulescu-Bodoni 61, MD-2005, Chișinău, Republic of Moldova

Phone: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. Human rights bring into focus the relationship between the government, which is the first-line provider and protector of human rights, and individuals. One of the primary purposes of governments is to sustain human development and economic growth. The goal of the study is to test the impact of taxes, government expenditures on the level of human development. Result of investigation shows that in the long term, there are causality relationships from government expenditures and income to human development. As a result of these findings we evaluate the econometric model and make the predicted values of the human development index.

Cuvinte cheie: dreptul, Indicele Dezvoltării Umane, cheltuielilor publice.

JEL CLASSIFICATION : E6, L83, K38

Dezvoltarea umană și elementele sale particulare pot fi descrise utilizându-se diverse instrumente statistice, care indică nivelul actual al dezvoltării și cursul schimbărilor sociale și economice. Aceștia pot fi micro-indicatori (starea sănătății, învățământul, activitatea economică, situația demografică a familiilor, starea materială a membrilor de familie și standardele vieții) sau macro-indicatori (PIB pe locuitor și subvențiile de stat pentru serviciile de ocrotire a sănătății, învățământ, cultură, bunăstarea socială, protecția mediului înconjurător etc.).

La etapa actuală, dezvoltarea capitalului uman, dar nu cel fizic, are o mare importanță în majorarea dinamicii a creșterii economice în economia modernă. Capitalul uman include investițiile în educație, știință, sănătate, securitate, calitatea vieții ș.a.

Vom analiza concepția dezvoltării umane în țările lumii în baza indicelui de dezvoltare umană (IDU), estimat de către experții Programului de dezvoltare ONU împreună cu experții internaționali independenți. Indicele dezvoltării umane se utilizează pentru clasificarea țării în țară dezvoltată, în curs de dezvoltare sau slab dezvoltată, de asemenea pentru măsurarea influenței politicii economice și sociale asupra calității vieții.

Indicele dezvoltării umane reprezintă un indicator complex al nivelului de trai a omului într-o anumită țară, de aceea uneori este folosit în calitate de sinonim pentru așa noțiuni ca "calitatea vieții" sau „nivelul de trai”. Indicele măsoară realizările țării din punct de vedere al stării de sănătate, nivelului de educație și venitului real al cetățenilor săi, în baza a trei direcții principale, pentru care se măsoară indicii respectivi:

- a) indicele speranței de viață: sănătatea și longevitatea, măsurate de indicii speranței medii de viață la naștere.
- b) indicele educației: accesul la educație, măsurat de durata medie așteptată de educație a copiilor și durata medie de educație a populației mature.
- c) indicele produsului intern brut: nivelul de trai decent, măsurat de mărimea venitului intern brut pe locuitor în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare.

Aceste trei măsurări se standardizează în valori numerice de la 0 la 1, a căror medie geometrică este indicatorul agregat IDU cuprins între 0 și 1. Apoi țările se ierarhizează în funcție de acest parametru.

În anul 2010 familia de indicatori care măsoară IDU, a fost lărgită, dar însăși indicele a fost supus unei corecții majore. Ca completare la indicele IDU folosit, care este un indicator agregat, bazat pe statistici medii ale țărilor și care nu ține cont de inegalitatea internă, au fost înaintați trei indicatori noi: Indicele Dezvoltării Umane, corectat în funcție de inegalitatea social-economică, Indicele inegalității de gender și Indicele multidimensional al sărăciei.

În ratingul final toate țările se aranjează în baza IDU și se clasifică în patru categorii în corespundere cu gradația primită:

- țările cu un nivel foarte înalt a IDU (mai mult de 0,9).
- țările cu un nivel înalt a IDU (de la 0,8 până la 0,9).
- țările cu un nivel mediu a IDU (de la 0,5 până la 0,8).
- țările cu un nivel mic a IDU (mai puțin de 0,5).

Tabel 1. Ratingul țărilor după IDU în anul 2019

	Germania	Rusia	Romania	Ucraina	Moldova	Uzbekistan
IDU	0.939	0.824	0.816	0.750	0.711	0.710
Rating	4	49	52	88	107	108

Sursă: <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking>

Din tabelul 1 observăm că conform ratingului țărilor după indicele dezvoltării umane Republica Moldova se află în categoria țărilor cu un nivel mediu de dezvoltare a IDU, dar ocupă poziția a 107 în clasament, iar România se regăsește în categoria țărilor cu un nivel înalt de dezvoltare a IDU, ocupând poziția 52.

Pentru studierea influenței factorilor socio-economici asupra indicelui de dezvoltare umană este necesar de a deosebi factorii de influență a IDU de componentele sale, enumerate mai sus. Componentele (durata de viață, accesul la învățământ, Venitul Național Brut pe locuitor) nu influențează, dar în mod direct determină valoarea IDU. Vorbind despre factorii de influență, printre ei putem menționa diferite caracteristici ale progresului social, politic, economic și tehnico-științific, precum: cheltuielile pentru învățământ și sănătate; calitatea conducerii statului și a democrației; corupția; libertatea presei; consumul de energie electrică; siguranța alimentară.

Ponderea cheltuielilor pentru sănătate și învățământ ca mărime relativă care se calculează ca parte din cheltuielile statului, alocată pentru sănătate și învățământ, în procente din Produsul Intern Brut joacă un rol important pentru asigurarea dezvoltării țării, dar acest indicator care în matricea coeficienților de corelație este negativ, trebuie studiat suplimentar.

Tabel 2. Matricea coeficienților liniari de corelație

Correlation				
Probability	HDI	HEALTH_EXPEN	EDUC_EXPEN	GPD_CAP
HDI	1.000000			

HEALTH_EXPEN	0.749707	1.000000		
	0.0013	-----		
EDUC_EXPEN	-0.814256	0.914543	1.000000	
	0.0002	0.0000	-----	
GPD_CAP	0.931034	-0.884201	-0.843361	1.000000
	0.0000	0.0000	0.0001	-----

Sursa: calculele autorilor

Din tabelul 2 observăm că alcătuind matricea coeficienților liniari de corelație, valorile lor sunt ridicate, ceea ce demonstrează o corelație înaltă a componentelor PIB.

Procesul de îmbunătățire a standardului de viață și de creștere a bunăstării populației țărilor în curs de dezvoltare este măsurat, de regulă, prin creșterea nivelului pe locuitor. De aceea, pe viitor, trebuie de revizuit și acest indicator valoros.

Tabel 3. Rezultatul estimării ipotezelor teoretice

Dependent Variable: LOG(HDI)				
Method: Least Squares				
Sample: 2005 2019				
Included observations: 15				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(EDUC_EXPEN)	-0.067061	0.023015	-2.913775	0.0141
LOG(HEALTH_EXPEN)	0.148412	0.033638	4.412057	0.0010
LOG(GPD_CAP)	0.162587	0.016895	9.623543	0.0000
C	-1.940757	0.187945	-10.32618	0.0000
R-squared	0.967542	Mean dependent var		-0.371084
Adjusted R-squared	0.958690	S.D. dependent var		0.025803
S.E. of regression	0.005244	Akaike info criterion		-7.440124
Sum squared resid	0.000303	Schwarz criterion		-7.251311
Log likelihood	59.80093	Hannan-Quinn criter.		-7.442135
F-statistic	109.3007	Durbin-Watson stat		1.893943
Prob(F-statistic)	0.000000			

Sursa: calculele autorilor

Alcătuind și testând diverse modele liniare și nonliniare am ajuns la concluzia că modelul adecvat conform testelor t-Student, F și Durbin-Watson este modelul log-log:

$$\text{LOG(HDI)} = -0.067061 \cdot \text{LOG(EDUC_EXPEN)} + 0.148412 \cdot \text{LOG(HEALTH_EXPEN)} + 0.162587 \cdot \text{LOG(GPD_CAP)} - 1.940757$$

Efectuând previziune pe anul 2020, ținând cont de datele preliminare și ale experților putem constata o valoare optimistă a IDU= 0.716.

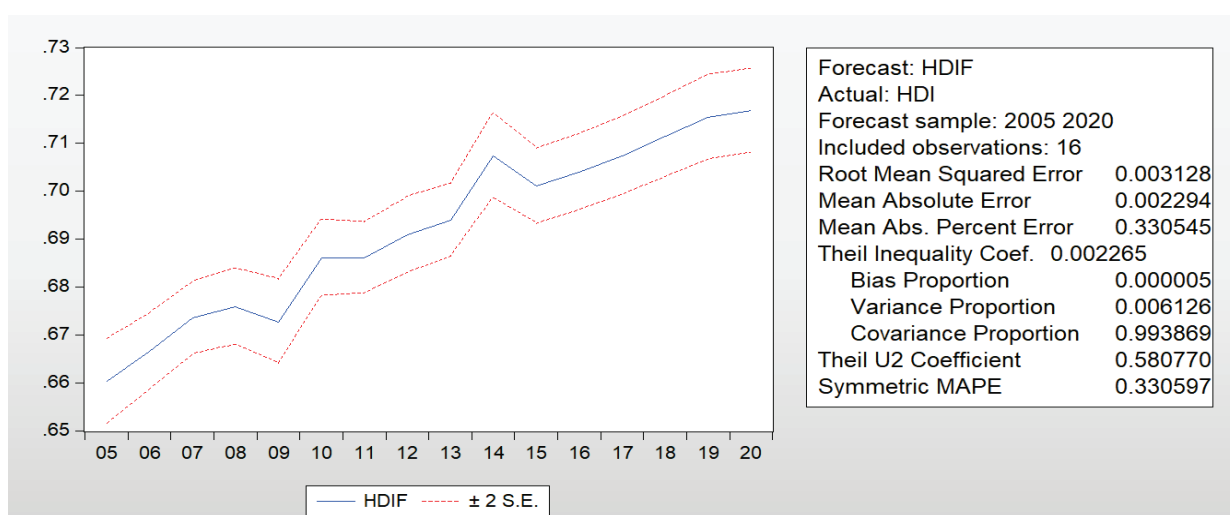

Figura 1. Previziune Indicelui Dezvoltării Umane pe anul 2020

Sursa: calculele autorilor

CONCLUZII.

Așa dar, Indicele Dezvoltării Umane (IDU) poate servi drept măsură sumară a realizării dimensiunilor cheie ale dezvoltării umane: dimensiunea sănătății, dimensiunea educației și

dimensiunea nivelului de trai. Cu toate că Indicele Dezvoltării Umane simplifică și surprinde doar o parte din ceea ce implică dezvoltarea umană, vom considera acest indicator în calitate de parametru agregat care are capacitatea să cuantifice, mai mult sau mai puțin amplu, nivelul de respectare a drepturilor economice, sociale și culturale.

Măsurarea indicatorilor fiscali la nivelul drepturilor omului necesită o evaluare amplă a fenomenului securității umane prin monitorizarea proceselor dezvoltării umane care le vom trata la următoarele conferințe.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Declarația universală a drepturilor omului, nr. 12 din 10 decembrie 1948. Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro
2. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, nr. 19 din 16 decembrie 1966. Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115566&lang=ro
3. Proclamation of Teheran, Final Act of the International Conference on Human Rights, Teheran, 22 April to 13 May 1968, U.N. Doc. A/CONF. 32/41 at 3 (1968). Disponibil pe: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf.
4. Human Development Index <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index>
5. Raport de evaluare intermediară a Strategiei naționale de dezvoltare MOLDOVA 2020 https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_evaluare_md2020_rom.pdf

APPLICATION OF THE NOWCAST METHOD FOR THE ESTIMATION OF THE REPUBLIC MOLDOVA MACROECONOMIC AGGREGATES

APLICAREA METODEI NOWCAST PENTRU ESTIMAREA AGREGATELOR MACROECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

¹Elena CARA, PhD

²Victoria BLANUȚA, PhD student

Email: victoria.blanuta@ase.md

^{1,2}Academy of Economic Sciences of Moldova

str. Banulescu-Bodoni 61, MD-2005, Chișinău, Republic of Moldova

Phone: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. *The assessment of the current economic situation in real time is necessary for policymakers to take prompt, appropriate and immediate impact measures. An acceptable tool for this purpose is the "Nowcast" method – a modern macroeconomic approach with high performance. The selected model for the "Nowcast" estimation provides the following: the common factors estimation capturing a big number of high frequency indicators and macroeconomic aggregates growth estimation using the estimated factors within a standard regression framework. The "Nowcast" economic growth estimation in real time has already proved its utility for the national economic situation assessment before the macroeconomic statistical data are made available, especially in times of economic crisis.*

Key Words: bridge equations, factor model, nowcast, Gross Domestic Product, short-term forecast

JEL CLASSIFICATION: E6, L83, K38

Proгнозы играют важную роль в экономике и используются в различных целях. Правительства и предприятия используют экономические прогнозы, чтобы помочь себе и стабилизировать стратегию, планы мультимедийные и бюджеты на будущий год. Аналитики на фондовом рынке используют прогнозы, чтобы помочь себе оценить стоимость компании и акций. Прогнозирование экономической ситуации является процессом анализа и предсказания состояния экономики, используя ряд индикаторов, которые отслеживаются на регулярной основе. Ответом на интерес к прогнозам является то, что многие институты участвуют в разработке этих прогнозов: государственные институты, банки, коммерческие банки, консультанты и организации из частного сектора, а также think-tank-ы, компании и международные организации, а также Фонд Монетарный, Всемирный банк, Организация за сотрудничество и экономическое развитие и др.

В экономической теории определены следующие типы экономических прогнозов, в зависимости от горизонта прогноза:

- короткий срок: от последних наблюдений до трех кварталов текущей даты;
- короткий срок: от шести месяцев до двух лет;
- средний срок: в общем, от двух до пяти лет, иногда до десяти лет;
- длительный срок: от пяти до десяти лет.

Самыми востребованными являются прогнозы на средний срок: факторы, влияющие на политическое решение на макроэкономическом уровне, необходимо предсказать направление развития экономики, чтобы можно было идентифицировать меры политики, которые следует принять. Кроме того, макроэкономические прогнозы являются необходимыми для планирования бюджета, который, как правило, устанавливается на средний срок (3 года), как в случае Республики Молдова.

Всего, в условиях кризиса, правительствам необходимо прогнозы с более близким горизонтом. Одним из ярких примеров является глобальная экономическая кризис, вызванная распространением пандемии коронавируса. Этот феномен неожиданным образом оказал негативное влияние не только на социальную сферу, но и на экономику, что привело к тому, что были приняты жесткие меры по ограничению экономической активности в большинстве секторов. Это привело к тому, что с принятием этих мер, было необходимо принять срочные меры по поддержке экономики, в целях минимизации негативных последствий пандемии. Поэтому, до того, как будет принято решение о политике, факторы, влияющие на политическое решение, необходимо было прогнозировать.

estimare curentă a stării economiei și o prognoză macroeconomică pe termen foarte scurt, mai ales că datele statistice pentru cele mai importante agregate macroeconomice sunt produse cu o întârziere destul de mare.

De fapt, prognoza pe termen scurt reprezintă o primă etapă a procesului de prognozare pe termen mediu și lung, însă metodele diferă de la o etapă la alta. Pentru a elabora prognoza pe termen scurt se aplică metode specifice care stabilesc legătura dintre indicatorii cu frecvență lunară și cei cu frecvență trimestrială. Agregatul macroeconomic cu cea mai mare popularitate este Produsul intern brut (PIB) – cel mai comprehensiv indicator care măsoară activitatea sectorului real al economiei. În Republica Moldova datele statistice privind PIB sunt publicate pe pagina web a Biroului Național de Statistică cu o frecvență trimestrială și întârziere de 75 de zile după încheierea trimestrului respectiv – o perioadă destul de îndelungată pentru luarea deciziilor de politică macroeconomică, mai ales în condiții de criză.

În pofida aplicării pe scară largă a procedurilor statistice formale, elaborarea prognozelor pe termen scurt reprezintă un proces iterativ care implică nu numai cunoștințele empirice, dar și expertiza profesională a previzionistului. Ca punct de plecare în previziunea pe termen scurt a PIB-ului pe baza **analizei de expert** este analiza conturilor naționale. Se adoptă o abordare dezagregată pentru a efectua o analiză detaliată a evoluției componentelor PIB după metoda cererii și ofertei. În final, estimarea pe termen scurt a PIB se realizează cu ajutorul relațiilor observate în baza datelor istorice dintre anumiți indicatori economici și componentele conturilor naționale. În cadrul acestui proces de prognoză, este importantă cunoașterea factorilor instituționali și de reglementare.

O altă metodă utilizată în prognoza pe termen scurt a agregatelor macroeconomice este cea econometrică. **Modelele econometrice** se bazează preponderent pe abordări de analiză a seriilor de timp, care au ca temei teoria economică privind interacțiunile dintre indicatorii economici vizați. Modelele au ca scop captarea în datele curente a relațiilor dinamice observate în trecut, utilizând date pur statistice și utilizarea acestora în prognoză. Spre deosebire de modelele structurale cu ecuații multiple, care în majoritatea cazurilor se bazează pe date trimestriale privind conturile naționale, modelele econometrice utilizate în prognoza pe termen scurt pot lua în considerare, de asemenea, informația din indicatorii lunari sau chiar cu o frecvență mai înaltă. În scopul utilizării mai cuprinzătoare a informațiilor, metodele de prognoză pe termen scurt completează deci modelele structurale.

Printre modelele econometrice utilizate în prognoza pe termen scurt se evidențiază două categorii: ecuațiile de conexiune (în engleză - "bridge equations") și modelele factoriale.

Ecuațiile de conexiune aplică conceptul ecuației singulare care identifică relația statistică între conturile naționale trimestriale și indicatorii economici cu frecvență lunară. Pentru soluționarea problemei legate de frecvența diferită a datelor, se aplică conversia datelor cu periodicitatea lunară în date cu periodicitate trimestrială. În final, ecuațiile singulare specificate servesc drept instrumente pentru prognoza pe termen scurt bazată pe modele. Metodele ecuațiilor singulare au în comun utilizarea unui număr relativ mic de indicatori selectați de către expert în baza testelor statistice.

Așadar, ecuațiile de conexiune reflectă corelația dintre variabilele trimestriale, de exemplu PIB (sau componentele sale), și indicatorii economici lunari. Etapele de construire a ecuației de conexiune sunt următoarele:

1. Se definește dinamica trimestrială a PIB ajustat sezonier și după numărul de zile calendaristice Y_{tq} având date trimestriale disponibile pentru perioada $t_q = 1, \dots, T_q$. Prognoza este descrisă prin:

$$Y_{T_q} + h_q | T_q \quad (1)$$

având orizontul h_q trimestre și date efective până în trimestrul T_q . În calitate de variabile explicative, sunt utilizați indicatorii lunari x_{j,t_m}^m , unde $j = 1, \dots, k$. Indicele de timp t_m se referă la frecvența lunară.

2. Datele lunare ale indicatorului x_{j,t_m}^m sunt transformate în date trimestriale, luînd forma x_{j,t_q}^{mq} , asemenea Produsului intern brut.
3. Se formulează ecuația de conexiune cu frecvență trimestrială, care poate fi reprezentată într-o formă simplificată astfel:

$$Y_{tq} = \sum_{j=1}^k \delta_j(L) x_{j,t_q}^{mq} + \varepsilon_{t_q}, \quad (2)$$

unde polinomul $\delta_j(L)$, unde L fiind operatorul de întârziere, conține coeficienții indicatorului întârziat.

Prin contrast, *modelele factoriale* de dimensiune mai mare captează concomitent un număr mare de indicatori economici, uneori câteva sute. Aceste modele se bazează pe observațiile empirice că mai mulți indicatori economici corelează în cadrul unui ciclu economic. Aplicând metode statistice specifice, datele din seturi mari de indicatori sunt comprimate într-un număr redus de factori, astfel încât aceștia din urmă să reflecte cu acuratețe dinamica comună a indicatorilor. Factorii estimați pot fi utilizați ca determinanți în procesul de prognoză.

Să presupunem că informația cuprinsă de un număr N de indicatori lunari în vectorul X_{t_m} sunt grupați prin intermediul factorilor F_{t_m} conform ecuației:

$$X_{t_m} = \Lambda F_{t_m} + \zeta_{t_m}. \quad (3)$$

În această ecuație, ΛF_{t_m} reprezintă componenta comună a indicatorilor din X_{t_m} , adică acea parte a variabilelor care poate fi explicată de factorii comuni. Variabila ζ_{t_m} reprezintă componenta idiosincratică care este interpretată drept partea specifică a X_{t_m} . S-a demonstrat că majoritatea variațiilor a sute de serii ale agregatelor macroeconomice pot fi modelate cu ajutorul unui număr redus de factori. Factorii pot fi estimați în baza unor metode care iau în considerare diverse proprietăți ale datelor, inclusiv în cazul lipsei acestora de la sfârșitul eșantionului.

Atât ecuațiile de conexiune, cât și modelele factoriale pot face față provocărilor prognozei pe termen scurt. În cazul ambelor metode previzionistul poate utiliza variabile cu frecvență înaltă pentru a estima indicatori cu frecvență joasă, cum ar fi Produsul intern brut. Totodată, ambele metode evită problema lipsei de date în seriile de timp. Modelele factoriale sunt metode pur econometrice, care nu necesită inițial o analiză de expert. Spre deosebire de ecuațiile de conexiune, aceste modele permit operarea concomitentă cu un număr mare de indicatori. Mai mult decât atât, s-a demonstrat că estimările factoriale sunt destul de robuste față de șocurile structurale, dat fiind faptul că aceste estimări au la bază o multitudine de indicatori care le fac robuste într-o anumită măsură față de posibilitățile semnale din partea unor variabile independente. Metodele abordate și-au dovedit valoarea în calitate de instrumente aplicate în prognoza pe termen scurt a Produsului intern brut și sunt utilizate pe larg de către băncile centrale în analiză și prognoză economică. Totuși, există și alte modele care sunt aplicate, precum modelele vectoriale autoregresive, care de asemenea pot fi estimate pentru a încorpora date cu frecvență mixtă, modele non-lineare și regresii.

Analiza de expert și metoda econometrică sunt complementare în cadrul procesului de prognoză pe termen scurt, ambele abordări având aceeași importanță logică. Oricare ar fi metoda aplicată, scopul este de a utiliza informația oferită de seriile de date curente ale indicatorilor economici pentru a prognoza Produsul intern brut. Pentru aceasta, este necesar de a identifica cei mai relevanți indicatori care descriu cel mai bine evoluția PIB. Spre exemplu, datele lunare privind evoluția producției industriale divizată pe sub-sectoare (industria prelucrătoare, industria energetică și industria extractivă), cifra de afaceri în comerțul intern de bunuri și servicii, valoarea exporturilor și importurilor, volumul mărfurilor transportate etc. De asemenea, în țările dezvoltate sunt disponibile datele cercetărilor pe bază de sondaje. Acestea reflectă "sentimentul" gospodăriilor casnice și a

firmelor vizavi de situația actuală în economie precum și așteptările acestora cu privire la activitatea economică viitoare. Totuși, în afară de selectarea indicatorilor care sunt relevanți pentru prognoză, expertul trebuie să decidă în baza concluziilor de rigoare cu privire la importanța fiecărui indicator selectat, adică să decidă cât de informativ este acel indicator pentru PIB-ul curent.

Pe lângă aplicarea separată a instrumentelor alternative de prognoză, este posibilă metoda de combinare a rezultatelor diferitelor modele. Această tehnică și-a demonstrat rigiditatea față de șocurile structurale și totodată poate fi o strategie potrivită în vederea diminuării incertitudinilor prezente în modele individuale, cum ar fi spre exemplu cele legate de selecția variabilelor.

Prognozele pe termen scurt au devenit indispensabile în condițiile actuale create de pandemia de coronavirus. În lipsa estimărilor stării curente a economiei naționale, deciziile de politică macroeconomică se vor dovedi inefficiente. Totodată, în perioade de criză economică, se impune necesitatea unor măsuri urgente de contracarare a consecințelor negative, fapt ce nu poate fi amânat până la publicarea datelor statistice oficiale, care de obicei au o întârziere de câteva luni. De aceea, numărul țărilor care implementează metodele și tehnicile de prognoză pe termen scurt a agregatelor macroeconomice este în creștere, aceasta fiind o provocare și pentru Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Baffigi Alberto, Golinelli Roberto and Parigi Giuseppe "Bridge models to forecast the euro area GDP", International Journal of Forecasting, vol. 20: 447-460
2. Cormier Christian "Previziunea economică pe termen scurt. Metode de analiză și previziune a seriilor de timp", Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" Iași, ISBN: 978-973-703-383-3
3. Deutsche Bundesbank Monthly Report "Short-term forecasting methods as instruments of business cycle analysis", Aprilie 2009
4. European Central Bank, "Short-term forecasts of economic activity in the euro area", Monthly Bulletin 2008/4, pp 69-74.
5. Schumacher Christian and Breitung Jorg, "Real-time forecasting of German GDP based on a large factor model with monthly and quarterly data", International Journal of Forecasting 24: 386-398, Februarie 2008

SECȚIUNEA 6: INOVAȚII CONTABILE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

ANALYSIS OF THE RISK OF NON-PAYMENT OF ANNOUNCED DIVIDENDS

ANALIZA RISCULUI DE NEACHITARE A DIVIDENDELOR ANUNȚATE

Natalia ȚIRIULNICOVA, dr.

e-mail: tiriulnicova.natalia@ase.md

Academia de Studii Economice a Moldovei

Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu –Bodoni, 61

Telefon: + 373 22 402 760, web page: www.ase.md

Abstract: The legislation in force contains some restrictions on the deadline for payment of dividends announced by joint stock companies. Respectively, for the companies that have made the decision regarding the distribution of the profit for the payment to the shareholders, there is the risk of not meeting the established term. This article examines how to analyze this risk by applying the indicator "duration of payment of announced dividends". Two ways to calculate this indicator are illustrated based on the example, which contributes to the selection of the most relevant and realistic way of the risk evaluation. The analytical conclusions formulated following the calculations performed examine the decisions to minimize the risk of non-payment of the announced dividends.

Key words: dividend, risc, durata de achitare, încasări operaționale, flux net de numerar

JEL CLASSIFICATION: M-41, M 49.

Actualmente actele normative conțin unele restricții cu privire la termenul de achitare a dividendelor anunțate de către societăți pe acțiuni. În particular, legislația în vigoare stipulează că termenul de plată a dividendelor se stabilește de organul care a luat decizia de plată în conformitate cu statutul societății pe acțiuni, însă nu poate fi mai mare de 3 luni de la data luării deciziei cu privire la plata lor [1, art. 49 al. (10)].

Este de menționat că legislația fiscală definește "dividend" ca venit obținut din repartizarea profitului net între acționari (asociați) în conformitate cu cota de participație depusă în capitalul social [2, art. 12 al. (3)]. Astfel, noțiunea de "dividend" se atribuie nu numai la activitatea societăților pe acțiuni, dar este aplicabilă și pentru societățile cu răspunderea limitată. Potrivit legii, profitul net se plătește asociaților societăților cu răspunderea limitată în formă bănească, în decurs de 30 de zile de la data adoptării hotărârii privind distribuirea acestuia, dacă adunarea asociaților nu a stabilit un alt termen [3, art. 39 al. (3)].

Întrucât există probabilitatea de neîncadrare în termenele stabilite de legislația pentru achitarea dividendelor anunțate, la elaborarea și aprobarea deciziilor privind repartizarea profitului între proprietarii societății este important să fie apreciat riscul de nerespectare a restricțiilor legii.

În scopul depistării și măsurării riscului de neachitare a dividendelor în termenul prestabilit se propune examinarea duratei de achitare a dividendelor anunțate. Acest indicator reflectă numărul de zile în decursul cărora entitatea poate plăti dividendele anunțate în suma deplină fără finanțare din exterior.

Pentru determinarea indicatorului financiar nominalizat se pot utiliza două modalități de calcul. Prima modalitate reprezintă raportul între suma profitului care este repartizat (sau se preconizează să fie repartizat) spre plată proprietarilor societății și mărimea încasărilor de numerar care societatea generează în mediu pe zi în cadrul activității operaționale. În consecință, formula de calcul este următoarea:

$$\begin{array}{l} \text{Durata de achitare} \\ \text{a dividendelor anunțate} \\ \text{(calculată pe baza încasărilor)} \end{array} = \frac{\text{Suma dividendelor anunțate}}{\text{Încasări operaționale de numerar medii pe zi}}$$

În calitate de sursă informațională privind numitorul ratei indicate mai sus servește decizia (sau proiectul deciziei) organului competent al societății cu privire la plata dividendelor. Numărătorul ratei se calculează conform datelor din Situația fluxurilor de numerar. În acest scop suma încasărilor din vânzări și altor încasări operaționale se divizează la numărul de zile în perioada analizată.

Altă modalitate de calcul a indicatorului examinat presupune utilizarea relației:

$$\frac{\text{Durata de achitare a dividendelor anunțate (calculată pe baza fluxului net)}}{\text{Suma dividendelor anunțate}} = \frac{\text{Fluxul net de numerar din activitatea operațională}}{\text{mediu pe zi}}$$

A două abordare este mult mai strictă, întrucât presupune luarea în calcul fluxului net de numerar, adică diferenței între încasări și plăți din activitatea operațională. Anume această modalitate pare mai realistă, pentru că la calcularea indicatorului se ia în considerare prioritatea achitării salariilor, dobânzilor, impozitelor în comparație cu achitarea dividendelor. Acest aspect este ilustrat în exemplul prezentat mai jos.

Exemplu. Entitatea "XYZ" SA evaluează gradul riscului potențial de neachitare a dividendelor care se propun spre plată de consiliul societății în mărime de 80% din suma profitului net obținut în 2019. Modul de efectuare a calculelor este redat în tabelul 1.

Tabelul 1. Calculul duratei de achitare a dividendelor propuse spre achitare

Nr. crt.	Indicatori	Mărimea
1.	Profit net, lei	4 815 052
2.	Încasări din vânzări, lei	12 292 185
3.	Alte încasări din activitatea operațională, lei	4 121 446
4.	Fluxul net de numerar din activitatea operațională, lei	420 713
5.	Durata achitării dividendelor anunțate (calculată pe baza încasărilor), zile	86
6.	Durata achitării dividendelor anunțate (calculată pe baza fluxului net), zile	3 341

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor convenționale

Din datele tabelului 1 se observă că durata achitării dividendelor anunțate (calculată pe baza încasărilor) constituie 86 zile $\{(4\,815\,052 \text{ lei} \times 80\%) : [(12\,292\,185 \text{ lei} + 4\,121\,446 \text{ lei}) : 365 \text{ zile}]\}$. Acest rezultat denotă riscul moderat de neachitare a dividendelor preconizate spre plată, pentru că perioada posibilă de achitare este mai mică decât termenul maxim stabilit de legislația în vigoare (90 zile).

Calculul duratei de achitare a dividendelor anunțate pe baza fluxului net arată un rezultat absolut contrar. Numărul de zile în decursul cărora entitatea poate achita dividendele anunțate în suma deplină pe seama fluxului net de numerar din activitatea operațională, constituie 3 341 zile $\{(4\,815\,052 \text{ lei} \times 80\%) : [420\,713 \text{ lei} : 365 \text{ zile}]\}$, ceea ce indică un risc foarte ridicat de neîncadrare în restricțiile legii.

În condițiile riscului sporit de neachitare a dividendelor care se propun spre plată acționarilor, consiliul societății pe acțiuni "XYZ" urmează să procedeze la diminuarea considerabilă a sumei profitului îndreptat pentru plata dividendelor, la atragerea finanțării suplimentare din exterior (credit pentru suplinirea mijloacelor circulante) sau la îmbinarea acestor măsuri de soluționare a problemei.

Concluzii. Generalizând cele expuse mai sus, este de subliniat importanța analizei riscului de neachitare a dividendelor anunțate pentru elaborarea și adoptarea deciziilor privind repartizarea profitului între proprietarii societății. În procesul analizei acestui tip de risc este rațională examinarea duratei de achitare a dividendelor anunțate. Ca o modalitate mai relevantă de determinare a indicatorului nominalizat se propune efectuarea calculului pe baza fluxului net de numerar din activitatea operațională. Aplicarea acestei modalități pentru analiza riscului de neachitare a dividendelor, va contribui la elaborarea deciziilor argumentate privind repartizarea profitului între proprietarii societăților pe acțiuni și societăților cu răspunderea limitată.

1. Legea privind societățile pe acțiuni nr. 1134-XIII din 02.04.1997.
2. Codul fiscal al Republicii Moldova nr.1163-XIII din 24.04.1997.
3. Legea privind societățile cu răspunderea limitată nr.135 din 14.06.2007.

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC CRISIS ON THE PLANNING OF THE FINANCIAL STATEMENTS AUDIT

IMPACTUL CRIZEI PANDEMICE COVID-19 ASUPRA PLANIFICĂRII AUDITULUI SITUAȚIILOR FINANCIARE

¹Dumitru GRUMEZA, dr.,

e-mail: grumeza.dumitru@ase.md

²Anatolie IACHIMOVSCI, dr.,

e-mail: iachimovschi.anatolie.constantin@ase.md

^{1,2}Academy of Economic Sciences of Moldova

str. Banulescu-Bodoni 61, MD-2005, Chișinău, Republic of Moldova

Phone: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. Covid-19 (Coronavirus) is having a worldwide impact which in turn has affected businesses, governments in such a deep negative way, that its impact assessment is yet to be known by everyone. Companies will have tough times doing accounting in the backdrop of Coronavirus outbreak, various aspects like assessing impairments, or recognising deferred tax assets, or computing revenues would be a challenge during these times. This article presents potential issues related to the planning of the audit of financial statements and the prospects of the audit profession in pandemic conditions. **Key words:** auditing methods, audit planning, financial statements, audit report.

JEL CLASSIFICATION: M 42 - Auditing

Introducere

La 11 martie 2020, directorul general al Organizației Mondiale a Sănătății a declarat coronavirusul o pandemie globală. Măsurile luate de diferite guverne pentru a preveni răspândirea virusului au afectat inclusiv activitățile economico-financiare. Criza Covid-19 a adus noi provocări companiilor din întreaga lume, inclusiv în domeniul de audit și asigurare. Blocările, restricțiile de călătorie și distanțarea socială au un impact direct asupra modului de lucru. Abilitatea de a efectua un audit (îndeplinirea misiunii) prin vizitarea entităților, interviuarea personalului, desfășurarea proceselor, verificarea documentelor, observarea și testarea controalelor etc., care în mod tradițional a fost puternic dependentă de proximitatea fizică, presupune în prezent restricții nemaiîntâlnite în precedent. În același timp, criza Covid-19 a sporit riscurile în numeroase organizații, iar participarea la astfel de riscuri este, de asemenea, mai importantă ca niciodată.

Cu atât mai mult când în practică accesul auditorilor este restricționat din cauza muncii la domiciliu a personalului, a embargourilor de călătorie, a site-urilor inaccesibile și a distanțării fizice, echipele se confruntă cu provocări fără precedent în ceea ce privește livrarea muncii și păstrarea contactului cu compania.

Companiile multinaționale cu o amplasare geografică în diferite colțuri ale lumii sunt acum afectate de restricțiile de călătorie și de autoizolarea obligatorie la sosirea în multe țări. Cu toate acestea, auditorii trebuie să ofere în continuare asigurări persoanelor însărcinate cu guvernarea, inclusiv comitetelor de audit, în special în ceea ce privește operațiunile cu o semnificație sporită și critice pentru afaceri în străinătate, precum și operațiunile mai mici în țări cu transparență redusă și riscuri generate de fraudă, corupție, etc.

1. Criterii de conformitate.

Un audit (o misiune de audit), de regulă, este întotdeauna limitat la o anumită perioadă (în funcție de condițiile contractuale). Datorită acestor restricții, nu este întotdeauna posibil să se efectueze un audit complet la o entitate de interes public, mare și chiar mijlocie. Prin urmare, auditorul ar trebui să stabilească strategia de verificare, ținând seama de caracteristicile individuale ale fiecărei entități economice, care prevede:

- ✚ luarea în considerare a informațiilor colectate despre activitățile clientului;
- ✚ evaluarea preliminară a riscului și eficacității controlului intern;

- ✚ determinarea profunzimii, naturii și duratei inspecțiilor grupurilor individuale de operațiuni.

Planificarea misiunii de audit, în conformitate cu standardele de audit, se bazează pe alegerea celor mai raționale modalități de realizare a obiectivelor acestei misiuni și depinde de experiența și calificările auditorului, de durata cooperării dintre firma/entitatea de audit și client, adică privind gradul de cunoaștere a caracteristicilor clientului, natura sarcinilor rezolvate în cadrul auditului și alți factori. Aceasta ar trebui să aibă forma unui plan scris al auditorului care urmărește:

- ✚ stabilirea în prealabil a domeniilor semnificative de aplicare și tipul testelor necesare;
- ✚ estimarea volumului de timp, costurilor implementării acestora;
- ✚ ajungerea la o înțelegere cu clientul asupra tuturor problemelor majore înainte de începerea misiunii;
- ✚ obținerea probelor suficiente și adecvate cu referirea la situațiile financiare supuse auditului.

2. Proceduri în condiții de pandemie.

În condițiile de criză pandemică planificarea unei misiuni de audit presupune luarea în considerare a unor aspecte care în precedent nu păreau a fi problematice. De exemplu, este posibil ca auditorii să nu mai poată participa la observarea inventarierii fizice a stocurilor, numerarului; auditorii de grup pot avea dificultăți în accesarea documentelor de lucru ale auditorilor componentelor; sau auditorii ar putea să nu fie în măsură să înțeleagă și să testeze controalele interne din cauza schimbărilor în modul în care funcționează entitățile. În unele cazuri, auditorii pot fi în măsură să întreprindă proceduri alternative pentru a putea obține suficiente probe de audit adecvate, dar în alte cazuri acest lucru poate să nu fie posibil.

Ca urmare în astfel de situații auditorii și clienții vor trebui să găsească alternative pentru planificarea comunicărilor și verificării informațiilor, cum ar fi:

- ✚ Transmiterea în direct către auditor a procedurii de inventariere în curs (inclusiv utilizarea dronelor);
- ✚ Înregistrarea video a ultimelor vânzări ale perioadei pentru a confirma perioada corectă;
- ✚ Alte soluții inovatoare.

Deși acum pare ciudat, dar foarte probabil, în curând astfel de acțiuni vor deveni o realitate inevitabilă și o procedură de audit financiar de rutină.

În conformitate cu standardele profesionale auditorul este responsabil pentru obținerea unor probe de audit suficiente și adecvate în vederea emiterii unei opinii adecvate.

Restricționarea accesului la documente în legătură cu anularea călătoriilor de afaceri, restricționarea contactelor cu conducerea organizațiilor în legătură cu tranziția la telecomunicații reduce capacitatea auditorului de a obține probe de audit suficiente și adecvate. În această situație este recomandabil ca auditorii să profite de modalitățile alternative posibile de a colecta probe, inclusiv capacitățile tehnologiilor IT. Respectiv în condițiile actuale, poate dura mai mult timp pentru a colecta diferite probe de audit, pentru a finaliza misiunea și a emite un raport de calitate. Ca urmare, amânarea emiterii raportului de audit.

Ca urmare dacă calendarul planului de audit nu este reprogramat, acest lucru poate duce la necesitatea modificării raportului auditorului din cauza incapacității de a obține probe de audit suficiente și adecvate.

3. Planificarea evaluării principiului continuității activității și altor evenimente după data bilanțului

Auditorii, de asemenea, ar trebui să-și planifice să evalueze capacitatea entității auditate de a-și continua activitatea pentru un viitor previzibil (12 luni). Pentru aceasta pot fi necesare proceduri suplimentare de evaluare, în special în cazurile de incertitudine semnificativă în situația actuală legat de COVID-19, inclusiv:

- ✚ incertitudinea previziunilor pentru economia în ramura de activitate a entității;
- ✚ incertitudinea previziunilor pentru economia națională/mondială;
- ✚ incertitudine cu privire la perspectivele activităților continue pentru entități.

Totodată auditorii ar trebui să folosească scepticismul profesional în ceea ce privește judecățile și estimările, inclusiv deprecierea activelor, evaluarea provizioanelor etc. și, de asemenea, să ia în

considerare impactul posibilelor încălcări ale condițiilor contractelor de împrumut, ale contractelor de afaceri, în condițiile de pandemie (lipsa de numerar, interdicția desfășurării afacerilor în regim normal din motivul răspândirii infectărilor, etc.). Respectiv la etapa actuală întrebarea principală în audit este „Cum se evaluează impactul coronavirusului asupra unei afaceri și cum poate un auditor să se asigure astăzi că clientul său va continua să funcționeze în viitorul apropiat?”

De asemeni dificultăți în planificarea misiunilor de audit se așteaptă în domeniul evaluării evenimentelor ulterioare (după data bilanțului), care face parte integrantă din fiecare audit. Pentru majoritatea entităților, criza a apărut după încheierea exercițiului financiar. Auditorii vor trebui să evalueze dacă dezvăluirile furnizate de entitate asupra impactului, atât calitativ, cât și cantitativ, a focarului Covid-19 asupra activităților sale, situației financiare și performanței economice viitoare sunt adecvate având în vedere cadrul de raportare financiară aplicabil și trebuie să includă un punct de referință aferent paragrafului respectiv în raportul lor de audit. În caz contrar, este posibil ca auditorii să fie nevoiți să își modifice rapoartele de audit.

Putem asista la o situație în care rapoartele auditorilor emise înainte de izbucnirea coronavirusului și după aceea pot diferi dramatic pentru companiile cu genuri similare de activitate și alți parametri.

CONCLUZIE

Planurile de audit existente nu mai pot reflecta acel risc de audit, modificat de criză. Ca răspuns, este recomandabil să se efectueze noi evaluări ale riscurilor și să se angajeze cu afacerea pentru a revizui sau chiar dacă este necesar, pentru a recrea planul de audit. Din fericire, pentru majoritatea în luna decembrie a anului 2019 (sfârșitul anului) impactul focarului COVID-19 asupra inventarierii patrimoniului nu s-a resimțit practic. Cu toate acestea, este important pentru acele misiuni de audit cu termenele de raportare în următoarele câteva luni ca auditorul să ia în considerare impactul călătoriilor și alte restricții asupra capacității lor de a participa la inventariere în conformitate cu ISA 501. În cazul în care prezența fizică nu este posibilă, auditorul poate lua în considerare dacă există mijloace alternative de „participare virtuală” (de exemplu, online, videoclip etc.) sau dacă pot fi întreprinse proceduri alternative. În cazul în care prezența fizică la inventariere sau procedurile alternative nu sunt posibile, auditorul va lua în considerare impactul asupra raportului de audit.

De asemeni, auditorul trebuie să-și planifice munca astfel încât pe parcursul aplicării procedurilor de audit prevăzute de standardele de audit, să evidențieze cel puțin următoarele aspecte legate nemijlocit de situația pandemică actuală:

- ✚ operațiunile entității, inclusiv factorii determinanți ai rezultatelor care au legătură cu impactul pandemiei COVID-19 și alți factori care nu au legătură cu pandemia;
- ✚ poziția financiară a entității, inclusiv modul în care starea financiară a entității a fost afectată de impactul pandemiei COVID-19;
- ✚ strategiile de afaceri ale entității, inclusiv strategiile de abordare a impacturilor și riscurilor din cauza pandemiei COVID-19 și perspectivele pentru exercițiile financiare viitoare.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Legea privind auditul situațiilor financiare* nr. 271 din 15.12.2017. În Monitorul Oficial Nr. 7-17, din 12.01.2018;
2. H.G. Nr. 180 din 23.03.2012 privind *aplicarea Standardelor de audit și Codului etic pe teritoriul Republicii Moldova*, În Monitorul Oficial Nr. 60-62, din 30.03.2012;
3. *Manualul de reglementări internaționale de control al calității, audit, revizuire, alte servicii de asigurare și servicii conexe*, Ediția 2018 © 2020, al International Federation of Accountants (IFAC), ISBN pentru ediția în limba română: 978-606-580-113-4;
4. *Manualul privind Codul etic internațional pentru profesioniștii contabili*, Ediția 2018 © 2019 al International Federation of Accountants (IFAC), ISBN pentru ediția în limba română: 978-606-580-105-9;
5. Arens, A.A., Loebbecke, J.K., *Audit, o abordare integrală*, Ed., ARC, Chișinău 2003, traducere, ISBN 9975-61-290-3;
6. Bodarev P., *Auditul financiar*, Chișinău 2003, ISBN: 9975-9544-2-1;
7. Oprean I., *Auditarea situațiilor financiare*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010, ISBN 978-973-751-445-4;
8. Pereș C., *Proceduri de control și audit*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013, ISBN 978-973-757-864-8;
9. Лапицкая Л., *Аудит, учебное пособие*, Кишинэу 2015, МЭА, ISBN: 978-9975-75-730-0.

ASPECTS OF INTERNAL CONTROL FOR THE PREPARATION OF THE MANAGEMENT REPORT

POZITIA CONTROLULUI INTERN LA ÎNTOCMIREA RAPORTULUI CONDUCERII

Aliona BÎRCĂ, dr.

Email: elena.birca7@gmail.com

Academia de Studii Economice a Moldovei

MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni 61,

Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. The need to present the management report has arisen as a result of misunderstandings between the entity management, shareholders, employees, suppliers, customers and other stakeholders. Stakeholders continuously request entities to provide transparent and complete information on financial and non-financial performance indicators, key risks and uncertainties, corporate governance and internal control. These reports help to increase the confidence of investors, employees and other stakeholders and the methodology for producing and presenting this report is complex and is developed according to the nature of each information. Desk content analysis is the research method that underpins the results of research aimed to develop and present information on internal control in the management report.

Key words: evolution of the control, internal control regulation, presentation of information on the organization of internal control in the management report

JEL CLASSIFICATIONS: M400

I. Introducere

Fraudele financiare de la începutul secolului al XXI-lea, atât la nivel național cât și internațional, au scos în evidență problemele organizării mediului economic de afaceri. Controlul intern a devenit o călăuză managementului executiv la elaborarea politicilor privind gestiunea riscului și asigurarea realizării obiectivelor strategice. Dimensiunile actuale ale acestuia reflectă rezultatul adaptării entității la noile condiții, iar perspectiva contabilă a controlului intern vizează una dintre cele mai actuale probleme legate de fiabilitatea și transparența informațiilor din situațiile financiare și alte raportări furnizate de contabilitate. Analiza problematicei la elaborarea și prezentarea informației cu privire la organizarea controlului intern în raportul conducerii este inițiată cu evoluția și examinarea cadrului reglementativ, iar ulterior sunt investigate aspectele metodologice.

II. Evoluția controlului din perspectiva contabilității

Rezultatele cercetării originii științifice demonstrează că până la sfârșitul secolului al XIX-lea, controlul era considerat element al contabilității, deși elementele pragmatice sunt atestate încă din antichitate. *Diversele abordări cu privire la elementele controlului ne determină să efectuăm o anumită etapizare.* În cercetările sale, I. Sokolov a utilizat clasificarea lui V. Bacster, remarcând următoarele perioade:

- 1) *clasică* - diverse forme de evidență ale statului și respectiv numerotarea romană;
- 2) *1200-1850* - apariția cifrelor arabe, dubla înregistrare și metodele de evidență;
- 3) *1850-1950* - evidența cheltuielilor și a costurilor, dări de seamă publice și apariția auditului;
- 4) *după 1950* - o nouă perioadă de evoluție a contabilității [Sokolov I., 1991, p. 17].

După cum rezultă din această clasificare, în cercetarea evoluției contabilității trebuie de ținut cont de relațiile cu apariția cifrelor romane și a celor arabe. Totuși necesită o actualizare prin următoarele perioade: 1) clasică 2) 1200-1494, 3) 1494 - 1850, 4) 1850-1950 5) 1950-2002, 6) 2002 - prezent. După cum se observă au fost introduse două etape suplimentare, prima modificare este realizată între etapele doi și trei existente. Această etapă este necesar de a fi introdusă deoarece L. Pacioli (1494) se consideră fondatorul contabilității. Cea de-a doua intervenție se referă la etapa a șasea, fiind remarcată prin Legea Sarbanes-Oxley care a generat schimbări esențiale la scară mondială în raportările financiare și de audit, respectiv în controlul intern.

III. Aspectele problematice ale cadrului reglementativ specific controlului intern

În Legea privind controlul financiar public intern nr. 229 din 23.09.2010, *controlul intern*, denumit *managerial* este definit drept un *sistem organizat de managerul entității publice și personalul acesteia, în scopul asigurării bunei guvernări, care cuprinde totalitatea politicilor, procedurilor, regulilor interne, proceselor și activităților realizate în cadrul entității publice pentru a gestiona riscurile și a oferi o asigurare rezonabilă privind atingerea obiectivelor și rezultatelor planificate* (art.3). Deși titlul legii se referă strict la sectorul public, însă în rezultatul examinării documentelor oficiale ale UE putem menționa că marea majoritate a reglementărilor în domeniul controlului intern și al auditului intern au la bază cercetările realizate de Institutul Auditorilor Interni (IAI) și Comitetul de Sponsorizare a Organizațiilor Comisiei Treadway (COSO). Cercetările acestor organisme la origini se bazează pe sectorul corporativ, însă UE pentru consolidarea disciplinei în administrația publică le ajustează pentru sectorul public. În aceste condiții apare întrebarea dacă entitățile naționale din sectorul corporativ pot să utilizeze SNCI și SNAI, dacă această acțiune nu este interzisă prin lege, însă nici nu se stipulează informații cu privire la utilizarea acestora.

Potrivit *Regulamentului privind organizarea și efectuarea de către subiecții economici a controlului intern cu privire la activitatea de afaceri, realizarea contabilității și întocmirea situațiilor financiare* nr. 11 din 2013 din Federația Rusă, controlul intern este definit drept *procesul prin care entitatea se asigură cu privire la: a) eficacitatea și eficiența activităților sale, inclusiv realizarea indicatorilor financiari și operaționali, siguranța activelor; b) fiabilitatea și actualitatea raportărilor contabile; c) respectarea legislației legată de activitatea operațională și contabilitate*. În această definiție, spre deosebire de cea anterioară, este clară direcția contabilă, iar raportarea controlului intern, potrivit legislației ruse, se referă la entitățile supuse auditului obligatoriu.

În **Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale** se menționează că raportul conducerii trebuie să conțină și „o descriere a principalelor caracteristici ale sistemelor de control intern și de gestionare a riscurilor, în relație cu procesul de raportare financiară” (art. 20). După cum se observă, definiția controlului intern lipsește însă se stipulează despre obligativitatea raportării acestuia. Din această perspectivă, Legea Contabilității și Raportării Financiare din RM prin art. 18 „*Obligațiile și drepturile entității privind ținerea contabilității și raportării financiare*” pct. 3 menționează că persoanele cu referire la *conducătorul, administratorul, directorul, fondatorul etc.. sunt obligați să organizeze sistemul de control intern*. Astfel, prin intermediul acestor reglementări se justifică obligativitatea organizării controlului intern în cadrul entității.

Informația cu privire la controlul intern din raportul conducerii face parte dintr-un capitolul separat alături de guvernanta corporativă. În Legea Contabilității și Raportării Financiare, *Raportul conducerii entității de interes public ale cărei valori mobiliare sunt admise la tranzacționare pe o piață reglementată....trebuie să conțină informații privind:....c) sistemele de control intern și de gestiune a riscurilor entității, în raport cu procesul de raportare financiară*. Astfel, prin intermediul acestui articol se justifică faptul că raportarea modului de organizare a procedurilor controlului intern este obligatorie pentru entitățile de interes public listate în cadrul segmentului principal al bursei de valori. În capitolul VI al aceleiași legi, art. 32 „*Auditul situațiilor financiare*” se menționează că sunt supuse auditului obligatoriu: *a) situațiile financiare individuale ale entităților mijlocii și a entităților mari, ale entităților de interes public și ale altor entități etc. b) situațiile financiare consolidate ale grupurilor etc..* În această ordine de idei, art. 33 „*Prezentarea și publicarea situațiilor financiare*” din aceeași lege prevede că situațiile financiare, raportul conducerii și raportul auditorului să fie prezentate proprietarilor și Biroului Național de Statistică și plasate pe pagina web a entității. Ceea ce rezultă că, informația cu privire la procedurile controlului intern trebuie prezentate separat în raportul conducerii, alături de situațiile financiare și raportul de audit, devenind obligatorie nu doar pentru entitățile de interes public, dar și pentru cele supuse auditului obligatoriu cu referire la entitățile mijlocii, mari și grupurile.

IV. Raportul conducerii

Evaluarea eficacității procedeeleor controlului intern se realizează din perspectiva celor cinci elemente (etape) aflate în legătură cu cele 17 principii necesare de respectat la prezentarea informației în Raportul conducerii. Pe parcursul perioadei de gestiune, fiecare etapă se analizează și documentează din perspectiva obiectivelor generale și specifice ale controlului intern, iar la sfârșitul perioadei, procedeele se evaluează pe baza chestionarului și se prezintă în raport a cărui model de întocmire este prezentat în tabelul 1. Raportul conducerii este un document complex, iar informația cu privire la procedeele controlului intern este o parte din acest raport.

Tabelul 1. Model de prezentare a informației cu privire la organizarea procedeeelor controlului intern în Raportul conducerii

in Raportul conducerii

Nr. rd	Conținutul raportului																																																																								
1.	Managementul executiv este responsabil de selectarea, dezvoltarea și evaluarea sistemului de control intern pentru raportul conducerii. Consiliul de administrație poartă responsabilitatea pentru definirea și stabilirea direcțiilor strategice ale entității, iar comitetul de audit, în colaborare cu auditul intern, asigură părțile interesate cu privire la eficiența și eficacitatea acestor procedee și gradul de corespundere cu sistemul de management al entității. Obiectivele operaționale sunt asigurate prin evaluarea principalelor activități în baza sistemului bugetar și a sistemului de evaluare al performanței. Procedeele de control sunt adecvate activităților entității prin scheme și diagrame detaliate, revizuite în permanență în baza centrelor de costuri și profit, ce contribuie la eficientizarea operațiunilor economice și reducerea riscului. Obiectivele de raportare sunt asigurate prin politicile contabile adecvate cerințelor tuturor părților interesate cu referire la rapoartele interne și externe, divizarea responsabilităților, prevenirea conflictelor de interese, a acțiunilor ilegale, a fraudelor și a erorilor, integrității patrimoniului entității, securității informaționale prin utilizarea mijloacelor IT performante. Realizarea obiectivelor de conformitate sunt rezultatul respectării cadrului juridic aplicabil, politicilor de resurse umane, fiscale, de guvernanță corporativă sustenabilă și a codului etic.																																																																								
2.	<table><tr><th>Titlul principiilor de control intern</th><th>Prezența Da/Nu</th><th>Funcționare I/IP/NI*</th></tr><tr><td>I. Mediul de control</td><td></td><td></td></tr><tr><td>P1. Demonstrează angajamente față de valorile etice și de integritate</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P2. Exerciță responsabilități de supraveghere</td><td>Da</td><td>I</td></tr><tr><td>P3. Stabilește structuri, autorități și responsabilități</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P4. Demonstrează angajamente de dezvoltare a competențelor</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P5. Impune responsabilitate</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>II. Evaluarea riscului</td><td></td><td></td></tr><tr><td>P6. Fixează obiective adecvate</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P7. Identifică și analizează riscurile</td><td>Da</td><td>I</td></tr><tr><td>P8. Evaluează riscul de fraudă</td><td>Da</td><td>I</td></tr><tr><td>P9. Identifică și analizează schimbările semnificative</td><td>Da</td><td>I</td></tr><tr><td>III. Activități de control</td><td></td><td></td></tr><tr><td>P10. Selectează și desfășoară activități de control</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P11. Selectează și desfășoară controale bazate pe tehnologii</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P12. Implementează politici și proceduri</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>IV. Informarea și comunicarea</td><td></td><td></td></tr><tr><td>P13. Utilizează informații relevante</td><td>Da</td><td>I</td></tr><tr><td>P14. Comunicare internă</td><td>Da</td><td>I</td></tr><tr><td>P15. Comunicare externă</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>V. Supravegherea activităților</td><td></td><td></td></tr><tr><td>P16. Evaluarea continuă sau separată</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>P17. Comunicarea deficiențelor</td><td>Da</td><td>IP</td></tr><tr><td>VI. Perspectiva financiar-contabilă</td><td>Da</td><td>I</td></tr></table>	Titlul principiilor de control intern	Prezența Da/Nu	Funcționare I/IP/NI*	I. Mediul de control			P1. Demonstrează angajamente față de valorile etice și de integritate	Da	IP	P2. Exerciță responsabilități de supraveghere	Da	I	P3. Stabilește structuri, autorități și responsabilități	Da	IP	P4. Demonstrează angajamente de dezvoltare a competențelor	Da	IP	P5. Impune responsabilitate	Da	IP	II. Evaluarea riscului			P6. Fixează obiective adecvate	Da	IP	P7. Identifică și analizează riscurile	Da	I	P8. Evaluează riscul de fraudă	Da	I	P9. Identifică și analizează schimbările semnificative	Da	I	III. Activități de control			P10. Selectează și desfășoară activități de control	Da	IP	P11. Selectează și desfășoară controale bazate pe tehnologii	Da	IP	P12. Implementează politici și proceduri	Da	IP	IV. Informarea și comunicarea			P13. Utilizează informații relevante	Da	I	P14. Comunicare internă	Da	I	P15. Comunicare externă	Da	IP	V. Supravegherea activităților			P16. Evaluarea continuă sau separată	Da	IP	P17. Comunicarea deficiențelor	Da	IP	VI. Perspectiva financiar-contabilă	Da	I
Titlul principiilor de control intern	Prezența Da/Nu	Funcționare I/IP/NI*																																																																							
I. Mediul de control																																																																									
P1. Demonstrează angajamente față de valorile etice și de integritate	Da	IP																																																																							
P2. Exerciță responsabilități de supraveghere	Da	I																																																																							
P3. Stabilește structuri, autorități și responsabilități	Da	IP																																																																							
P4. Demonstrează angajamente de dezvoltare a competențelor	Da	IP																																																																							
P5. Impune responsabilitate	Da	IP																																																																							
II. Evaluarea riscului																																																																									
P6. Fixează obiective adecvate	Da	IP																																																																							
P7. Identifică și analizează riscurile	Da	I																																																																							
P8. Evaluează riscul de fraudă	Da	I																																																																							
P9. Identifică și analizează schimbările semnificative	Da	I																																																																							
III. Activități de control																																																																									
P10. Selectează și desfășoară activități de control	Da	IP																																																																							
P11. Selectează și desfășoară controale bazate pe tehnologii	Da	IP																																																																							
P12. Implementează politici și proceduri	Da	IP																																																																							
IV. Informarea și comunicarea																																																																									
P13. Utilizează informații relevante	Da	I																																																																							
P14. Comunicare internă	Da	I																																																																							
P15. Comunicare externă	Da	IP																																																																							
V. Supravegherea activităților																																																																									
P16. Evaluarea continuă sau separată	Da	IP																																																																							
P17. Comunicarea deficiențelor	Da	IP																																																																							
VI. Perspectiva financiar-contabilă	Da	I																																																																							

* I- implementat, IP - implementat partial, NI - neimplementat

Sursa: Elaborat de autor în baza prevederilor The 2013 COSO Framework & Sox Compliance

După cum rezultă din tabelul 1, informația prezentată are un caracter general, de natură nefinanciară și structurată în funcție de elementele guvernantei corporative și cele trei obiective specifice ale controlului intern. Cadrul reglementativ actual nu impune o anumită structură tipică, autorul elaborând varianta în mod independent, care poate să difere de la o entitate la alta. În situațiile când se dorește o informație mai detaliată, recomandăm să fie utilizat compartimentul 2 din tabel dezvoltat pe fiecare principiu de control intern. Acest tabel nu este obligatoriu a fi inclus în Raportul Conducerii, însă în caz contrar informația respectivă trebuie anexată la documentația de lucru.

CONCLUZII

În cele din urmă, dorim să precizăm că respectarea ordinii celor cinci etape în procesul de evaluare a procedeele controlului intern ale entității sunt obligatorii, însă instrumentele utilizate diferă de la o entitate la alta. Centrele de responsabilitate combinate cu activitățile de control reprezintă unul din cele mai importante instrumente de control. În același timp, respectarea celor cinci criterii pentru evaluarea procedeele controlului intern fără un înalt raționament profesional al echipei de lucru implicată în aceste lucrări nu va determina obținerea rezultatelor așteptate. Informația rațională și tehnicile circulației acesteia are un rol esențial în cadrul acestui demers. Deși supravegherea activităților este etapa finală, în activitatea practică a controlului aceasta se utilizează începând cu mediul de control și gestiunea riscului.

BIBLIOGRAFIE

1. СОКОЛОВ, Я. *Очерки по истории бухгалтерского учета*, Москва: Финансы и Статистика, 1991, 400 p., ISBN 5-279-00546-0.
2. Legea privind controlul financiar public intern Nr. 229 din 23.09.2010. În: *Monitorul Oficial* nr. 231-234, art. nr : 730 din 26.11.2010. Data intrării în vigoare : 26.11.2011. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336794>
3. Организация и осуществление экономическим субъектом внутреннего контроля совершаемых фактов хозяйственной жизни, ведения бухгалтерского учета и составления бухгалтерской (финансовой) отчетности. Министерство Финансов Российской Федерации, Информация N ПЗ-11/2013. Disponibil: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156407/
4. **Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale.** În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* L. 182/19 din 29.06.2013. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&from=NL>.
5. Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017. În: *Monitorul Oficial* nr. 1-6 , art. nr : 22 din 05.01.2018, data intrării în vigoare : 01.01.2019. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/373601/>
6. MCNALLY, J. S. *The 2013 COSO Framework & Sox Compliance*. The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO): Copyright © 2013. 8 p. Disponibil: https://www.coso.org/documents/COSO%20McNallyTransition%20Article-Final%20COSO%20Version%20Proof_5-31-13.pdf.
7. Standarde Naționale de Control Intern în sectorul public nr. 189 din 05.11.2015. În: *Monitorul Oficial* Nr. 332-339, nr : 2391 din 11.12.2015. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/362172/>.
8. Manual de Reglementări Internaționale de Control al Calității, Audit, Revizuire, Alte Servicii de Asigurare și Servicii Conexe, emis de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), publicat de International Federation of Accountants (IFAC), decembrie 2015 în limba engleză, tradus în limba română de către Camera Auditorilor Financiar din România (CAFR) în decembrie 2016. Disponibil: http://mf.gov.md/sites/default/files/legislatie/2015%20IAASB%20Manual%20-%20Volumul%201%20RO_2016_final.pdf.
9. Standardele Naționale de Audit Intern nr. 153 din 12.09.2018. În: *Monitorul Oficial* nr. 400- 409, art. nr.: 1577, 26.10.2018. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/377754%20/>.

Secțiunea 7: TEHNOLOGII INFORMAȚIONALE ȘI CIBERNETICĂ ECONOMICĂ

THE EVOLUTION OF THE AUDIOVISUAL SERVICES MARKET AND THE SOCIAL IMPACT OF THE IMPLEMENTATION OF DIGITAL TELEVISION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Serghei OPREA, dr.

email: opreaserghei@ase.md

Academia de Studii Economice din Moldova

MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni 61,

Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. The actuality of the paper is determined by the infrastructural transformations in the field of electronic communications in the Republic of Moldova in recent years and the implementation at national level of the digital terrestrial radio and TV transmission system. The purpose of the paper is to study the current situation and problems in the digital audiovisual services market, as well as the social impact of the transition to digital terrestrial television. As a research method, the statistical analysis of factual data from public sources of information and government statistical reports is used. Based on the research results, some recommendations are formulated for solving the revealed problems.

Key words: digital, television, audiovisual, market, current state

JEL CLASSIFICATION: L820, L860

INTRODUCTION

The development of telecommunications technologies in the 2000s highlighted the problem of acute lack of free frequencies in the electromagnetic spectrum reserved for electronic communications services. In order to expand the technical possibilities for the promotion of audiovisual services, the International Telecommunication Union (ITU) has developed series of documents regulating the gradual transition from analogue terrestrial television to digital terrestrial television.

The implementation of digital terrestrial television in the Republic of Moldova was conditioned by the decisions of the Regional Radiocommunication Conference (RRC-06, Geneva, 2006) [1], which set the deadline of June 17, 2015 for the cessation of conventional analog transmissions (STAC) in the frequency bands 174-230 MHz and 470-862 MHz. After this date, the analogue TV channels no longer benefit from protection in case of disturbances caused by the digital format TV channels. Moreover, in the event of the creation of disturbances from analogue TV channels to digital TV channels, analogue TV channels were to be closed. This responsibility has been assumed by 104 countries, including the Republic of Moldova. The final documents of RRC-06 were ratified by Law no. 69-XVI of March 27, 2008 [2].

The first decision in which the issue of transition materializes and tasks are assigned to ministries and other institutions was the decision of the Government of the Republic of Moldova No. 240 of 08 May 2015 [3]. The decision establishes the creation of national multiplexes A and B UHF by SE "Radiocommunications" and sets a new deadline for the completion of the transition to digital terrestrial television - December 31, 2017. Subsequently, the deadline is postponed until March 1, 2020.

The decision mentions that according to the data of the 2004 Population Census in the Republic of Moldova there are approximately 1,131,800 households made up of 3,356,900 people. More than half of the number of households are in rural areas. According to the Report "Use of information and communication technologies by the population of the Republic of Moldova" for 2009, prepared by "Magenta Consulting" SRL within the United Nations Development Program, Project "Building e-Government in the Republic of Moldova-2", approx. 95% of households had functional TVs. But the vast majority of these devices were not able to receive the digital terrestrial television signal and

needed a DVB-T2 receiver. It was also necessary to modernize the equipment in the blocks where collective reception systems were used (about 36,040 subscribers).

The total number of households, which received analogue terrestrial television programs (with individual, block or room antenna), in 2015 amounted to approximately 793079 (or 70.07% of the total number of households). The number of households connected to cable television, IPTV or satellite was equal to 282131 (24.93% of the total number of households) [3].

In 2015, in the Republic of Moldova there were 3 analogue terrestrial television networks with national coverage, managed by SE "Radiocommunications", 34 TV studios that offered program services broadcast through terrestrial channels; 27 TV studios with cable program services and 9 TV studios with satellite program services. At the beginning of 2020, 46 economic agents were active on the market of pay-tv services [5].

MATERIAL AND METHOD

The paper analyzes the statistical data regarding the evolution of audiovisual services and the implementation of digital television in the Republic of Moldova during 2015-2019. For this purpose, the official statistical data, provided by The National Regulatory Agency for Electronic Communications and Information Technology (ANRCETI), disposed on the official website of the agency (<https://www.anrceti.md>) under form of annual statistical reports, are analyzed. Also, series of macroeconomic indicators were used, published on the official website of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova (<http://statistica.gov.md>). The comparative analysis of the data was performed using the mathematical and computer tools for statistical analysis of the data sets, and the results are presented in graphical form.

RESULTS AND DISCUSSIONS

According to statistical data provided by The National Regulatory Agency for Electronic Communications and Information Technology (ANRCETI) [4] the total volume of revenues from the provision of audiovisual services in 2019 amounted to 298.6 million lei, which represents an increase of almost 20%, compared to 2018 (Fig.1). But the average monthly revenue per user (ARPU) of pay-tv service providers decreased by 6.5% and amounted to 39.1 lei.

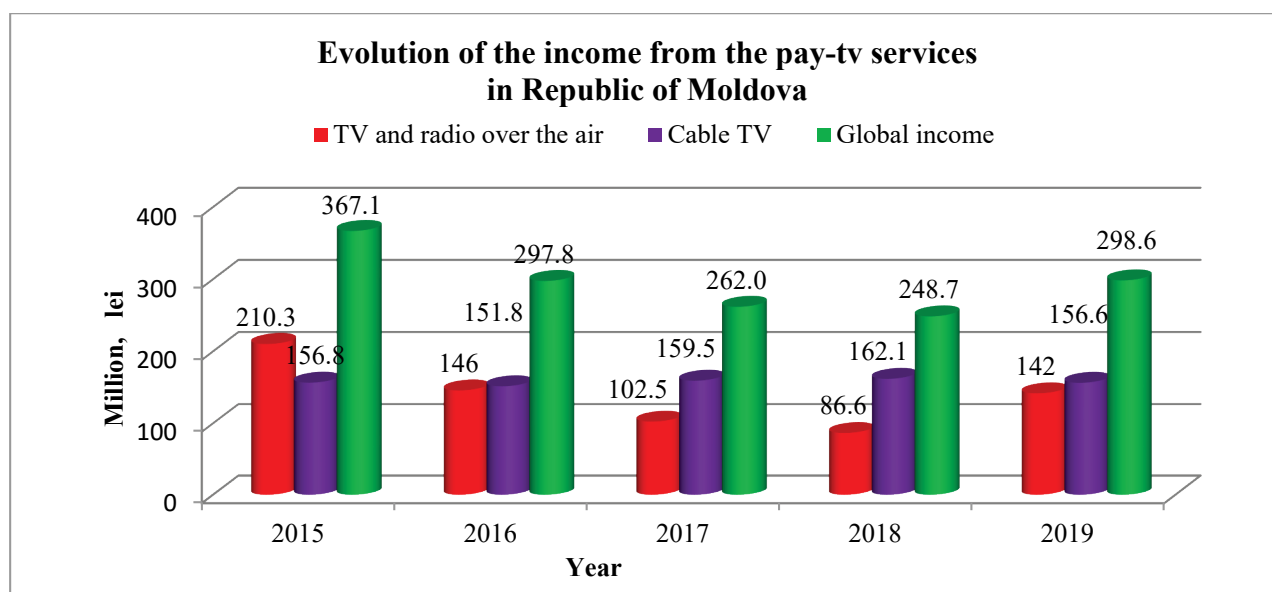

Fig.1 Evolution of the income from the pay-tv services in Republic of Moldova [4]

The most important shares on the market of paid TV services, depending on the turnover, were held by JSC "Moldtelecom" of 38.2%, LLC "Sun Communications" - 15.8%, LLC "TV-Box" - 16.4%. The rest of the suppliers registered a cumulative share of 29.6% [4].

The evolution of the number of subscribers to pay-tv services is represented in Fig.2. The number of subscribers totaled 335.4 thousand in 2019, and the penetration rate of these services, compared to 100 households, amounted to 37.5%. There is a slight positive trend in the evolution of this indicator over the last 3 years

Of the total number of subscribers to pay-tv services, depending on the reception technology, 154.9 thousand (46.2%) are subscribers of cable TV networks, and 180.5 thousand (52.8%) - of services IPTV [4]. The share of subscribers to pay-tv services in digital format reached 71.6% in 2019, the remaining 28.4% of subscribers receiving the TV signal in analog format [4].

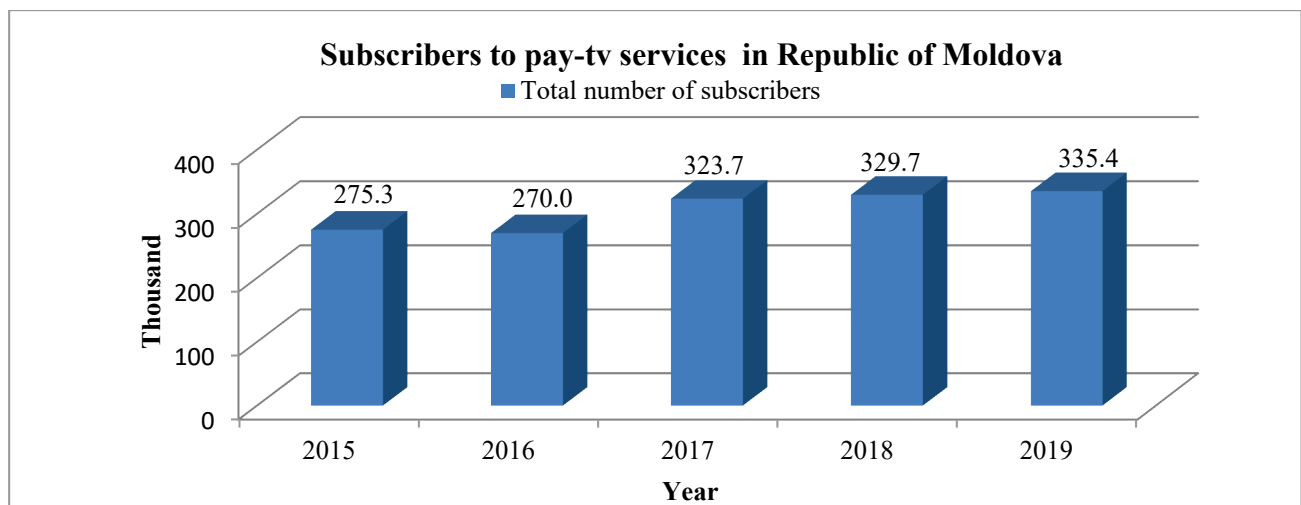

Fig.2 Evolution of the number of subscribers to pay-tv services in Republic of Moldova [4]

At the beginning of 2020, 46 economic agents were active on the market of pay-tv services, most of them offering access to TV signal in analog format. The main provider of pay-tv services in digital format is Orange Moldova (48473 subscribers). The IP-TV service is mainly provided by the companies TV-BOX (114310 subscribers) and Moldtelecom (73353 subscribers). Sun Communications simultaneously provides analog and digital TV signal to 15,483 subscribers. Leaders in the market for pay-tv services in analog format are the companies Sun Communications (23348 subscribers) and TV-SAT (22519 subscribers). Together, these 5 companies hold a 90.2% share of the paid TV services market, led by TV-BOX (34.7%), followed by Moldtelecom (21.9%), Orange Moldova (14.5%), Sun Communications (11.6%) and TV-SAT (7.5%) [5]. It should be mentioned that since 2016 the company Orange Moldova has acquired the company Sun Communications and de facto controls 26.1% of the market for pay-tv services.

CONCLUSIONS

Analyzing the evolution of the market for pay-tv services, we can see that this market is disturbed by the upward development of the Internet access services market and the consumer orientation towards online consumption of multimedia content, which decreased the annual global revenues of service providers from 367.1 million lei (2015) up to 262.0 million lei (2017). However, over the last three years there has been an increase in consumer interest in digital TV services, which has led to a slightly positive trend in the evolution of annual revenues of pay-tv service providers. Also, the number of subscribers to these services increased in the first three months of 2020, reaching **346.7** thousand, and the penetration rate of paid TV services became **38.8%**. The average monthly income per user (ARPU) increased from 39.1 lei to 45.0 lei [5].

The final transition to digital television over the air in the DVB-T2 standard will take place until the end of 2020, when the transmission of analogue TV signal will be stopped. At the middle of 2020, the coverage of the territory of the Republic of Moldova with digital TV signal is 97%.

At present, the first digital multiplex with national coverage is broadcasting on the territory of the Republic of Moldova, intended only for the retransmission of local TV channels. This multiplex broadcast 11 channels (out of 14 possible channels). Citizens who do not have a TV compatible with the DVB-T2 standard (with built-in receiver) or an STB (set-top-box) cannot receive digital terrestrial television programs.

Thus, **61.2%** of households in the Republic of Moldova do not have access to cable TV or IP-TV signal and receive TV signal over the air. Compared to the number of existing households in the Republic of Moldova, this share indicates that about **692,000** households have to solve the problem of switching to digital television either by connecting to cable or IP-TV services, or by purchasing a DVB-2 set (receiver + antenna).

According to the data placed on the Web page of the State Enterprise "Radiocomunicații" (www.radiocom.md) the minimal cost of a DVB-2 set is 498 lei (110 lei antenna + 388 lei receiver). A simple calculation demonstrates that the full insurance of the population with digital TV signal over the air requires an investment of about **346 million lei** from the owners.

The cost of the cheapest monthly IP-TV subscription with 91 TV channels from Moldtelecom is 95 lei (www.moldtelecom.md, September 2020). The cheapest monthly subscription with 100 digital channels from Orange Moldova is 80 lei (www.orange.md, September 2020). Connecting the 692,000 households to TV services would allow a minimal growth in the global annual income of TV service providers by about **660-780 million lei**, ensuring a 200-300% growth in turnover.

But not all families in the Republic of Moldova have the financial opportunity to connect to pay-tv services. For these families, the only alternative to accessing public information remains digital television over the air. From the financial sources of the Government of the Republic of Moldova were purchased and distributed only **8,922** converters, based on the lists of requests prepared by territorial structures of social assistance. The number of beneficiary families is only about **17 percent** of the total of **51,782** potential beneficiaries and this, according to the situation 2 years ago. [6]. The solution of this problem in the shortest possible time must become a prerogative for the Government of the Republic of Moldova.

REFERENCES

- [1] Final Acts of the Regional Radiocommunication Conference for planning of the digital terrestrial broadcasting service in parts of Regions 1 and 3, in the frequency bands 174-230 MHz and 470-862 MHz (RRC-06). Web address: <https://www.itu.int/pub/R-ACT-RRC.14-2006>
- [2] Legea Nr. 69 din 27-03-2008 pentru ratificarea Acordului regional privind planificarea serviciului de radiodifuziune digitală terestră în Regiunea 1 (părți ale Regiunii 1, amplasate la vest de meridianul 170° longitudine estică și la nord de paralela 40° latitudine sudică, cu excepția teritoriului Mongoliei) și în Republica Islamică Iran în benzile de frecvențe 174-230 MHz și 470-862 MHz. Web address: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24377&lang=ro
- [3] Hotărâre Nr. 240 din 08-05-2015 pentru aprobarea Programului privind tranziția de la televiziunea analogică terestră la cea digitală terestră // Monitorul Oficial Nr. 139-143 art. 352 din 05-06-2015
- [4] Dezvoltarea comunicațiilor electronice în Republica Moldova, în anul 2019. Anuar statistic / Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației a Republicii Moldova. Web address: <https://anrceti.md/fileupload/66>
- [5] Evoluția pieței de comunicații electronice în trimestrul I – 2020. Web address: <https://anrceti.md/fileupload/62>
- [6] În martie sau în mai? Procesul de trecere la televiziunea digitală rămâne incert. Web address: https://www.realitatea.md/in-martie-sau-in-mai--procesul-de-trecere-la-televiziunea-digitala-ramane-incert_105864.html

ETHEREUM – MAINSTREAM PROFILE OF THE CRYPTOCURRENCY

Mariya YANEVA, *PhD Candidate*

e-mail: cezara.rb@gmail.com

Academy of Economics "D. A. Tsenov", Bulgaria

Abstract. *The development of technology and the increasing spread of Internet services are a prerequisite for the evolutionary rise of the monetary system, which logically led to the advent of blockchain technology. Blockchain-based evolutionary form of money is emerging, which aims to become an evolutionary alternative to fiat money, the so-called cryptocurrencies. Among the most discussed types of digital money is Ethereum. The subject of this study is the cryptocurrency Ethereum, and the aim is to analyze the essential profile of this new way of payment and trade between economic entities.*

Keywords: *Ethereum, blockchain, cryptocurrency, digital money, mainstream profile, variety of cryptocurrency.*

JEL CLASSIFICATION: *A10, F15, M21, G23*

There are many cryptocurrencies worldwide, each of which offers a variety of functions in order to attract new economic entities and financial resources. The subject of this research is one of the most discussed cryptocurrencies - Ethereum, which like Bitcoin (the first decentralized cryptocurrency) is a means of payment made by confirming transactions. What is specific about this cryptocurrency is that it is open source, which works through public software and is associated with "smart contracts" or the so-called. scripts. In fact, the very name of the digital currency is Ether, and the blockchain is powered and generated by the Ethereum digital platform. The innovative thing about its essential characteristics is that through the so-called "Smart contracts" consumers can not only own Ethereum, but also compile investment portfolios from other digital currencies. [Hoffman, 2018]

Analyzing of the mainstream profile of Ethereum shows protection of depositors from errors and fraud, cryptocurrency portfolio uses the so-called. public and private key. The comparison of the two keys indicates that transactions are made through the private key, and ethers are received through the public key, as the condition is that the other party - sender, knows the public key. Accounts are anonymous, in most cases invalid usernames are used. Exploring the difference between Ethereum and many other cryptocurrencies, incl. Bitcoin shows that the available amount of ether by 2018 amounts to 100 million units and there is no limit on the amount offered. [Varshney, 2018] In fact, Ethereum is specific with its virtual machine, where the so-called "Smart contracts". However, prospective users often ask questions related to the security of cryptocurrency.

Ethereum develops in four main stages [EtherBasics] known as: Frontier, Homestead, Metropolis, Serenity. The first stage is related to the launch of cryptocurrency, when there are many dangers of cyberattacks. With it, users are at greater risk, as investors themselves launch a specific version of the software in order to perform weekly updates, which can cause errors and problems. The main goal, which is an advantage of Ethereum, is related to the elimination of bureaucracy and ensuring the protection of economic agents in transactions, which is facilitated by the so-called. "Smart contracts".

Based on the author's analysis of the essential profile of Ethereum (ether), it can be argued that this cryptocurrency operates in a decentralized environment, which revolutionizes the entire IT industry. The creators of Ether have launched a platform that pursues fundamental cryptocurrency goals related to improving the technological crypto system Bitcoin. Although there is a partial similarity between them, there are a number of conceptual differences between Bitcoin and Ethereum. Despite the lack of mass information, it is assumed that the cryptogram boom in the period 2016-2017 is also related to the promotion of Ethereum as a new and alternative way of payment and trading. This cryptocurrency creates preconditions for increasing the potential of the blockchains, for more massive undertakings in the field of technological sciences and research of new projects, which attracts significant financial and investment resources at national and supranational level. Based on its market capitalization, Ethereum is the second most popular encryption currency in the world, after Bitcoin, but also very revolutionary. In addition, the

platform for creating and managing decentralized applications and the blockchain information base function through the creation and use of technology contracts.

Ethereum, like other cryptocurrencies, has a software platform that uses a decentralized Internet and a decentralized app store. It is logical that a system created on this principle needs currency to pay for computing resources when launching an application or program. In fact, this is where "Ether" comes into play. Analytical considerations define Ether as a digital asset that does not require a third party to process the payment. It not only works as a digital currency, but acts as a "fuel" for decentralized network applications. If the user wants to change something in one of the applications within Ethereum, he has to pay a transaction fee so that the network can process the change. Transaction fees are calculated automatically, based on the amount of "gas" required for a given action, the amount of computing power required and the technological time to carry out transfer operations.

For the specificity of the functions of Ethereum and for the influence on society, its properties and differences from the standard approaches are analyzed. One of the main features of cryptocurrencies and Ethereum is the use of a decentralized system, which means that it is not controlled by any governing entity at the macro and micro political and economic levels. Nowadays, there are many online services, business structures and enterprises built on the principle of a centralized management system. Ethereum, as a decentralized system, is completely autonomous and uncontrolled by others. It has no focal point of failure, it is run by thousands of voluntary computers scattered around the world. Users' personal information remains positioned on their own computers, while content that includes multiple applications, videos, etc., remains under the full control of the creators, without the need to comply with rules imposed by hosting services such as the App Store and YouTube. The freedom that Ethereum offers as part of the world of cryptocurrencies is a preferred asset for financial and investment operations by economic agents.

It is important to understand that despite constant attempts to compare the two cryptocurrencies, Ethereum and Bitcoin are two completely different projects, with completely different goals. Bitcoin is the first encrypted currency and money transfer system built and maintained by an advanced public accounting technology called the blockchain. Ethereum further develops the technology used by Bitcoin and significantly expands its capabilities. It is a complete network, with its own internet browser, coding language and payment system. Most importantly, it allows users to create decentralized applications on the Ethereum blockchain.

The whole system of Ethereum is supported by a global system of so-called "Nodes". The term 'nodes' can be thought of as a network of volunteers who download the entire Ethereum blockchain to their personal computers, applying all the consensus rules of the system, maintaining the network and receiving remuneration in return. [Rosic, 2016] Consensus rules and other aspects of the network are dictated by "smart contracts" designed to automatically carry out transactions and other specific actions within the network with countries that are not necessarily trusted. The conditions for fulfillment of both parties are pre-programmed in the contract and upon completion of these conditions transactions or other specific actions are triggered. Intelligent contracts are considered to be the future and they are gradually replacing other contractual agreements, with security provided that goes beyond traditional contract law, with reduced transaction costs, when concluding contracts and building trust between the two parties.

In addition to the core profile of this digital currency, it can be stated that the system also provides its users with the Ethereum Virtual Machine (EVM), which essentially serves as a execution environment for smart Ethereum-based contracts. It provides users with security when executing incorrect code and at the same time ensures that there will be no confusion between the two programs. EVM is completely isolated from Ethereum's core network, making it an ideal tool for researching and improving the structure of smart contracts. The platform provides an encrypted banknote called "Ether" and creates new opportunities for decentralized projects and start-ups based on blockades and smart contracts. One of the start-ups is "The DAO" [Chohan, 2017], which is a platform for finding investment projects built on smart contracts.

The launch of Ethereum has a beneficial effect on a macro level, reviving the world of cryptograms through the method of accentuation and flexibility of the blockade. Ethereum is defined as a suitable platform for the execution of smart contracts: applications that work exactly as programmed, without any possibility of downtime, censorship, fraud or interference from third parties.

Ethereum or ether is one of the flexible and popular digital currencies of today, performing the functions of:

- payment instrument;
- asset storage form;
- investment asset.

In terms of maintenance and distribution, ETH is at the heart of existing digital currencies on the market, with broadcasting functions affecting internal calculations and transaction logging on the platform. The main value of Ethereum is not its encryption, because the platform allows to create decentralized projects in the blockchain, starting from charitable foundations to applications for sports betting and others. The Ethereum platform accepts any programming language, including visual programming languages, making it versatile and flexible. Many questions arise about how to configure this type of software system, which can connect to the technologically created virtual machine Ethereum (EVM). This is a Turing machine [Уикипедия, 2020], for the purpose of drawing up intelligent bytecode contracts, an action that takes place before sending them to a blockchain. It thus configures the use of loops that ensure the execution of each smart contract operation. Potentially "endless" cycles are eliminated from the platform through a mechanism defined as gas and are not paid for the use of this powerful computer. All costs are borne by the network. [Rosic, 2016]

According to the author, Ethereum is such a blockchain system that offers almost unlimited possibilities for use, thanks to its qualities such as: flexibility, power and versatility. In fact, we accept this thesis, because otherwise companies like Microsoft, IBM, JPMorgan will not be interested in it. The analysis of the ICO wave in 2016-2017 is summarized as a result of the emergence of Ethereum and its intelligent contracts. The research activity is related to the analysis of the advantages and disadvantages of Ethereum, where it is important to clarify what is at stake: platform or cryptocurrency (ether). For starters, ether is defined as a symbol (cryptocurrency) and has no serious drawbacks compared to Bitcoin and other popular coins. Its positive features include the rapid processing of online transactions and the potential increase in ETH's payment volume, as well as the lack of problems in purchasing or exchanging this encrypted currency for other coins. The disadvantages are from an economic point of view.

As part of the macro and micro environment at national and supranational level, there are several mechanisms that have an impact on cryptocurrencies. Bitcoin is talking about market pricing, and Ethereum is directly related to the success of the platform. When a defect is found in Ethereum, this reduces the cost of the symbols. The dependence is due to the fact that Ethereum is available in unlimited quantities compared to the first decentralized cryptocurrency, which is in limited quantities. This dependence is that as the amount of Bitcoin units excavated decreases, its price increases because it is an exhaustible resource. It is different with Ethereum, because there is no maximum number of units provided and to increase or decrease its value, the main role is played by its success, innovative methods, software improvements, qualities and investor confidence, which increases the demand for this crypto unit and the desire of economic agents to invest financial resources in it. There is no emission ceiling for Ethereum. This "devalues" the cryptocurrency and provokes the idea of a possible transition to Proof-of-Stake or the development of a mechanism for burning symbols. [Ковалев, 2018]

Based on the above, the author presents the advantages and disadvantages of ETN as follows (Table 1):

Table 1. Analysis of the advantages and disadvantages of Ethereum

Advantages	Disadvantages
Versatility – supports different programming languages and algorithms of different complexity, and smart contracts are used in different areas; Flexibility - the platform is open for improvements, upgrades, upgrades; Publicity - Ethereum is a leader in the person of Vitalik Buterin, details for updates and innovations have been announced in advance; Availability - Ethereum is an open platform for developing decentralized applications. In addition, almost anyone can act as a developer.	Centralization - although Ethereum is positioned as a DAO (decentralized autonomous organization), but the case of the network with a "hardfork set" in 2016 shows that there are elements of centralization in the platform; Vulnerability - the case of DAO shows that the platform can "miss" imperfect projects; Documentation - developers complain about the lack of clear documentation, which complicates the interaction with the platform.

The world of cryptocurrencies is vast. Many cryptocurrencies appear every day, but a small number manage to establish themselves on the crypto market and establish themselves as a preferred alternative resource for investment. Ethereum is one of these digital currencies, which based on its innovative approach and essential characteristics draws public attention to itself, attracting the interest and confidence of investors and has become one of the cryptocurrencies with the highest market capitalization in recent years. The concept of Ethereum is based on the idea of creating the greatest possible security in the implementation of transaction operations, as well as offering a wide range of options. The author clearly states that digital money is a consequence of technological development of the XXI century and everyone has the right to choose what and where to invest without violating the law.

BIBLIOGRAPHY:

- Hoffman, C. (2018, 05 9). *What is Ethereum, and What Are Smart Contracts?* Retrieved 05 9, 2018, from How-To geek: <https://www.howtogeek.com/350322/what-is-ethereum-and-what-are-smart-contracts/>
- Varshney, N. (2018, 06 11). *Ethereum's supply has crossed 100M, here's what that means.* Retrieved 06 11, 2018, from TNW: <https://thenextweb.com/hardfork/2018/06/11/etheriums-total-supply/>
- EtherBasics. (n.d.). *The Milestones of Ethereum*. Retrieved from Ether Basics: <https://etherbasics.com/the-basics/phases-of-ethereum/>
- Rosic, A. (2016). *What is Ethereum? [The Most Updated Step-by-Step-Guide!]*. Retrieved 2016, from Blockgeeks: <https://blockgeeks.com/guides/ethereum/>
- Chohan, U. (2017). *The Decentralized Autonomous Organization*. SSRN.
- Уикипедия. (2020, 03 15). *Цялостност по Тюринг*. Retrieved 03 15, 2020, from Уикипедия: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%8F%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BF%D0%BE_%D0%A2%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3
- Ковалев, С. (2018, 01 27). *Криптовалюта Ethereum ее перспективы и прогноз 2019*. Retrieved 01 27, 2018, from Bitbet News: <https://www.bitbetnews.com/prognoz-kriptoaljut/kriptoaljuta-ethereum-ee-perspektivy-i-prognoz-2019.html>

AUTOMATED ELABORATION OF THE PRODUCTION PLAN WITH OPTIMIZATION ELEMENTS

ELABORAREA AUTOMATIZATĂ A PLANULUI DE PRODUCERE CU ELEMENTE DE OPTIMIZARE

Ilie COANDĂ, dr.

Email: ildirosvl@gmail.com

Academia de Studii Economice din Moldova

MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni 61,

Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. A way of elaborating the production plan is proposed by involving the current information from the Databases regarding both the dynamics of sales and the restrictions imposed by the raw material stocks. Methods for determining both complex linear and nonlinear trends are used. It analyzes the impact of the use of functions - trend with different levels of accuracy on the final decision.

Keywords: impact, plan, production, optimization, restrictions, trends.

JEL CLASSIFICATION: C63, I21, I23, I25, I29

Planificarea activităților oricărei întreprinderi este o sarcină de ce mai importantă pentru menținerea succesului la un nivel acceptabil. Natura activităților de business este foarte variată și în același timp acestea constituie un tot întreg. Cu toate acestea, cea mai importantă activitate a oricărei întreprinderi este cea care se referă la "produsul" oferit clientului. Așadar, am ajuns la cel mai sensibil și mai important element în "viața" întreprinderii. "Ce", "Cât" și "Când" să producem bunurile respective pentru ca, pe cât se poate, și cât ne ajunge experiență și inteligență, să ne asigurăm un venit cât mai mare. Deci am ajuns la esența și importanța elaborării planului de producere. Toate celelalte activități de la întreprindere există doar pentru "livrarea" "produsului" către client.

Problema elaborării planului de producere de mult timp este în atenția specialiștilor, inclusiv, a celor din domeniul de dezvoltare a produselor SOFTWARE. Ca dovadă, pe piață există mai multe softuri, dintre care mai evidențiat este ERP (Enterprise Resource Planning). Ca oricare alt produs softul ERP, de rând cu proprietăți – avantaje are și dezavantaje. Dacă răsfoim resursele bibliografice, inclusiv și pe rețeaua Internet, găsim destul de multe opinii (a se vedea [1,2]). Nu este oportun și nici cazul, din cauza lipsei de spațiu, să se discute despre avantaje, deoarece acestea, în mod sigur există și, posibil, pentru unele întreprinderi, se fie destul de eficiente. Vom scoate în evidență doar unele dezavantaje ale Softului ERP, care pot fi considerate mai importante.

În [1] se descriu anumite avantaje ale ERP – ului, însă sunt scoase în evidență în evidență unele dintre cele mai importante dezavantaje: "1. **Software Cost** - Cost of the software can be exceedingly high and you could end up spending up to five figures for a single license; 2. **Complexity** - ERP software is by no means simple. With all of the capabilities that are within the software, it also means that the software can be difficult to understand and utilize; 3. **Implementation Cost and Maintenance** - The software alone is a substantial investment and the implementation process cost can cost a rather large amount as well."

În [2], dezavantajele sunt evidențiate și din alte puncte de vedere, doar câteva dintre ele: 1. *The installation of the ERP system is costly. ERP consultants are very expensive take approximately 60% of the budget;* 2. *Change of staff, companies can employ administrators who are not trained to manage the ERP system of the employing company, proposing changes in business practices that are not synchronized with the system;* 3. *Having an ERP system has many advantages, but does not guarantee the total success of the company. Organizational culture, know how to involve staff and anticipate changes that will suffer the organization using this system of administration, are important elements for the completion of the implementation.*

În lucrarea dată se propune o altă abordare a problemei de automatizare referitoare la funcționalitatea care se referă întocmirea planului de producere. Avantajul unei asemenea abordări se

exprimă prin faptul că produsele Soft, mult mai simple pentru toate etapele, începând de la proiectare și până la implementare necesită costuri mult mai mici, flexibile pentru implementare etc..

Evoluția componentelor HRD și SOFT creează noi oportunități de a digitaliza cât mai larg datele informațiile ce se produc pe parcursul activităților operaționale, fapt care contribuie destul de semnificativ la ridicarea nivelului de informatizare al întreprinderilor. Prin urmare se poate considera ca un adevăr faptul că fluxurile de date sunt procesate prin implicarea tehnologiilor informaționale la nivelul care permite ridicarea nivelului de complexitate al procesării datelor. Astfel, pornind de la faptul că la o întreprindere de producere sunt implementate tehnici de procesare a datelor cu implicarea Bazelor de Date, de exemplu, privind livrarea produselor, se deschid posibilități de analiză a datelor prin implicarea modelelor matematice, inclusiv, finalizând cu formularea și soluționarea unor probleme de optimizare din domeniul decizional.

Se propune spre discuție o modalitate de elaborare a planului de producere la o întreprindere mică de producere în cadrul căreia este implementat un soft, de rând cu alte funcționalități, asigură și o evidență strictă a produselor livrate către clienți. Întreprinderea nu admite creșterea stocurilor de produse gata, decât în limitele rezonabile. Astfel în baza informațiilor referitoare la livrări, se poate evalua cererea pe piață a produselor respective. Implicarea unor tehnici, modele matematice, sunt posibile analize, tendințe, calculate în baza informațiilor pe parcursul perioadelor precedente, ținând cont de mai mulți factori care ar putea influența esențial comportamentul proceselor de livrarea a mărfurilor. Ne vom referi la una dintre cele mai răspândite și simple, la prima vedere, tehnici metode de natura regresiiilor neliniare și prin implicarea noțiunii intervalelor de încredere.

Un algoritm special se impune în scopurile de "regularizare" – "netezire" a datelor extrase din baza de date. Prin implicarea funcționalității respective se obține forma analitică a regresiei, apoi se inițiază o procedură specială care ne asigură un proces de "netezire" a datelor, adică eliminarea a celor date care se dovedesc a fi "ieșite din comun". Asemenea date ar putea reflecta livrări ocazionale în volume esențial de mari în comparației cu media acceptabilă. Procesul de "corectare – netezire" continuă atât timp cât se poate observa o micșorare semnificativă a intervalului de încredere. Un asemenea algoritm ar putea fi definit în modul următor: pentru setul de valori (livrările de produse) calculează valoarea maximă; în locul acestei valori se plasează o valoare egală cu media tuturor valorilor (cu excepția aceste valori maxime). Se calculează intervalul de încredere (de exemplu 5%) pentru coeficienții regresiei noi; în cazul în care se observă o diminuare semnificativă a intervalului de încredere, repetăm procedura de excludere a valorii "ieșite din comun"; ieșim din algoritm dacă se observă o stabilitate a diminuării a intervalului de încredere sau numărul de valori corectate, de exemplu, depășește un sfert din numărul de elemente supuse analizei.

CONCLUZIE.

1. Cu toate avantajele și dezavantajele sistem soft cu un grad sporit de complexitate și globalizate și universalitate își pot găsi locul convenit în întreprinderile mari și relativ mari acolo unde costurile nu prea au o semnificație importantă, în plus și esența activităților este relativ stabilă.
2. Pentru întreprinderile mici și medii, reieșind din nivelul de dezvoltare implementare a produselor, implementarea unor softuri particulare, specifice domeniului de activitate, cu un nivel mai scăzut al complexității și cu unele particularități flexibile, specifice, domeniului activității unor asemenea întreprinderi, ar putea fi destul de eficiente în utilizare.

BIBLIOGRAFIE

1. <https://www.planettogether.com/blog/advantages-and-disadvantages-of-enterprise-resource-planning-erp>
2. <https://solutiondots.com/blog/advantages-and-disadvantages-of-erp-system/>

UNIONS OF CONVEX SETS IN METRIC SPACES

REUNIUNI DE MULȚIMI CONVEXE ÎN SPAȚII METRICE

Anatolie PRISĂCARU, dr.

e-mail: prisacaru@ase.md

Academia de Studii Economice din Moldova

MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni 61,

Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. In this article, necessary and sufficient conditions are given in which a set of a metric space is represented as a union of a finite number of convex sets.

Key words: metric, metric space, d -segment, convex set, convex hull, graph, k -partite graph.

JEL CLASSIFICATION: C65 Miscellaneous Mathematical Tools

În această lucrare sunt expuse condiții necesare și suficiente în care o mulțime din spațiul metric (X, d) poate fi reprezentată ca reuniune a unui număr finit de mulțimi d -convexe.

Fie (X, d) un spațiu metric.

Definiția 1. [Soltan V., 1994] Mulțimea $M \subset X$ se numește mulțime d -convexă (convexă în raport cu metrica d), dacă pentru orice două puncte $x, y \in M$ d -segmentul se conține în mulțimea M .

Definiția 2. [Soltan V., 1994] Se numește învelitoare convexă a mulțimii $M \subset X$ cea mai mică după includere mulțime d -convexă din X ce conține mulțimea M și se notează cu $d - conv M$.

Pentru mulțimea $M \subset X$ vom defini operația: $P(M) = \bigcup \{ \langle x, y \rangle : x, y \in M \}$ și vom nota: $P_0(M) = M$, $P_k(M) = P(P_{k-1}(M))$, $k = 1, 2, \dots$.

Teorema 1. Pentru orice mulțime M din spațiul metric (X, d) au loc relațiile $M = P_0(M) \subset P_1(M) \subset \dots \subset P_0(M) \subset d - conv M = \bigcup_{k \geq 0} P_k(M)$.

Definiția 3. [Prisăcaru A., 2012] Vom spune, că mulțimea $M \subset X$ satisface condiția (A), dacă pentru orice submulțime de vârfuri $S \subseteq M$ cu $|S| = 3$ relația $P_1(S) \subseteq M$ implică $P_2(S) \subseteq M$.

Teorema 2. Pentru mulțimea $M \subset X$ următoarele condiții sunt echivalente:

- 1) mulțimea M satisface condiția (A),
- 2) pentru orice $S \subset M$ relația $P_1(S) \subset M$ implică $P_2(S) \subset M$,
- 3) pentru orice $S \subset M$ relația $P_1(S) \subset M$ implică $d - conv S \subset M$

Demonstrație. 1) $\Rightarrow$ 2). Fie, că mulțimea M satisface condiția (A). Vom presupune, că $S \subset M$ și $P_1(S) \subset M$, iar $P_2(S) \not\subset M$. Dacă $P_2(S) \not\subset M$, atunci se vor găsi așa două puncte x și y din $P_1(S)$, pentru care d -segmentul $\langle x, y \rangle$ nu aparține lui M . Din relația $x, y \in P_1(S) \subset M$ rezultă, că există așa puncte $a, b, c, d \in S$ pentru care $x \in \langle a, b \rangle \subset M$ și $y \in \langle c, d \rangle \subset M$. Să observăm, că $\langle a, c \rangle \cup \langle a, d \rangle \subset P_1(S) \subset M$. Deoarece are loc condiția 1) a teoremei rezultă în particular că și $\langle a, y \rangle \subset M$. Analog vom obține că $P_2(b, c, d) \subset M$, deci și $\langle y, b \rangle \subset M$.

Să cercetăm mulțimea $N = \{a, b, y\} \subset M$. Din cele demonstrate mai sus $P_1(N) \subset M$, dar aceasta implică $\langle x, y \rangle \subset P_2(N) \subset M$. Deci presupunerea inițială a fost greșită. Aceasta demonstrează implicația 1) $\Rightarrow$ 2).

2) $\Rightarrow$ 3). Fie $S \subset M$ și $P_1(S) \subset M$ implică $P_2(S) \subset M$ pentru orice $S \subset M$. Ușor de observat, că $P_1(P_1(S)) = P_2(S) \subset M$ (condiția 2)). Deoarece $P_1(S) \subset M$, din 2) vom obține, că $P_3(S) = P_2(P_1(S)) \subset M$. Presupunem, că $P_l(S) \subset M$ pentru orice $l \leq k$. Vom demonstra, că $P_{k+1}(S) \subset M$. Într-adevăr, $P_k(S) = P_1(P_{k-1}(S)) \subset M$ și atunci ținând cont că se îndeplinește condiția 2) va avea loc relația $P_{k+1}(S) = P_2(P_k(S)) \subset M$, astfel $P_l(S) \subset M$ pentru orice valoare a numărului natural l . Rezultă, că $d - conv S \subset M$.

3) $\Rightarrow$ 1) Din 3) trivial rezultă 1). Teorema este demonstrată.

Pentru mulțimea $M \subset X$ vom defini graful $G(M)$ vârfurile cărui sunt punctele mulțimii M , iar (x, y) este o muchie a grafului $G(M)$ dacă și numai dacă d – segmentul $\langle x, y \rangle$ nu se include în mulțimea M .

Vom aminti, că graful $G = (X; U)$ se numește k – partit, dacă vârfurile lui pot fi împărțite în k submulțimi disjuncte și fiecare muchie a grafului este adiacentă vârfurilor din submulțimi diferite.

Teorema 3. Mulțimea $M \subset X$ pentru care se satisface condiția (A) poate fi reprezentată ca o reuniune de k mulțimi d -convexe dacă și numai dacă graful $G(M)$ este k – partit.

Demonstrație:

Necesitatea. Dacă mulțimile $M_i, i = \overline{1, k}$ sunt d -convexe, atunci vârfurile grafului $G(M)$, ce corespund fiecărei mulțimi M_i nu sunt incidente două câte două, deci $G(M)$ este k – partit.

Suficiența. Fie, că mulțimea M satisface condiția (A) și graful $G(M)$ este k – partit. Atunci vârfurile grafului $G(M)$ pot fi împărțite în mulțimile $V_1, V_2, \dots, V_k$, că în fiecare submulțime V_i vârfurile nu sunt incidente două câte două. Din definiția grafului $G(M)$ rezultă, că are loc relația $P_1(V_i) \subset M, i = \overline{1, n}$. Din Teorema 2 rezultă, că și $d - conv V_i \subset M, i = \overline{1, n}$, dar atunci $M = \bigcup_{i=1}^k V_i \subset \bigcup_{i=1}^k d - conv V_i$. Teorema este demonstrată.

Rezultatele obținute sunt adevărate și în cazul spațiului metric L , unde condiția (A) se înlocuiește cu (A^*) , care denotă, că orice simplex de dimensiunea doi se include în mulțimea M dacă toate muchiile lui aparțin mulțimii M .

BIBLIOGRAFIE

1. Soltan V. Introducere în teoria axiomatică a convexității, Введение в аксиоматическую теорию выпуклости. Chișinău, Știința, 1994.
2. Prisăcaru A. Acoperiri convexe ale submulțimilor de vârfuri din graf. Conferința Științifică Internațională "Competitivitate și inovare în economia cunoașterii" (28-29 septembrie 2012), volumul II, Chișinău, 2012, p. 32-33.
3. McKinney R. L. On union of two convex sets. Canad. J. Math. 18 (1966), p. 883-886.
4. Topală O. Reuniuni finite ale mulțimilor d -convexe, d -stelate și L_n -stelate, Chișinău, Știința, 1985, p. 103-110

SOME DETAILS REGARDING TO PRODUCTION AND TRANSPORT MODELS

UNELE PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA MODELELE DE PRODUCȚIE ȘI CELE DE TRANSPORT

¹Ștefan BLANUȚA, drd.

Email: stefan.blanuta@gmail.com

²Anatol GODONOAGĂ, dr.

Email: anagodon22@yahoo.com

³Ala ROLLER, dr.

Email: ala.roller@yahoo.com

^{1,2,3}Academia de Studii Economice a Moldovei,

Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61,

tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. Economic systems, through their positive impact, contribute to economic growth, to increasing the welfare of the population. But, at the same time, they have a pronounced negative impact, which leads to unwanted pollution of the environment. In the paper, the authors come up with the idea of introducing in the traditional economic models some additional restrictions, regarding the limitation of the emission of harmful substances. The notion of pollution function, some of its properties and its role in production and transport models are postulated.

Key words: Economic systems, environment, function, models, pollution.

JEL CLASSIFICATION: C02, C61.

Activitatea oricărui sistem economic implică, pe lângă atingerea unor indicatori de performanță, și generarea unor fluxuri de ieșire, care în mod dăunător influențează asupra mediului ambiant. Este vorba aici de poluarea aerului, a solului, a apelor etc.

Astfel, dacă o fi să examinăm un oarecare proces de producție, la anumite tehnologii de transformare a resurselor (x) în bunuri (y), se evidențiază și o altă funcție, în afară de funcția de producție $f(x)$, care se va nota cu $\varphi(x)$ (scalară sau vectorială) și care urmează să exprime nivelul de poluare a mediului în rezultatul prelucrării vectorului de resurse x . Prin urmare, deducem schematic următoarele:

$$x = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_j \\ x_n \end{pmatrix} \Rightarrow \boxed{\begin{matrix} \text{sistem de producție} \\ f(x) \\ \varphi(x) \end{matrix}} \Rightarrow \begin{matrix} y = f(x) \\ z = \varphi(x) \end{matrix}$$

$f(x)$ – funcția de producție, $\varphi(x)$ – funcția de poluare.

În una din variantele frecvent abordate, se cere de maximizat volumul de producție (sau venitul) :

$$y = f(x) \rightarrow \max \quad (1)$$

cu condiția, că : $\sum_{j=1}^n q_j x_j \leq C \quad (2); \quad 0 \leq x_j \leq \bar{x}_j \quad (3)$

Din punct de vedere geometric, modelul, pentru $n=2$, este prezentat în figura 1.

Cazul 1 din figura dată reprezintă interpretarea geometrică a modelului în forma (1) - (3), adică fără a lua în cont oarecare restricții cu privire la nivelul "acceptabil" de poluare.

Cazul 2 reflectă situația de luare în considerare a restricției cu privire la nivelul acceptabil de poluare:

$$\varphi(x) \leq \bar{\varphi}, \quad (4)$$

unde $\bar{\varphi}$ este valoarea "plafon" admisibilă de poluare.

În interpretarea geometrică, funcția $\varphi(x)$ se consideră o funcție liniară.

Definiție: funcția $z = \varphi(x)$ se va numi funcție de poluare, iar restricția (4) – restricție de poluare.

Remarcă: În unele situații ar putea fi rațional de introdus, pe lângă (4), și o restricție de forma:

$$\varphi(x)/f(x) \leq \overline{\varphi_f} \quad (5)$$

unde $\overline{\varphi_f}$ - este valoarea plafon de poluare ce ar reveni unei unități de produs.

Evident, modelul (1) – (4), sau modelul (1) – (5), “impune” grupului decizional al sistemului de producție să diminueze, în raport cu (1) – (3), volumul de producție, prin urmare, și valoarea venitului acestui sistem.

Ipotezele cu privire la funcția de poluare $\varphi(x)$:

1. $\varphi(x)$ – crescătoare în raport cu fiecare componentă x_j
2. $\varphi(0, 0, \dots, 0) = 0$
3. $\varphi(x_2, x_j, x_n) > 0$ p-u $x_j > 0, j = \overline{1, n}$
4. $\varphi(\cdot) \rightarrow \infty$, dacă $(\cdot) \rightarrow \infty$

Remarcă: pentru o mai bună înțelegere a proprietăților funcției $\varphi(x)$, putem privi:

$$\varphi(x) = \Psi(y) = \Psi(f(x)),$$

adică, nivelul de poluare depinde direct de volumul producției y , care, la rândul său, depinde de vectorul de resurse x .

Remarcă: La fel ca și funcția de producție $f(x)$, funcția de poluare $\varphi(x)$ ar putea fi considerată în mai multe aspecte: a) liniară în raport cu y , dar liniară și în raport cu x ; b) liniară în raport cu y , dar neliniară față de $x = (x_2, \dots, x_n)$; c) logaritmică în raport cu y : $\varphi(x) = \Psi(y) = \Psi(f(x)) = d \log_a(1 + f(x)) + \beta, \dots$ ș.a.m.d.

Astfel, se poate obține, o gamă largă de modele economico-matematice, în care participă una sau mai multe restricții cu prezența funcției de poluare $\varphi(x)$.

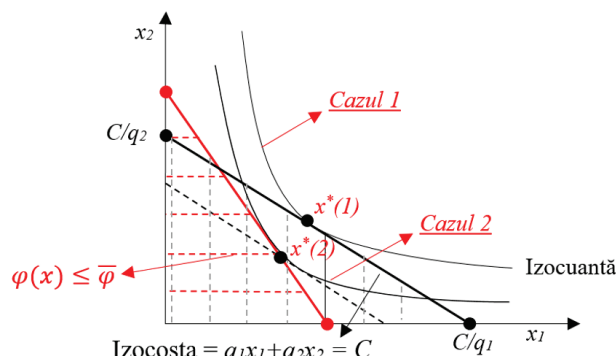

Fig.1 Reprezentarea grafică a modelului

Remarcă. La fel ca și sistemele de producție, cele de transport, fiind foarte poluante în raport cu mediul, “merită” de a fi penalizate cu restricții de limitare a activităților, indicând plafonul $\overline{\varphi}$.

SECȚIUNEA 8: DIMENSIUNI FINANCIARE ALE ECONOMIEI CUNOAȘTERII

THE EVOLUTION OF FISCALITY IN THE CONTEXT OF ECONOMIC DOCTRINES

EVOLUȚIA FISCALITĂȚII ÎN CONTEXTUL DOCTRINELOR ECONOMICE

¹Nicolae PLATON, dr. hab.

Email: platonanat@yahoo.com

²Igor TURCANU, drd.

^{1,2}Academia de Studii Economice din Moldova

MD-2005, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Bănulescu Bodoni 61

Tel: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. *From all the times, the evolution of humanity has been conditioned by certain social, economic and political needs. Thus, the increase of common needs as social protection, studies, defense and others, led to the centralization of the political power, but also of the economic one at the state level. In the opinion of the scientists, this historical vision ensured the premises for the development of fiscal relations and processes, which guarantee the functioning and development of any state.*

In this article, the authors describe how the economic thinking has evolved from the perspective of fiscal relations, elucidating the views and opinions of different scholars and economists on this topic.

Cuvinte-cheie: fiscalitate, administrare fiscală, politică fiscală, teorii fiscale, impozite.

JEL CLASIFICATION: E 62, H3.

Actualitatea temei propuse pentru investigare

Rolul statului în viața economică este perceput în mod diferit de la o etapă istorică la alta. Statului îi este asigurat rolul de autoritate publică centrală, chemată să asigure stabilitatea și securitatea financiară a țării, pentru realizarea programelor sale politice, economice și sociale.

Prin esența doctrinelor științifice descrise de-a lungul timpului, statului i se atribuie rolul de legiuitor și coordonator suprem în domeniul politic, economic, financiar și social.

Implicarea tot mai activă a statului în activitatea economică, a condus la conturarea unei dimensiuni a fenomenului fiscal. Pornind de la analiza cauzelor și condițiilor naturale ale derulării mecanismului economic, adepții doctrinelor economice au evidențiat prin intermediul fiscalității, utilitatea procesului de formare, distribuie și redistribuire a resurselor financiare publice.

Toate aceste considerente, au determinat autorii să realizeze o incursiune în domeniul financiar-fiscal, prin prisma abordărilor doctrinale.

Ca **argumente** ce se impun pentru cercetarea acestei teme sunt:

- analiza esenței relațiilor financiar - fiscale în raport cu evoluția gândirii economice;
- studierea provenienței conceptului de fiscalitate;
- elucidarea rolului pe care îl are administrarea fiscală în vederea asigurării securității financiare a statului;
- formularea principiilor contemporane ale fiscalității;
- analiza decalajelor care prezintă problemele majore pentru o politică fiscală eficientă.

Scopul cercetării rezidă în studierea problematicei relațiilor fiscale în raport cu evoluția gândirii economice, analiza tendințelor actuale care se atestă în acest domeniul, precum și formularea unor propuneri, care ar contribui la îmbunătățirea performanțelor în administrarea fiscală. Suportul teoretico-metodologic al temei investigate a fost asigurat de lucrările savanților, care au efectuat cercetări în acest domeniu.

Metode aplicate

La elaborarea prezentului articolul, autorii au utilizat 3 metode de cercetare, după cum urmează:

Cercetarea fundamentală a permis elucidarea evolutivă a relațiilor fiscale în diverse perioade, reflectând tendințele schimbării atestate în domeniul cercetat. În cercetarea fundamentală au fost încadrate investigațiile sub formă de studii teoretice, ce au permis formularea unor concluzii științifice argumentate.

Cercetarea pentru dezvoltare a avut ca scop utilizarea acelor procedee și dispozitive ce pot influența direct activitatea practică în domeniul administrării fiscale.

Cercetarea aplicativă a avut ca sarcină furnizarea de date pentru direcționarea activității practice în vederea creșterii activității metodice. Rezultatul cercetării aplicative a avut drept consecință formularea unor concluzii privind rolul fiscalității în asigurarea securității financiare a statului.

Relevanța articolului. Investigarea și dezvoltarea acestei teme va permite autorilor să generalizeze anumite concluzii la acest subiect și, ca urmare, va fi posibil de propus anumite soluții de îmbunătățire a administrării fiscale în raport cu practica existentă.

Introducere

Funcționarea și dezvoltarea cu succes a oricărui stat este determinată de posibilitățile organelor administrației publice centrale de specialitate de a asigura stabilitatea economică și financiară, capacitatea de apărare, dezvoltarea sferei sociale și ridicării nivelului de trai a populației.

Realizarea acestor funcții este imposibilă fără crearea unei baze financiare stabile, reglementarea relațiilor financiare în societate, crearea mecanismului financiar și nu în ultimul rând asigurarea unei bune administrări fiscale.

În aceste condiții, statul are ca scop să realizeze două activități importante ca să fie funcțional: să creeze un mecanism financiar eficient și să aprobe o politică fiscală rațională. Aceste activități sunt necesare pentru realizarea politicilor statale de nivel economic, social și politic.

La nivel macroeconomic, politica fiscală este o parte a politicii economice generale a statului, acționând permanent asupra procesului de formare a fondurilor financiare publice, astfel încât, pe de o parte, să se obțină veniturile necesare pentru acoperirea necesităților statului, iar pe de altă parte, prin finanțări să se atingă anumite obiective strategice pentru dezvoltarea economico-socială a țării.

Deoarece metodele de administrarea fiscală s-au schimbat în dependență de politica economică a statului, autorii vor examina cele mai importante particularități ale dezvoltării științifice a relațiilor fiscale în raport cu evoluția gândirii economice.

Abordarea subiectului

Evoluția relațiilor fiscale își are începuturile în timpurile antice. Acestea se formau și se determinau sub forma unor percepții de diferite tipuri. Plata lor putea să aibă atât caracter religios cum ar fi jertfiri și daruri, cât și relație stăpân-spus, luând forma de tribut, bir, contribuție etc.

Stadiul cunoașterii și înțelegerii procesului fiscal, își are originea chiar în primele scrieri ale fiziocraților, iar liberalismul economic este curentul de gândire, care a marcat istoria teoriei și practicii economice.

Derulat pe parcursul perioadei cuprinse între anii 1750-1780, curentul liberal s-a remarcat prin abordarea vieții economice prin prisma: producției, bogăției naturale, și nu în ultimul rând a existenței instituțiilor sociale.

Literatura economică din perioada clasicismului, subliniază ideea că toate sursele de venit se impozitează, iar plătitorii acestor impozite sunt fără excepție cetățenii statului.

Constituirea conceptelor științifice despre impozite ca obiect al deciziilor administrative este reflectată practic în toate teoriile fiscale. Dezvoltarea evoluționistă a avut loc concomitent cu dezvoltarea diferitor direcții ale rațiunii economice, care reflectă schimbările în relațiile de producție și nivelul de participare a statului în procesul de reproducție [Ricardo D., Vol. I].

În cultura fiscală evolutivă, conceptului „fiscalitate”, i-au fost atribuite multiple înțelesuri de natură: lingvistică, psihologică, economică, juridică și chiar politică.

Acest aspect este evidențiat pe întregul parcurs al dezvoltării teoriilor economice, consemnate în operele de referință ale marilor gânditori, precum: T. Hobbes și F. Locke, A. Smith, G. Akerlof și alții.

T. Hobbes și F. Locke sunt cei care plasează la baza puterii statului principiile intrinseci ale naturii umane. În acest cadru, gânditorii au studiat fenomenele sociale și au enunțat două principii privind acțiunile fizice și spirituale ale ființei umane, respectiv: principiul utilității și principiul asocierii ideilor.

A. Smith este cel care într-o abordare filozofică, în opera „Teoria sentimentelor morale”, a asociat moralității componenta economică. Autorul afirmă că, „ordinea naturală” se realizează „prin jocul liber al pasiunilor umane, presupunând că autoritatea publică nu pune obstacole” [Smith A., 2014, p. 62].

Odată cu publicarea operei „Avuția națiunilor”, Adam Smith conturează legătura indisolubilă dintre legiuitor și individ. Conținutul acesteia redă ideea de instituire a măsurilor menite să asigure veniturile cetățenilor, iar societății posibilitatea procurării resurselor necesare întreținerii și funcționării serviciilor publice ” [Smith A., 2014, p. 410].

Coordonat de ideea că la baza activității economice stau inițiativele individuale, economistul german Adolph Wagner construiește un sistem de redistribuire a veniturilor prin utilizarea câtorva instrumente specifice fiscalității. Practic, în opinia sa, rolul statului în activitatea economică este cel al unui „regulator al repartiției, iar prin organizarea juridică a circulației, își garantează și își asigură mijloacele de participare directă la producția bunurilor” ” [Wagner A., Part 1, vol. 1].

În urma vastei analize, economistul german reușește să demonstreze că raportul dintre stat și economic este unul dinamic și relativ. Acest cadru, oferindu-i posibilitatea de a formula „o lege” a extinderii crescânde a activităților statului, materializată în creșterea reală a cheltuielilor publice, ce are la baza creșterea produsului brut și redistribuirea acestuia către autoritățile publice.

Studiile elaborate în timpul clasicismului sunt completate de sinteza neoclasică a teoriei fiscale. Noile teorii introduc concepte noi, precum echilibrul economic sau factorii de stabilizare automată.

Despre echilibrul general, economistul francez Leon Walras menționa că acesta poate fi atins în condițiile date de existența unei concurențe perfecte ” [Blaug M., p. 262]. Această stare are la bază, potrivit modelului dezvoltat de cercetătorul francez, economia care utilizează capitalurile funciare, personale și mobiliare. Acestea fiind plasate în condițiile existenței unei piețe a bunurilor finale și a serviciilor productive.

Folosind raționamentele matematice, Walras observă că atunci când oferta este egală cu cererea, pe ambele piețe și pentru fiecare bun sau serviciu se obține o stare de echilibru general.

Adiacent accepțiunii lui Walras, teoria echilibrului economic general este dezvoltată de Vilfredo Pareto. Acesta studiază condițiile reale ale atingerii echilibrului, făcând apel la economia aplicată.

Gândirea economică a lui V. Pareto, este călăuzită de interesul cunoașterii privind uniformitatea fenomenelor economice. Una din cele mai importante contribuții aduse dezvoltării științei economice, este enunțarea a două criterii privind alocarea optimă a resurselor. Aceste două criterii sunt: criteriul relativ și criteriul absolut. Ambele au ca fundament modul de distribuire a bunurilor între indivizi, astfel încât orice nouă modificare a alocării să conducă spre atingerea unui optim al bunăstării colectivității ” [Blaug M., p. 262].

John Mathieu în anul 1999, în lucrarea sa „La politique fiscale”, consemnează faptul că, fiscalitatea este un instrument eficient în serviciul unui stat, care se traduce printr-o anumită viziune asupra vieții în comun, organizată de către componente ale puterii specializate în gestionarea serviciilor publice, pentru a căror bună funcționare este necesară colectarea unor resurse financiare.

Laureat al Premiului Nobel (2001), George Akerlof în lucrarea „Economics and identity”, încorporează componentele psihologice și sociologice ale identității într-un model economic. Raționamentul modelului este factorul psihologic și factorul sociologic, care influențează rezultatele economice ” [Akerlof G., Kranton R., Volume 115, pp. 715-753].

Concluzie

Sistemul fiscal contemporan trebuie să fie echitabil, eficient și accesibil pentru înțelegere. Orice măsură de natură fiscală trebuie orientată către maximizarea colectării veniturilor și cheltuirea eficientă a banului public. Dar acest deziderat trebuie instituit în temeiul respectării drepturilor și obligațiilor părților, adică a contribuabililor și a autorităților statale.

Pentru ca fiscalitatea să fie eficientă este necesar de respectat următoarele cerințe:

- povara fiscală asupra contribuabililor trebuie optimizată;
- dialogul principal între autoritatea fiscală și mediul de afaceri trebuie realizat prin educarea civismului fiscal;
- constrângerea fiscală trebuie redusă la maximum;
- administrația fiscală trebuie să fie în permanență în serviciul contribuabilului nu prin declarații, dar prin acțiuni concrete;
- politica fiscală trebuie să descurajeze evaziunea fiscală;
- politica fiscală trebuie să contracareze instabilitatea economică;
- politica fiscală trebuie să stimuleze economia în timpul recesiunii și să o restrângă în timpul extinderii inflației.

BIBLIOGRAFIE

1. Akerlof G., Kranton Rachel. Economics and identity. The Quarterly Journal of Economics, Volume 115, Issue 3, august 2000, pages 715-753.
2. Blaug Mark. Great Economists before Keynes (Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press International, 1986), p. 262.
3. Pareto Vilfredo. *Cours d'Economie politique*. Vol. 1, pp. 430, Lausanne, 1897, F. Rouge.
4. Ricardo D. Despre principiile economiei politice și impunerii. Opere alese (în 2 vol.): vol. I, tradusă din limba engleză de I. Veverca. Chișinău: Editura Universitas, 1993, pp. 336.
5. Smith Adam. *Avuția națiunilor*. București, editura Publica, 2014, pp.410, ISBN 978-973-1931-78-4.
6. Smith Adam. *Teoria sentimentelor morale*. București, editura Publica, 2017, pag.62, pp.520, ISBN 978-606-722-245-6.
7. Wagner Adolph. *Grundlegung der politischen Ökonomie*. Part 1, vol. 1. 3rd edn. Leipzig, 1892, Winter.

THE NON-STANDARD MONETARY POLICY MEASURES IN RESPONSE TO THE POTENTIAL FINANCIAL CRISIS

POLITICA MONETARĂ NON-STANDARD ÎN PERSPECTIVA CRIZELOR FINANCIARE POTENȚIALE

¹Mariana HÎNCU, drd

Email: tabureanu.mariana@gmail.com

²Angela SECRIERU, dr. hab.

Email: angelasecrieru@yahoo.com

^{1,2}Academia de Studii Economice a Moldovei,

str. Banulescu-Bodoni 61, MD-2005, Chișinău, R. Moldova

Abstract. *The monetary policy has become, in the context of the financial crisis erupted last decades, the target of several transformations. It put the spotlight on central banks using their balance sheets as backstops to the financial system. Their non-standard or unconventional responses have differed significantly across central banks. drd*

The standard monetary policy methods compress two elements. The first is the set of mechanisms for signalling the direction of monetary policy. The second element is based on a series of "liquidity management" operations, i.e. the central bank uses the balance sheet to achieve their objectives. One of the basic features of non-standard monetary policy is its ability to be implemented in parallel with standard monetary policy measures.

Another aspect is that non-standard monetary policy measures are based on a set of principles developed by the Bank of Canada. In this context, unconventional monetary policy measures should be implemented gradually or according to existing problems in the financial system. Non-standard monetary policy interventions should use the right tools at the right time.

This paper aims to investigate the concept of non-standard monetary policy in order to identify the prospects for its appropriate takeover in the monetary and financial conditions of the Republic of Moldova.

Keywords: *central bank, monetary policy, unconventional monetary policy, financial monetary system.*

JEL CLASSIFICATION: E42, E43, E5.

Declanșarea crizelor financiare în ultimele două decenii a demonstrat că politica monetară convențională și-a pierdut din eficiență, astfel că mai multe bănci centrale au elaborat și implementat un set de politici monetare neconvenționale, pentru a spori lichiditatea pieței și pentru a stimula creșterea economică.

Stabilizarea inflației și a producției sunt esențiale pentru asigurarea unei creșteri economice sustenabile. Nici o țară nu a putut crește nivelul de trai în mod sustenabil cu o inflație înaltă sau cu o volatilitate accentuată a producției. Politica monetară poate stabiliza cele două variabile cu condiția să existe o identificare corectă a relației dintre acestea și a nivelului adecvat al inflației.

În ceea ce privește nivelul adecvat al inflației, înainte de perioadele de criză exista convingerea că o inflație joasă și stabilă este fundamentală pentru creșterea economică pe termen lung. În consecință, o inflație de doi la sută era considerată optimă.

În ceea ce privește relația dintre inflație și producție, înainte de criză, toți economiștii, indiferent de școala de gândire economică, erau de acord că dacă există capacități de producție neutilizate inflația scade. Invers, capacitățile suprautilizate determină o creștere a inflației.

Politica monetară reprezintă o componentă de fundamentală a politicii economice, prin intermediul căreia băncile centrale acționează asupra cererii și ofertei de monedă din economie.

Obiectivul fundamental al politicii monetare este asigurarea stabilității prețurilor, la care se adaugă limitarea (controlul) inflației și menținerea valorii interne și externe a monedei naționale.

Stabilitatea prețurilor reprezintă în același timp, un obiectiv primordial al politicii economice, alături de creșterea economică, lipsa șomajului, sustenabilitatea balanței de plăți, etc.

Dacă stabilitatea prețurilor este un obiectiv fundamental, valabil pentru toate băncile centrale, trebuie să menționăm și alte obiective specifice politicii monetare cum sunt:

- creșterea masei monetare până la un nivel optim, în strânsă conexiune cu creșterea PIB;
- menținerea ratei dobânzii la un nivel corespunzător;
- practicarea unui nivel optim al cursului de schimb;

- alocarea rațională a resurselor de creditare în cadrul economiei.

Criza economică care a cuprins majoritatea economiilor lumii, începând cu anul 2007 s-a transformat ulterior într-o recesiune care s-a răsfrânt simțitor asupra activităților economice, chiar prin falimentarea băncilor. Deteriorarea accelerată a climatului economic mondial a determinat apariția unui nou context în care majoritatea băncilor au fost nevoite să se adapteze și să ofere soluții fără precedent la problemele create. Acestea au redus considerabil ratele dobânzilor de politică monetară, dar au adoptat și un șir de măsuri neconvenționale. Dat fiind faptul că a fost pentru prima oară când băncile au pus în practică instrumente inovative. Această nouă abordare a băncilor centrale a generat păreri pro dar și contra, declanșând un șir de nemulțumiri între specialiști.

Măsurile non standard au fost implementate cu scopul de a menține și susține buna funcționare a mecanismului de transmisie a politicii monetare și acționează paralel cu alte metode tradiționale ale politicii monetare. Deoarece punerea în practică a acestor măsuri presupune utilizarea bilanțurilor băncilor centrale pentru a influența condițiile și prețurile de pe piață (dincolo de capacitatea ratei dobânzii pe termen scurt).

Politica monetară a devenit, în ultima perioadă, obiectul unui important proces de transformare care a susținut sau provocat o schimbare considerabilă, dacă să analizăm din perspectiva tradițională.

Autoritățile monetare au posibilitatea de a utiliza o gamă largă de măsuri neconvenționale, în dependența de specificul sistemului financiar.

Băncile centrale ale economiilor dezvoltate au avut în ultimii ani diferite cadre conceptuale de politică monetară, iar începând cu debutul crizei, au adoptat decizii diferite. O parte din ele au redus ratele nominale ale dobânzilor la nivelul zero sau foarte aproape de zero. Altele au menținut ratele de refinanțare principale la o anumită distanță față de limita zero. De asemenea, au aplicat diferite măsuri neconvenționale: unele au făcut achiziții substanțiale de titluri private; altele s-au axat pe cantități mari de achiziții de trezorerii, combinate sau nu cu titluri private; iar o altă categorie s-a concentrat foarte mult pe furnizarea de lichiditate către băncile comerciale. Cu toate acestea, este unanim faptul că volumul acestor măsuri neconvenționale este semnificativ în toate economiile dezvoltate.

Apariția crizei a demonstrat că politica monetară tradițională și-a pierdut din eficiență în mai multe segmente. În primul rând, ratele dobânzilor pe termen scurt au ajuns la nivel zero, astfel că băncile centrale și-au pierdut acest instrument "convențional". În al doilea rând, mecanismul de transmitere a modificărilor ratei dobânzii pe termen scurt a fost perturbat, deoarece unele piețe au încetat să funcționeze, iar altele s-au schimbat ca urmare a sensibilității informaționale. În al treilea rând, incertitudinea a crescut brusc din cauza lipsei unui model care să asigure previziunile economice. Și în ultimul rând, s-a răspândit neîncrederea cu privire la solvabilitatea intermediarilor bancare, fapt ce a determinat introducerea riscului de contrapartidă, ca element principal de stabilire a prețurilor activelor.

În această situație, băncile centrale au fost obligate să găsească o abordare potrivită care să se refere la punerea în practică a unor instrumente alternative ale dobânzii pe termen scurt, restabilirea echilibrului pe piață prin reducerea dezechilibrelor, restabilirea solvabilității sistemului bancar etc.

La nivelul băncilor centrale, nu a existat o standardizare a măsurilor neconvenționale; abordările sunt diferite, fiind adaptate la economiile respective și la structurile lor.

În general, măsurile neconvenționale sunt percepute ca o continuare a politicii monetare convenționale. Dacă ratele nominale ale dobânzilor nu mai pot fi reduse, băncile centrale folosesc alte instrumente pentru a determina orientarea politicii monetare, în vederea realizării stabilității prețurilor [Cerna, 2014]. Băncile centrale injectează lichiditate, pentru a influența structura de producție și de randamente și pentru a stimula cererea agregată. Logica acestei abordări este, în esență, secvențială: întâi aplicarea măsurilor convenționale, apoi a celor neconvenționale. Dacă această logică secvențială se aplică și atunci când se dorește renunțarea la măsurile neconvenționale, aceasta ar însemna ca prima dată să nu se mai aplice măsurile neconvenționale aflate în derulare și apoi să se majoreze ratele dobânzii.

În perioade de stabilitate, politica monetară acționează prin modificări ale ratei dobânzii pe termen scurt, care schimbă structura termenului ratei reale ale dobânzilor. Aceste modificări ale

ratelor reale ale dobânzilor afectează economia prin intermediul a două canale principale: prețurile activelor și condițiile de creditare.

Canalul prețurilor activelor este ușor de înțeles: modificările ratelor reale ale dobânzilor schimbă prețurile activelor și influențează deciziile de investiții și de consum.

Măsurile de politică monetară non standard sunt independente de măsurile convenționale, sunt tranzitorii și au scopul de a restabili o mai bună transmisie a politicii ratei dobânzii în perioadele de criză a piețelor monetare și financiare.

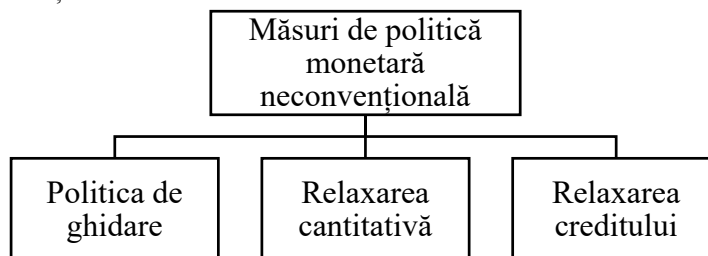

Figura 1. Măsuri de politică monetară neconvențională.

Sursa: elaborat de autori.

Literatura de specialitate sugerează trei măsuri de politică monetară neconvențională (fig. 1):

1. măsuri care urmăresc orientarea anticipațiilor agenților economici cu privire la evoluția viitoare a dobânzilor directe (politica de ghidare);
2. măsuri care urmăresc creșterea valorii pasivului băncii centrale și, în rezultat, creșterea bazei monetare, adică creșterea bilanțului băncii centrale peste nivelul necesar (relaxarea cantitativă);
3. măsuri care își propun modificarea structurii activelor (creanțelor) băncii centrale (relaxarea creditului).

La nivelul băncilor centrale, nu a existat o standardizare a măsurilor neconvenționale; abordările au fost diferite, fiind adaptate la economiile și la structurile respective. O parte din ele au redus ratele nominale ale dobânzilor la nivelul zero sau foarte aproape de zero. Altele au menținut ratele de refinanțare principale la o anumită distanță față de limita zero. În mod normal, politica monetară acționează prin stabilirea unui obiectiv pentru rata dobânzii pe piața interbancară overnight sau pentru rata de pe piața monetară și apoi ajustează oferta monetară a băncii centrale pentru a atinge acest obiectiv. Deși acțiunile de politică neconvențională au determinat stimularea creșterii economice, este clar că există în continuare o mare incertitudine cu privire la efectele pe termen lung ale acestor politici. Având în vedere unicitatea multor măsuri utilizate, nu se cunosc toate consecințele. De exemplu, aceste politici pot să contribuie la asumarea de riscuri excesive pe piețele financiare, în calitate de investitori care caută randamente mai mari, în condiții de rate scăzute ale dobânzii. În plus, există potențialele efecte secundare negative ale unei politici prelungite de relaxare monetară, așa cum s-a întâmplat în cazul extinderii bilanțurilor băncilor centrale, coroborate cu ratele scăzute de politică. Acestea includ întârzierea redresării bilanțiere a sectorului public și privat din economiile afectate de criză și de asemenea, includ riscurile pe termen mai lung legate de credibilitatea băncilor centrale și de autonomia operațională. Cu toate acestea, pe măsură ce economia se relansează și băncile au mai multe posibilități de a-și împrumuta rezervele, expansiunea bilanțurilor băncii centrale ar putea determina relaxarea condițiilor de creditare, creșterea mai rapidă a agregatelor monetare și în cele din urmă, accelerarea inflației. Singura modalitate de a evita un astfel de scenariu este de a adopta măsuri compensatorii de politică, fie pentru a elimina soldurile de rezervă mari, fie pentru a neutraliza efectele nedorite asupra economiei.

Băncile centrale au mai multe instrumente pentru strategia de renunțare la măsurile neconvenționale, iar calendarul acestei strategii va depinde de evoluția condițiilor economice. Atunci când economia se va redresa, băncile centrale vor trebui să elimine stimulentele monetare, prin creșterea ratelor dobânzilor și diminuarea bilanțurilor, pentru a evita un nivel ridicat de inflație. În zona euro, economiile din nord se vor redresa mai devreme, generând presiuni de creștere a salariilor și a prețurilor. În schimb, atâta timp cât țările sud-europene înregistrează o rată ridicată a șomajului și rate scăzute de utilizare a capacității,

salariile și prețurile din aceste țări nu vor crește semnificativ. Rata inflației din zona euro va fi convergentă doar atunci când va exista o adevărată competitivitate internațională. Modificările în activitatea economică, ocuparea forței de muncă, inflația și așteptările inflaționiste sunt puternic influențate de deciziile de politică monetară. Astfel, intervenția politicii monetare este esențială, evidențiindu-se, încă o dată, importanța rolului său în asigurarea stabilității financiare.

Atât politica monetară, cât și mix-ul de politici economice, pe ansamblu, trebuie să ia în considerare obiectivul de stabilitate financiară. La nivelul Uniunii Europene, stabilitatea financiară trebuie să fie un obiectiv declarat al Băncii Centrale Europene și al băncilor centrale naționale.

Pentru Republica Moldova, în contextul unei politici monetare promovate de BNM care nu și-a demonstrat clar eficiența, cercetarea practicii aplicării la nivel internațional a politicii monetare neconvenționale este de o importanță evidentă. În acest sens, se impune studierea măsurilor de politică monetară neconvențională, a instrumentelor acesteia, canalelor de transmisie, etc., toate acestea fiind examinate prin prisma avantajelor și dezavantajelor în contextului economic și social specific Republicii Moldova.

CONCLUZII

Măsurile de politică monetară neconvențională sunt considerate separate de acele măsuri convenționale, sunt tranzitorii și au menirea de a restabili o mai bună transmisie a politicii ratei dobânzii în perioadele de funcționare anormală a piețelor monetare și financiare.

Principala diferență dintre politica monetară convențională și cea neconvențională este că politica neconvențională acționează făcând modificări la ratele dobânzilor pe termen lung.

La nivel mondial, există o mulțime de deosebiri între măsurile neconvenționale aplicate, deciziile luate cu privire la ratele dobânzilor, utilizarea unor canale diferite de transmisie și de asemenea, strategii diferite de renunțare la politica neconvențională.

BIBLIOGRAFIE

1. Banca Centrală Europeană [online]. [citat 20.09.2020]. Disponibil pe internet <https://www.ecb.europa.eu/>;
2. Bini Smaghi. Conventional and unconventional monetary policy. În: International Center for Monetary and Banking Studies (ICMB), Geneva, 28 Aprilie 2009;
3. Cerna, S. Rolul băncilor centrale în epoca postcriză. În: Economistul, nr. 37-38, 6 octombrie 2014, [online]. [citat 19.09.2020]. Disponibil pe internet <<http://www.ecol.ro/content/bancile-centrale-in-epoca-postcriza>;
4. Guță P. Rezervele minime obligatorii – instrument de reglare a politicii monetare promovat de Banca Națională a României. În: Revista „Finance journal”, Craiova, an.6, nr.6, 2007, p. 246-251;
5. Obiectivele Băncii Naționale a României [online]. [citat 19.09.2020]. Disponibil pe internet < www.bnr.ro>.

NEUROECONOMICS BETWEEN ECONOMIC BEHAVIORISM AND SCIENCE

NEUROECONOMIA ÎNTRE BEHAVIORISM ECONOMIC ȘI ȘTIINȚĂ

Ilinca GOROBET, dr.

email: gorobet.ilinca@ase.md

Academia de Studii Economice din Moldova

Republica Moldova, Chișinău, bd. Bănulescu-Bodoni, 61,

T: +373 22 224128, F: +373 22 221928, WEB: www.ase.md

Abstract: *In the context in which the future belongs to the frontier sciences, neuroeconomics comes to confirm this hypothesis. Having genesis still in the writings of Plato, however, a science is not yet finalized, but, rather, it appears as a new field of research, which has evolved for up to 30 years. The article aims to deepen the applicability of neuroeconomics in everyday life. As research methods will be used analysis, synthesis, comparison, deduction, historical method, which will generate results in the form of advantages, limitations and shortcomings of this field of research.*

Key words: *Relation of Economics to Other Disciplines; Role and Effects of Psychological, Emotional, Social, and Cognitive Factors on the Macro Economy; Role and Effects of Psychological, Emotional, Social, and Cognitive Factors on Decision Making in Financial Markets.*

JEL CLASSIFICATION: A12, E71, G41.

Domeniul neuroeconomiei e tânăr și implică trei domenii distincte: economia, psihologia și neurologia.

Economia are nevoie de celelalte două științe, pentru că studiile empirice au arătat că pe piață, oamenii nu sunt doar raționali, așa cum credea Adam Smith prin modelul homo oeconomicus.

Nu întotdeauna, au devieri de comportament economic irațional. Aceste devieri de la comportamentul rațional au fost puse pe seama emoțiilor, domeniu de care e responsabilă psihologia.

Cât privește neurologia, este evident că din moment ce deciziile pe care le luăm sunt filtrate de creier, era nevoie pentru o înțelegere cât mai completă și de neurologie, pentru a vedea ce se întâmplă în creierul uman atunci când se ia o decizie economică.

Numeroasele teorii asupra deciziilor de a realiza investiții sunt puse în dificultate, dacă le analizăm din perspectiva neuroeconomiei. Aceasta deoarece deciziile pe care investitorii le iau sunt de foarte multe ori iraționale și în neconcordanță cu aceste teorii. Un astfel de comportament irațional al investitorilor poate fi generat de propria personalitate, de emoții, temperament, fiind expresie a propriilor trăiri.

Geert Hofstede definește cultura ca fiind programarea colectivă a gândirii, care distinge între membrii unui grup față de membrii altuia. Într-un studiu extrem de elaborat, Geert Hofstede analizează caracteristicile culturale ale indivizilor din peste 70 de țări și găsește ca relevante cinci dimensiuni prin prisma cărora pot fi desprinse diferențele culturale între țări. Astfel, acesta vorbește despre: ecartul puterii, individualism, masculinitate, evitarea incertitudinii și orientarea pe termen lung [4].

Studiul a fost realizat prin următoarele metode: *analiza* datelor și informațiilor dintr-o serie de reviste și materiale de specialitate; *sinteza*, presupunând generalizări și posibile scenarii ale evoluției acestui domeniu de cercetare; *comparația*, cu alte domenii și științe de graniță; *metoda istorică*, se vor studia premisele și necesitatea apariției domeniului de cercetare și ce implică cele mai recente studii; apoi, *deducția*, formulând concluzii în baza studiului realizat.

Platon considera sufletul omului un car tras de doi cai: unul întruchipat rațiunea, celălalt, afectele. Economia, până nu demult, se ghida doar de principiile raționale, dar lucrurile par a se schimba în favoarea lui Platon.

Neuroeconomia încearcă să arate rolul emoțiilor în comportamentul economic al indivizilor.

Aceasta disciplină universitară care îmbină psihologia, economia și imaginația cerebrală s-a născut în SUA, începând cu anii 90, ce abordează un nou domeniu de cercetare, ce are drept obiect

de studiu perceperea riscului de către investitori, cuantificarea și determinarea probabilității de producere a acestuia.

Neuroeconomia ca domeniu de cercetare apare relativ recent și aparține cercetărilor de graniță, la intersecția psihologiei cu economia, ecuație în care mai intervine și o ramură a medicinei, neurologia.

Unul dintre puținii specialiști ai acestui domeniu, Jason Zweig consideră neuroeconomia aplicată domeniului financiar, ca fiind de mare interes practic, pentru a înțelege deciziile participanților pe piață [4].

Apoi a apărut în Franța în anul 2005, la trei ani după ce economistul Vernon Smith și psihologul Daniel Kahneman au câștigat premiul Nobel pentru economie.

Potrivit noilor teorii ale neuroeconomiei, în luarea unei decizii cât se poate de raționale, emoțiile joacă un rol preponderent [1].

Neuroeconomia este o abordare care încearcă să determine comportamentul economic al indivizilor în funcție de combinația parametrilor raționali cu cei afectivi.

Fie că decid să investească sau să vândă, oamenii iau de obicei în calcul atât avantajele cât și dezavantajele, iar perspectivele unor eventuale câștiguri sau pierderi activează diferite părți ale creierului. Activitatea creierului pare să fie deci în strânsă legătură cu banii, iar cercetătorii speră să poată identifica acele zone ale creierului folosite pentru recunoașterea unui potențial câștig și cele care recunosc pierderea. Odată identificate, se va putea înțelege felul în care acționează creierul când individul trebuie să decidă ce acțiuni va întreprinde.

S-a constatat că răspunsul creierului la perspectiva unui câștig pe un orizont de timp scurt apare în zona sistemului limbic, care guvernează emoțiile. În schimb, perspectiva de a câștiga pe un orizont de timp mai îndelungat, activează zona cortexului prefrontal, asociat cu rațiunea și calculul [2].

Procesului decizional în domeniul financiar, implică mai multe aspecte, ce țin de conceptul de finanțe comportamentale, economie experimentală și neurofinanțe.

Finanțele comportamentale abordează subiectul raționalității la nivel agregat, pe termen lung, prin intermediul arbitrajului.

Arbitrajul presupune atât absența riscului, cât și a costurilor, ce pot fi de implementare sau fundamentale. Deși prezența unor investitori iraționali pe piețele financiare poate conduce la deviații ale prețurilor activelor, prezența majoritară a celor raționali va conduce la corecția prețurilor, dacă nu există asimetria informației.

Există erori cognitive, ce apar ca urmare a formării părerilor acestora și pe baza preferințelor lor: supraîncrederea, eroarea de reprezentativitate și ancorarea.

Supraîncrederea este fenomenul care descrie comportamentul investitorilor ce consideră că au calități superioare în procesul de tranzacționare – reprezintă diferența dintre încrederea medie și acuratețea medie din procesul de luare a deciziilor, unde zero reprezintă o calibrare neutră perfectă.

În urma diferitor studii și cercetări s-a constatat că fenomenul de supraîncredere și trăsăturile demografice influențează randamentele individuale.

Fenomenul de supraîncredere este măsurat indirect, prin intermediul frecvenței și volumului de tranzacționare, dar și prin intermediul nivelului de diversificare al portofoliului.

Se concluzionează că investitorii ce au tranzacționat mai frecvent au avut șanse mai ridicate de a obține randamente mai mari.

Femeile dețin portofolii mai diversificate, tranzacționează mai rar și obțin randamente superioare.

Analizând variabilele de supraîncredere, se observă că un nivel mai mare al frecvenței de tranzacționare conduce la o creștere a șanselor ca investitorul să realizeze profit, comparativ cu aceia ce au avut un nivel mai redus al experienței sau au tranzacționat mai mult în termeni de volum.

Bărbații au înregistrat activitate cerebrală mai ridicată în criză, activitatea neuronală a femeilor cunoscând o intensitate mai ridicată în perioada de pre-criză. Pe de altă parte, nu se pot observa

diferențe semnificative dintre activitatea cerebrală a bărbaților și femeilor în cadrul perioadei de creștere [5].

Eroarea de reprezentativitate este un fenomen euristic și apare atunci când oamenii determină probabilitatea ca un obiect să aparțină unei clase, prin evaluarea probabilității în funcție de modul în care obiectul reflectă caracteristicile clasei respective.

Ancorarea și menținerea părerilor derivă din lipsa de interes a persoanelor să caute dovezi ce pot contrazice părerile formate în prealabil.

Alt aspect precăutat de neuroeconomie este teoria perspectivei, utilitatea e definită separat de câștiguri și pierderi, și nu la nivel agregat al valorii totale, dar în concordanță cu percepția oamenilor de a atribui valoare unor alegeri în termeni relativi, nu absoluți.

De asemenea, este studiat efectul de dispoziție. Se observă că bărbații și investitorii mai diversificați au fost mai înclinați să manifeste un astfel de comportament [5].

În continuare vom precăuta noțiunea de anomalie.

Anomaliile, mai ales cele cu impact direct asupra prețului unor instrumente financiare, oferă investitorilor posibilitatea obținerii unor câștiguri superioare mediei pieței, în condițiile unei gestiuni corespunzătoare.

Anomaliile întâlnite pe piețele financiare pot fi privite din perspectiva temporală (anomaliile calendaristice), din perspectiva interpretărilor pe care le presupune analiza tehnică (anomaliile tehnice), din perspectiva unor evaluări ce țin de analiza fundamentală (anomaliile fundamentale) sau anomalii care țin de alte aspecte.

Cele mai cunoscute anomalii calendaristice sunt efectul de weekend și efectul lunii ianuarie. Însă pe lângă acestea putem vorbi despre anomalii ale zilelor de vacanță, anomalii survenite în urma zilei de Halloween, anomalii trimestriale, efecte în cadrul aceleiași luni calendaristice, efectul zilei de luni văzut deseori în corelație cu efectul de weekend, efectul tranzacționării intraday (într-o singură zi de tranzacționare) sau anomalii observate în anii care se termină cu cifra "5".

Alt aspect studiat de neuroeconomie este influența încrederii consumatorilor asupra inflației și evoluției pieței de capital. Pentru captarea nivelului de încredere la nivel macroeconomic se utilizează indicele ESI (*en. Economic Sentiment Index*).

Este un indicator măsurat pe bază de sondaje și conține așteptările consumatorilor și agenților cu privire la activitatea economică viitoare. Calculele arată că o creștere anuală a încrederii cu 15% poate determina o creștere a PIB-ului per capita anual cu 1% [3].

Comportamentul investitorului diferă și din cauza accentului pus pe formularea problemei. E vorba de fenomenul de încadrare mentală pozitivă, (când se enunță cât vom câștiga) și încadrare mentală negativă, (când se enunță cât vom pierde). De aceea, pentru a lua cea mai bună decizie, investitorul va trebui să analizeze și alte informații legate de trendul pieței, de istoricul companiei etc.

CONCLUZIE

Cele relatate mai sus scot la iveală și unele carențe ce stagnează dezvoltarea neuroeconomiei.

Printre ele am putea enumera:

- lipsa profesioniștilor în acest domeniu, există puțini cercetători în neuroeconomie;
- încă *nu putem vorbi de neuroeconiști*. Ca să fii neuroeconomist, în adevăratul sens al cuvântului, trebuie să ai triplă specializare, adică există neuroeconomie, dar nu și neuroeconiști;
- analizele neuroeconomice presupun *costuri foarte mari*; pentru experimente se închiriază un RMN care nu e foarte ieftin. Apoi, subiecții trebuie și ei plătiți, și nu în ultimul rând, trebuie remunerați și cei care analizează și interpretează datele obținute în urma experimentului. E vorba de economiști, neurologi, psihologi, etc.;
- implică colaborare între cele trei domenii și nu se reușește, de fiecare dată, sunt necesare proiecte și granturi;

- alt impediment al dezvoltării este scepticismul voluntarilor, care nu sunt de acord să treacă un RMN sau o injecție cu hormoni;
- apar idei preconcepute că neuroeconomia este același „behavioral economics” și cel puțin deocamdată, mai mult explicativă decât predictiv-aplicativă întrucât natura umană rămâne aceeași;
- altă idee preconcepută este că prin intermediul neuroeconomiei se va putea manipula în masă. Teoretic pornind de la neuroeconomie s-ar putea dirija comportamentul economic administrând substanțe care să conducă la un anumit tip de efect. La scară macro s-ar putea să se facă printr-o campanie de promovare farmaceutică care s-ar referi la cu totul altceva, de exemplu, „medicamente împotriva depresiei”. Ca de obicei, cercetările importante pot face mult rău cât și mult bine;
- mulți consideră neuroeconomia aberație pseudo și para științifică, misticism pozitivist.

Dincolo de carențe, dezvoltarea unor experimente ce vizează verificarea unor situații specifice sau testarea unor aptitudini precum: viteza de reacție, predispoziția acestora de a fi supuși unor erori cognitive de judecată sau capacitatea lor de a face față la stres, pot spori informațiile relevante referitoare la comportamentul uman, atât în procesul investiției cât și a studiilor de marketing.

BIBLIOGRAFIE

1. Dinu, C. Neuroeconomia: criza financiară explicată cu ajutorul emoțiilor, nu numai a rațiunii. //HotNews.ro, ediția din 18.05.2009. [online]. [citată 21 septembrie 2020]. Disponibil: https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-5715921-neuroeconomia-criza-financiara-explicata-ajutorul-emoțiilor-nu-numai-rațiunii.htm.
2. N-ati auzit de neuroeconomie? //Business magazin, ediția din 08.03.2006. [online]. [citată 22 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.businessmagazin.ro/actualitate/n-ati-auzit-de-neuroeconomie-2510473>.
3. Popa, D. Despre hormoni și zonele din creier unde se iau deciziile economice. //HotNews.ro, ediția din 19.08.2010. [online]. [citată 19 septembrie 2020]. Disponibil: https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-7707041-larissa-batrancea-neuroeconomist-calculele-arata-crestere-anuala-increderii-15-poate-determina-crestere-pib-ului-1-despre-hormoni-zonele-din-creier-unde-iau-deciziile-economice.htm?fbclid=IwAR1F34idEnwhk2BaHdhjEEde6SGqvpb3kAaOEGLaOHuZ__wF-pznp9v-RuQ.
4. Sechel, I. Paradoxurile burselor de valori moderne. //Rezumat teză doctorat, 2015. [online]. [citată 19 septembrie 2020]. Disponibil: <http://193.231.20.119/doctorat/teza/fisier/490>.
5. Toma, F. Neuroeconomia piețelor financiare. //Rezumat teză doctorat, 2018. [online]. [citată 19 septembrie 2020]. Disponibil: http://doctorat.ase.ro/Media/Default/sustineri%20teze%20doctorat/documente%20doctoranzi/Rezumat_tez_a_tomafilip_RO.pdf.

SECȚIUNEA 9: JEAN MONNET CHAIR „CONSUMATORII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI PROTECȚIA INTERESELOR ECONOMICE”

THE SUBJECTIVE SIDE OF THE CRIME OF HOME INVASION

LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VIOLARE DE DOMICILIU

Gheorghe POPA, drd

Email: gicupopa92@gmail.com

Universitatea de Stat din Moldova,

Republica Moldova, Chișinău, str. Alexandru Mateevici 60

www.usm.md

Abstract. *The domicile is the space of freedom in which a person spends most of his private and family life and whose protection is indispensable in a democratic society. The research is a study carried out in order to consolidate the criminal matter that helps to frame and delimit, and other related offenses. The need to establish criminal liability for home violence is dictated by the social importance that constitutional law has on the inviolability of the domicile and the reports that are formed in the exercise of this right. The aim of the work is to deepen the concept of law enforcement which provides for liability for the crime of home invasion given that the encouragement and promotion of respect for human rights and fundamental freedoms are characteristics of emerging democracy in the Republic of Moldova.*

In its turn, the European Community has adopted the European Convention on Human Rights which, in Article 8, paragraph 1, enshrines the right of the individual to have a place of residence, that is to say a freely chosen place, where to live his personal life without the unwanted interference side of others.

Keywords: *aggravating circumstances, mitigating circumstances, home invasion, crime, application of violence, threat, injury.*

Latura subiectivă a componenței infracțiunii reprezintă activitatea psihică a persoanei legată nemijlocit de săvârșirea infracțiunii, care este alcătuită din elementele intelective, volitive și afective ce determină și însoțesc aspectul interior al infracțiunii. Latura subiectivă exprimă momentul subiectiv, poziția psihică a subiecțului infracțiunii în raport cu activitatea material desfășurată de acesta. [Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M., p.199]

Semnele juridice care caracterizează latura subiectivă a componenței infracțiunii sînt: *vinovăția, scopul și motivul infracțiunii, emoțiile.*

După cum se cunoaște, *vinovăția* este elementul subiectiv principal, prin care se exprimă atitudinea conștiinței și voinței față de faptă și urmările ei. Când se afirmă despre o persoană care a săvârșit o infracțiune că este vinovată, înseamnă că aceasta a avut o anumită atitudine a conștiinței și voinței față de fapta comisă și de urmările prejudiciabile. [Hulea V., p.65.]

Vinovăția, sub formă de intenție sau imprudență, constituie semnul principal (uneori singurul) al laturii subiective a componenței oricărei infracțiuni. [B. A. Нерсисян, p. 18.]

Definiția teoretică a vinovăției și reglementările legale ale formelor acesteia pornesc de la cei doi factori psihici caracteristici pentru latura subiectivă a infracțiunii, și anume, *factorul intelectual (conștiința) și factorul volitiv (voința).*

Factorul intelectual (conștiința) presupune reprezentarea deplină a conținutului, sensului și consecințelor urmărite sau acceptate prin săvârșirea faptei penale, precum și prevederea întregii desfășurări cauzale a acesteia. În conștiință apare deci ideea săvârșirii faptei, se cîntăresc argumentele în favoarea și împotriva acțiunii și, în fine, se ia decizia de a săvârși sau nu infracțiunea. După terminarea procesului decizional se trece de la manifestarea de conștiință la manifestarea de voință care constă în concentrarea energiei în vederea realizării actului de conduită. [Costică Bulai, p.157]

În literatura juridică s-a subliniat că factorul intelectual are rol hotărîtor în reglarea activității omului, inclusiv activitatea infracțională, pentru că prezența acestuia înseamnă existența vinovăției. Factorul intelectual dezvăluie atitudinea conștiinței făptuitorului față de fapta săvârșită și față de urmările ei, arată dacă subiectul este vinovat sau nu.

Factorul volitiv (voința) reprezintă facultatea psihică prin care sînt mobilizate ori orientate conștient energiile fizice ale omului în vederea săvîrșirii actului de conduită exterioară. Voința de a săvîrși actul de conduită face ca acesta să fie atribuit, să aparțină, să fie imputabil persoanei care l-a săvîrșit. În cazul în care fapta nu este voită de persoana care a comis-o, pentru că nu a acționat în mod liber, ci ca urmare a unei energii străine, sub presiunea unei constrîngerii, nu poate exista vinovăție. Această faptă poate fi imputată făptuitorului doar fizic, nu și psihic, ceea ce exclude vinovăția. [V.Dobrinioiu, I.Pascu, I.Molnar, Gh.Nistoreanu, A.Boroi, V.Lazăr, p.116]

Astfel, pentru existența vinovăției nu este suficient să existe voința de a săvîrși fapta, ci mai este necesar ca această voință să fie liber exprimată, adică persoana să aibă capacitatea psiho-fizică de a se autodetermina și de a fi stăpînă pe actele sale. [V. Dobrinioiu, I. Pascu, I. Molnar, Gh. Nistoreanu, A. Boroi, V. Lazăr, p.115]

În doctrina și legislația penală, *vinovăția* se prezintă sub două forme, determinate de variațiunile factorului intelectual, în raport cu caracterul și conținutul reprezentărilor subiectului, cu întinderea și intensitatea prevederii de către acesta a urmărilor prejudiciabile ale faptei sale. În raport cu aceste variațiuni, vinovăția îmbracă forma *intenției*, atunci cînd persoana a avut reprezentarea corectă a rezultatului faptei sale sau forma *imprudenței*, atunci cînd făptuitorul și-a reprezentat greșit sau nu și-a reprezentat deloc acest rezultat. [Таранцев Н. С., p.453]

În cazul infracțiunii de violare de domiciliu latura subiectivă se exprimă în *vinovăție sub formă de intenție directă*. Astfel, *intenția directă* se caracterizează prin aceea că infractorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, prevede urmările prejudiciabile le admite și dorește survenirea acestor urmări. [Botnaru S., Șavga A., Grosu V., p.204]

În cazul în care se atestă lipsa de vinovăție, lipsește latura subiectivă a infracțiunii de violare de domiciliu, lipsește chiar însăși infracțiunea. **Un exemplu adus din practica judiciară ne confirmă acest fapt și anume:** „Familia M. s-a instalat în apartamentul litigios în timp ce acolo nu locuia petiționarul și, în acel moment, acest spațiu era neamenajat și neutilizat, fapt confirmat vizual de către familia M. În opinia soților M., apartamentul era părăsit, fără stăpîn. Astfel, în aceste circumstanțe, acțiunile soților nu puteau fi încadrate ca violare de domiciliu. Conform teoriei dreptului penal, violarea de domiciliu presupune pătrunderea și rămînerea ilegală în domiciliul sau reședința altei persoane, acțiuni care trebuie să se efectueze cu bună-știință, deci intenționat. Acțiunea de pătrundere înseamnă violarea spațiului locativ. Deci, la fel trebuie să fie intenționată. Prin urmare, concluzia procurorului că lipsește componenta de infracțiune prevăzută la art.179 CP RM corespunde circumstanțelor cauzei”. [Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.03.2011. Dosarul nr.1re-66/11]

Este de menționat faptul că latura subiectivă a infracțiunii o caracterizează nu doar atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta săvîrșită (și urmările ei), dar și *motivul și scopul*.

Deși, în raport cu vinovăția, motivul și scopul au un caracter secundar, aceasta nu înseamnă că ele se includ în structura vinovăției sau se confundă cu vinovăția. În această privință suntem de acord cu M.Mureșan, care afirmă: ”Motivul sau scopul infracțiunii nu trebuie confundate cu intenția infracțională. Or, intenția presupune voința de a comite infracțiunea, pe cînd scopul ori motivul infracțiunii – cauzele prin care se voiește să se comită aceasta”. [Mureșan M., p.176-177]

Nu se confundă între ele nici motivul infracțiunii și scopul infracțiunii. Este justă opinia lui N.F.Kuznețova și I.M.Teajkov:”*Motivul și scopul* sunt fenomene inconfundabile, deoarece caracterizează în mod diferit atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta săvîrșită. Dacă în privința *motivului* poate fi pusă întrebarea: de ce persoana a comis acțiunea (inacțiunea) prejudiciabilă?, atunci în privința *scopului* se poate pune întrebarea: la ce a tins făptuitorul?. [Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. *Курс уголовного права*. Общая часть. Том1. Москва: Зерцало, 1999, p. 342]

În art.179 Cod penal, legiuitorul în conținutul normei nu specifică un careva motiv sau scop al infracțiunii. Aceasta denotă faptul că stabilirea acestor semne secundare ale laturii subiective a infracțiunii nu este obligatorie la calificarea faptei, însă poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei. Să nu uităm că, potrivit art.75, alin.(1) Cod penal, la stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de

judecată ține cont, inclusiv, de motivul infracțiunii. Adică motivul infracțiunii are importanță doar pentru instanța de judecată la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei.

Așadar, prin *motiv al infracțiunii* se înțelege impulsul interior care determină hotărârea infracțională și deci implicit comiterea infracțiunii. Motivul comiterii infracțiunii de violare de domiciliu se poate exprima în: *curiozitate, favorizarea comiterii altor infracțiuni, răzbunare, gelozie, interes material* etc. Infracțiunea de violare de domiciliu poate avea la bază un interes material numai atunci când subiectul săvârșește această infracțiune la comandă, în vederea primirii unei remunerații materiale în schimb. În alte cazuri, este de neconceput ca interesul material să fie motivul care îl ghidează pe făptuitor la săvârșirea infracțiunii de violare de domiciliu. Dacă motivul, parte componentă a laturii subiective, constă în interes material (cu excepția cazului de obținere a remunerației materiale), presupunând că făptuitorul intenționează să-și atribuie ilegal toate sau unele prerogative ale proprietarului bunului imobil aferent unui domiciliu, aplicabil va fi nu art.179 Cod penal, ci art.193 „Tulburarea de posesie” din Codul penal”. [Stati V. / Unele considerații asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru infracțiunea de violare de domiciliu. p.19] Această precizare ne ajută să delimităm corect infracțiunea de violare de domiciliu de cea de tulburare de posesie.

Un caz unde a fost demonstrat motivul infracțiunii de violare de domiciliu ar servi următoarea speță din practica judiciară: *D.I. a fost acuzată de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.179 alin.(1) Cod Penal. În fapt, la 09.02.2008, D.I., aflând despre prezența lui E.P. în vizită la M.N. și acționând în scop de răzbunare, a pătruns în locuința lui M.N., unde a rămas ilegal în locuința lui M.N. refuzând să o părăsească la cererea părții vătămate.* [Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 5.08.2009. Dosarul nr.1ra-927/09]

Din cele consemnate rezultă că infracțiunea a fost comisă din răzbunare. De exemplu, O.S.Kapinus este de părerea că răzbunarea, ca motiv al infracțiunii, exprimă năzuința făptuitorului de a obține satisfacție pentru răul pe care victima l-a pricinuit în trecut făptuitorului. [Капинус О.С., p. 119] Într-o manieră asemănătoare, noțiunea de răzbunare e definită de S. Brînză: unde la bază se află supărarea și nemulțumirea de faptele altei persoane, însoțite de năzuința de a primi satisfacție pentru prejudiciile pricinuite”. [S.Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții, p.55]

Scopul infracțiunii reprezintă finalitatea urmărită prin săvârșirea faptei ce constituie elementul material al infracțiunii, obiectivul propus și reprezentat de făptuitor ca rezultat al faptei sale. Cît privește scopul acestei infracțiuni, el este irelevant în planul analizei laturii subiective a infracțiunii în cauză, cu excepția scopului de cupiditate. Cu certitudine, scopul de cupiditate nu poate fi urmărit de subiectul infracțiunii de violare de domiciliu. Cel mai probabil, acest punct de vedere vizează sustragerea săvârșită cu pătrundere în locuință, care absoarbe fapta de violare de domiciliu, adică comiterea infracțiunii prevăzute de art.186 alin.2, lit.c) Cod penal. Oricum, chiar și în această situație, fapta absorbantă (sustragerea săvârșită cu pătrundere în locuință), și nu fapta absorbită (violarea de domiciliu), este cea prin care se urmărește scopul de sustragere.

Deasemenea considerăm că printre motivele infracțiunii de violare de domiciliu se poate număra înlesnirea comiterii altor infracțiuni. Or, specificul infracțiunii de violare de domiciliu constă în aceea că, în frecvente cazuri, această infracțiune se află în conexitate etiologică cu alte infracțiuni. Adică, este săvârșită anume în vederea facilitării săvârșirii unei alte infracțiuni. Așadar, în cazul în care își găsește realizarea motivul înlesnirii comiterii altor infracțiuni, infracțiunea de violare de domiciliu va forma concurs cu infracțiunea înlesnită. În contextul legii penale atunci când se manifestă de exemplu un motiv huliganic în legătură cu fapta de violare de domiciliu, urmează a se aplica răspunderea nu doar pentru infracțiunea de violare de domiciliu, dar și pentru fapta de huliganism (art.287 Cod penal sau art.354 din Codul contravențional). Astfel că intențiile huliganice (motivul huliganic) ar constitui o formă fără conținut, în ipoteza în care ar fi desemnat în calitate de motiv al infracțiunii prevăzute la art.179 Cod penal. [Sub.pct.13, pct.10 / Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism”, nr.4 din 19.06.2006] *Huliganismul însoțit de pătrunderea sau rămânerea ilegală în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia, ori refuzul de a le părăsi la cererea ei, sau de perchezițiile și cercetările ilegale trebuie calificate conform art.287 și 179 Cod penal.*

În ipoteza infracțiunii de huliganism (art.287 CP RM) și a faptei de huliganism nu prea grav (art.354 din Codul contravențional), intențiile huliganice constituie motivul inerent, deci semnul obligatoriu al laturii subiective a respectivelor fapte. Considerăm că, atunci când atestăm concursul dintre fapta de violare de domiciliu și cea de huliganism, motivul în cauză se referă exclusiv la fapta de huliganism, nu și la fapta de violare de domiciliu.

În urma celor menționate supra, se constată că interesul material poate să apară ca motiv al infracțiunii de violare de domiciliu, dar nu în orice condiții. Numai ipoteza comiterii acestei infracțiuni la comandă, în vederea primirii unei remunerații materiale, acordă posibilitatea ca interesul material să devină motiv al infracțiunii de violare de domiciliu. Nici omorul, nici violul, nici alte infracțiuni la fel de grave sau mai puțin grave nu pot să absorbi infracțiunea de violare de domiciliu. Excepție de la această regulă o constituie numai cazul sustragerii cu pătrundere în locuință (dar nu în toate cazurile). Intențiile huliganice (motivul huliganic) nu pot dirija făptuitorul în vederea comiterii infracțiunii de violare de domiciliu. În contextul legii penale a Republicii Moldova, atunci când se manifestă un asemenea motiv în legătură cu fapta de violare de domiciliu, urmează a se aplica răspunderea nu doar pentru infracțiunea de violare de domiciliu, dar și pentru fapta de huliganism (art.287 Cod penal sau art.354 din Codul contravențional). Atunci când atestăm concursul dintre fapta de violare de domiciliu și cea de huliganism, motivul în cauză se referă exclusiv la fapta de huliganism, nu și la fapta de violare de domiciliu.

BIBLIOGRAFIE

1. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M./ Drept penal, Partea generală, p.199
2. Hulea V. / Caracteristici ale infracțiunii de furt și protecția drepturilor omului. Revista Națională de Drept, 2009, nr.1, p.65
3. В. А. Нерсисян, / Ответственность за неосторожные преступления, Санкт-Петербург, Юридический Центр Пресс, 2002, с. 18
4. Costică Bulai / Manual de drept penal, Editura ALL, 1997, p.157
5. V.Dobrinoiu, I.Pascu, I.Molnar, Gh.Nistoreanu, A.Boroi,V.Lazăr / Drept penal, Partea generală, București, Europa Nova, 1999, p.116
6. Таганцев Н. С. / Русское уголовное право. Часть Общая. Т.1, Тула: Автограф, 2001, с.453
7. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală..., op.cit.p.204
8. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.03.2011. Dosarul nr.1re-66/11
9. Mureșan M. / Aspecte teoretico-normative și practice ale motivului și scopului infracțiunii: Teză de doctor în drept . Chișinău, 2009, p.176-177
10. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Курс уголовного права. Общая часть. Том1. Москва: Зерцало, 1999, p.342
11. Stati V. / Unele considerații asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru infracțiunea de violare de domiciliu...op.cit. p.19
12. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 5.08.2009. Dosarul nr.1ra-927/09
13. Капинус О.С., / Убийства: мотивы и цели. Москва: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004, p. 119
14. S.Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții, Drept penal. Partea Specială. Chișinău: Cartier, 2005, p.55
15. Subpct.13, pct.10 / Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism”, nr.4 din 19.06.2006

LA LÉGISLATION EUROPÉENNE CONCERNANT LA LUTTE CONTRE LE TERRORISME

LEGISLAȚIA EUROPEANĂ CU PRIVIRE LA LUPTA ÎMPOTRIVA TERORISMULUI

Ilie DEMERJI, dr.

Maria DEMERJI, dr.

Email: mariacantemir@mail.ru,

Académie des Etudes Economiques de Moldova,

rue Bănulescu-Bodoni 61, MD-2005, Chișinău, République de Moldova,

Tel.: (+373 22) 22-41-28, F: (+373 22) 22-19-68, www.ase.md

Résumé. L'Union Européenne est fondée sur les valeurs universelles de dignité humaine, de liberté, d'égalité et de solidarité, ainsi que de respect des droits de l'homme et des libertés fondamentales. Elle repose sur les principes de démocratie d'Etat de droit, qui sont communs aux Etats membres.

La nécessité d'une Europe plus protectrice s'exprime surtout par rapport à la criminalité et à la sécurité, et plus particulièrement au terrorisme. [4]

Les actes de terrorisme constituent l'une des violations les plus graves des valeurs universelles de l'Union Européenne. Un cadre juridique commun à tous les Etats membres sert de référence pour l'échange d'informations et la coopération entre les autorités nationales compétentes.

Les mots-clés: la sécurité, la protection, le terrorisme, l'infraction, la menace, l'enquête, la lutte, la provocation, l'information, l'Europol, l'Eurojust, le droit pénal, la prévention, l'assistance.

INTRODUCTION

Le Dictionnaire Bordas explique le mot „terrorisme” comme une série d'actes violents dirigés contre le pouvoir du moment. Les terroristes sont les agents, partisans d'une activité terroriste. Le terrorisme produit des souffrances avec un impact psychologique très fort sur la population, caractérisées par la destruction des biens matériels et de toutes les valeurs spirituelles.

Le terrorisme est une menace pour tous les Etats et tous les peuples. Il met gravement en danger la sécurité, les valeurs des sociétés démocratiques et les droits et libertés dont jouissent les citoyens, plus particulièrement lorsqu'il frappe indistinctement des innocents. Le terrorisme est criminel et injustifiable quelles que soient les circonstances.

L'Union Européenne est un espace toujours plus ouvert, où les aspects internes et externes de la sécurité sont intimement liés. C'est un espace d'interdépendance croissante, qui permet la libre circulation des personnes, des idées, des technologies et des ressources, mais que les terroristes utilisent à mauvais escient pour mener à bien leur desseins. Dans ce contexte, il est indispensable de mener, dans un esprit de solidarité, une action concertée et collective au niveau européen pour lutter contre le terrorisme.[1]

Matériaux et méthodes

La lutte avec le terrorisme représente une priorité majeure pour l'Union Européenne et les Etats membres de celle-ci.

La Décision-cadre 2002/475/JAI du Conseil est la pierre angulaire de mesures de justice pénale des Etats membres destinées à lutter contre le terrorisme. Un cadre juridique commun à tous les Etats membres, et en particulier une définition harmonisée des infractions terroristes, sert de référence pour l'échange d'informations et la coopération entre les autorités nationales compétentes au titre de la Décision cadre 2006/960/JAI du Conseil, des Décisions du Conseil 2008/615/JAI et 2005/671/JAI, du Règlement (UE) n° 603/2013 du Parlement Européen et du Conseil, et des Décisions-cadres du Conseil 2002/584/JAI et 2002/465/JAI.

Dans sa résolution 2178 (2014), le Conseil de sécurité des Nations Unies s'est déclaré préoccupé par la menace grandissante que font peser les combattants terroristes étrangers et a demandé à l'ensemble des Etats membres de l'Organisation des Nations Unies de veiller à ce que les infractions liées à ce phénomène soient punissables en vertu du droit national. A cet égard, le Conseil

de l'Europe a adopté en 2015 le protocole additionnel à la Convention du Conseil de l'Europe pour la prévention du terrorisme.

La nature transfrontalière du terrorisme requiert une réponse et une coopération coordonnée au sein des Etats membres et entre ceux-ci, ainsi qu'avec et entre les agences et organismes compétents de l'Union Européenne en matière de lutte contre le terrorisme, notamment Eurojust et l'Office européen de police (Europol).

La Directive (UE) 2017/541 du Parlement Européen et du Conseil du 15 mars 2017 énumère de manière exhaustive un certain nombre d'infractions graves, telles que les atteintes à la vie d'une personne, en tant qu'actes intentionnels pouvant être qualifiés d'infractions terroristes lorsque et dans la mesure où ils sont commis dans un but terroriste particulier, à savoir gravenement intimider une population, contraindre indûment des pouvoirs publics ou une organisation internationale à accomplir ou à s'abstenir d'accomplir un acte quelconque, ou gravement destabiliser ou détruire les structures politiques, constitutionnelles, économiques ou sociales fondamentales d'un pays ou d'une organisation internationale. [2]

Il est important de mentionner que les terroristes ne font aucune différence entre Musulmans et non-Musulmans lors de leurs attaques et cherchent sans cesse à faire le maximum de victimes. Nous vous présentons certains actes terroristes commis au cours de l'année 2019:

- 1er janvier 2019: Royaume-Uni: Attaque au couteau à la gare Victoria de Manchester. Le bilan est de 3 blessés dont un policier.
- 5 mars 2019: France: Attaque au couteau contre 2 surveillants de la prison de Condé-sur-Sarthe, par un détenu radicalisé de 27 ans. Le bilan de l'attaque au couteau est de 2 blessés.
- 18 mars 2019: Pays-Bas: Fusillade à Utrecht par un homme âgé de 37 ans qui tire dans un tramway. Le bilan est de 4 morts et 5 blessés.
- 24 mai 2019: France: Attentat à la bombe dans la rue Victor-Hugo à Lyon. Le bilan est de 13 blessés.
- 3 octobre 2019: France: Attentat de la préfecture de police de Paris. Le bilan est de 4 morts et 1 blessé.
- 7 octobre 2019: Allemagne: Un homme à bord d'un camion fonce volontairement sur plusieurs véhicules arrêtés à un feu rouge faisant 9 blessés.
- 9 octobre 2019: Allemagne: Attentat antisémite à Halle-sur-Saale, un négationniste d'extrême – droite lance de grenades sur un cimetière juif et sur un restaurant turc, puis ouvre le feu sur une synagogue, où se tenait une cérémonie, provoquant au moins 2 morts et 2 blessés graves.
- 11 octobre 2019: Royaume-Uni: Un homme attaque à l'arme blanche plusieurs personnes dans le centre commercial Manchester Amdale. Le bilan est de 5 blessés.
- 29 novembre 2019: Royaume-Uni: Attaque à Londres. Le bilan est de 2 morts et plusieurs blessés.
- 29 novembre 2019: Pays-Bas: Attaque à couteau à la Haye.
- 5 janvier 2020 Allemagne: Un homme de 37 ans se précipite sur deux policiers en brandissant un couteau et en criant "allah akbar". Les policiers ouvrent le feu et neutralisent mortellement le suspect [5].

Les infractions de provocation publique à commettre une infraction terroriste comprennent, entre autres, la glorification et l'apologie du terrorisme ou la diffusion de messages ou d'images en ligne et hors ligne, y compris ceux liés aux victimes du terrorisme, dans le but d'obtenir un soutien à la cause terroriste ou de gravement intimider la population. De tels comportements devraient être punissable lorsqu'ils créent le risque que des actes terroristes puissent être commis.

Résultats et discussions

Les quatre piliers de la stratégie de l'Union Européenne visant la lutte contre le terrorisme, à savoir la prévention, la protection, la poursuite et la réaction, constituent une réaction globale à la menace que représente le terrorisme international. Cette stratégie implique que de mesures soient

prises au niveau national, européen et international. Les objectifs de la stratégie visent à empêcher le recrutement de nouveaux terroristes, à assurer une meilleure protection des cibles potentielles, à poursuivre les membres des réseaux existants et à enquêter à leur sujet et à améliorer les capacités de réagir aux conséquences d'attentats terroristes.

Un élément horizontal commun aux quatre piliers de la stratégie de l'Union Européenne est le rôle qu'elle joue dans le monde. L'Union Européenne assume la responsabilité de contribuer, par son action extérieure, à la sécurité mondiale et de construire un monde plus sûr.

Afin d'empêcher que des individus ne se tournent vers le terrorisme et qu'une nouvelle génération de terroristes ne fasse son apparition, l'Union Européenne a adopté une stratégie et un plan d'action visant à lutter contre la radicalisation et le recrutement des terroristes.

La Directive (UE) 2015/849 du Parlement Européen et du Conseil établit des règles communes relatives à la prévention de l'utilisation du système financier de l'Union Européenne aux fins du blanchiment de capitaux ou du financement du terrorisme. Le financement du terrorisme devrait être punissable dans les Etats membres.

La tentative de voyager à des fins de terrorisme, la tentative de dispenser un entraînement au terrorisme et la tentative de recruter pour le terrorisme devraient être punissables.

Un moyen efficace de lutter contre le terrorisme sur l'internet consiste à supprimer à leur source les contenus en ligne constituant une provocation publique à commettre une infraction terroriste.[3]

La Décision 2005/671/JAI, la Décision 2007/533/JAI du Conseil et la Directive (UE) 2016/681 du Parlement Européen et du Conseil établissent qu'il est indispensable que les informations que les autorités compétentes jugent utiles aux fins de la prévention et de la détection des infractions terroristes, ainsi que des enquêtes ou des poursuites en la matière, soient échangées de manière efficace entre les autorités compétentes et les agences de l'Union Européenne.

Afin de renforcer le cadre existant en matière d'échanges d'informations dans la lutte contre le terrorisme, tel qu'il est établi dans la Décision 2005/671/JAI, les Etats membres devraient veiller à ce que les informations pertinentes recueillies par les autorités compétentes dans le cadre de procédures pénales, par exemple les services répressifs, les procureurs ou les juges d'instruction, soient rendues accessibles aux autorités compétentes respectives d'un autre Etat membre à l'égard duquel ils estiment que ces informations pourraient être pertinentes.

La Directive 2012/29/UE du Parlement Européen et du Conseil précise que les Etats membres devraient adopter des mesures de protection, de soutien et d'assistance pour répondre aux besoins spécifiques des victimes du terrorisme.

La Directive 2004/80/CE du Conseil établit que l'assistance dans le cadre des demandes d'indemnisation des victimes s'entend sans préjudice et en complément de l'assistance que les victimes du terrorisme reçoivent de la part des autorités chargées de l'assistance. Les services d'aide devraient tenir compte du fait que les besoins spécifiques des victimes du terrorisme sont susceptibles d'évoluer au cours du temps.

Les Etats membres de l'Union Européenne devraient veiller à ce que toutes les victimes du terrorisme aient accès aux informations sur les droits des victimes, les services d'aide disponibles et les mécanismes d'indemnisation dans l'Etat membre où l'infraction terroriste a été commise. Les Etats membres devraient veiller à ce que les victimes du terrorisme aient accès à des services d'aide à long terme dans leur Etat membre de résidence, même si l'infraction a eu lieu dans un autre Etat membre.

C'est aux Etats membres qu'il appartient de réagir d'urgence en cas d'incident terroriste sur leur territoire. Néanmoins, il reste nécessaire de veiller à ce que l'Union Européenne, agissant de manière collective et avec le soutien des institutions européennes, y compris la Commission Européenne, soit en mesure d'apporter une réponse solidaire à une situation d'urgence extrême susceptible de dépasser les moyens d'un Etat membre isolé et de constituer une menace grave pour l'Union Européenne dans son ensemble. Il est important pour ce faire de réexaminer et réviser le cadre actuel d'assistance mutuelle.

Au lendemain des effroyables attentats terroristes qui ont frappé Paris en 2015, la Commission Européenne a adopté le Programme européen en matière de sécurité, visant à orienter l'action de

l'Union Européenne face à la complexité et à l'évolution rapide de l'environnement en matière de sécurité. En nommant un commissaire pour l'Union de la sécurité, habilité à coordonner les mesures en matière de sécurité dans tous les domaines d'action, avec le soutien d'un groupe d'experts spécialisés issus de tous les services compétents de la Commission Européenne, le président Juncker a adopté une approche cohérente, efficace et transversale. Les diverses mesures adoptées visent à lutter contre les défis transfrontières en matière de terrorisme et de criminalité organisée en améliorant les échanges d'informations en renforçant la cybersécurité ainsi que la coopération opérationnelle entre les autorités répressives et avec les agences de l'Union Européenne. Ces nouvelles mesures ont également doté les autorités répressives nationales des outils nécessaires à une lutte efficace contre le terrorisme, la criminalité transfrontière et la cybercriminalité et ont augmenté la résilience de l'UE face à ces menaces. [1]

Conclusions

Les Etats membres doivent poursuivre leurs efforts de la mise en place d'une Union Européenne de la sécurité réelle et efficace. Le terrorisme et la sécurité constituent des préoccupations majeures pour les citoyens de l'Union Européenne. Les menaces présentant de plus en plus souvent un caractère transfrontalière, l'Union a un rôle important à jouer dans le renforcement de la sécurité intérieure. Il faut que les Etats membres unissent leurs efforts pour prévenir et combattre le terrorisme, la criminalité organisée, la cybercriminalité et les menaces hybrides. La sécurité des citoyens peut être améliorée au moyen de systèmes d'information interopérables et d'un cadre juridique modernisé en matière de coopération, prévoyant notamment un accès plus aisé aux preuves électroniques.

L'Union Européenne doit améliorer la protection de ses frontières extérieures afin de rendre plus malaisée la tâche des terroristes connus ou présumés qui souhaitent entrer ou agir dans l'UE. Les améliorations technologiques sur le plan tant de la saisie que de l'échange de données concernant les passagers et l'introduction de données biométriques dans les documents d'identité et de voyage augmentent l'efficacité des contrôles aux frontières et apportent une meilleure protection aux citoyens européens.

La solidarité, l'assistance et l'indemnisation des victimes du terrorisme et de leurs familles fait partie intégrante de la réponse à apporter au terrorisme au niveau national et européen. Les Etats membres devraient veiller à ce que les victimes bénéficient de dédommagements appropriés.

Sur le plan international, il est nécessaire d'apporter une assistance aux citoyens de l'Union Européenne dans les pays tiers, ainsi que de protéger et d'appuyer les moyens militaires et civils que l'UE met en œuvre dans le cadre d'opérations de gestion des crises. L'assistance technique fournie par l'Union Européenne aux pays tiers prioritaires doit intégrer l'assistance en matière de gestion des conséquences d'attentats terroristes.

Il est peu probable que la menace terroriste se dissipe dans un avenir proche. Tant sur le plan intérieur qu'à l'étranger, davantage de groupe utilisent des canaux de communication modernes pour répandre des idéologies radicales qui ont pour effet de propager l'instabilité dans le monde entier. L'Europe doit agir avec détermination, tant en matière de prévention que pour soutenir les victimes du terrorisme.

Références:

1. La Stratégie de l'Union Européenne visant à lutter contre le terrorisme, 14469/4/05, REV4, Conseil de l'Union Européenne, Bruxelles, le 30 novembre 2005
2. La Directive (UE) 2017/541 du Parlement Européen et du Conseil du 15 mars 2017 relative à la lutte contre le terrorisme
3. La Directive (UE) 2015/849 du Parlement Européen et du Conseil relative à la prévention de l'utilisation du système financier de l'Union aux fins du blanchiment de capitaux ou du financement du terrorisme
4. Gâlea Ion, Les Traités de l'Union Européenne. Edition: C.H. Beck, Bucarest, 2012, ISBN 978-973-115-991-1
5. «Allemagne : Un homme armé d'un couteau abattu par la police devant un commissariat» [[archive](#)], sur [actu17.fr](#), 5 janvier 2020 (consulté le 5 janvier 2020)

DIDACTIC COMMUNICATION IN THE ERA OF "DIGITAL NATIVES"

COMUNICAREA DIDACTICĂ ÎN ERA „NATIVILOR DIGITALI”⁵

¹Lucia CEPRAGA, dr.

Email: cepragalucia@gmail.com

²Svetlana BÎRSAN, dr.

Email: s.birsan08@gmail.com

^{1,2}Academia de Studii Economice din Moldova

MD-2005, Republica Moldova, Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Banulescu-Bodoni 61,

Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. The integration of higher education graduates in the dynamic fields and activities on the labor market is a premise for the continuous training of teachers in university education. The topicality of communication is derived from the fact that the teacher is forced by the laws of life and nature to adapt their teaching methods. In traditional cognitive psychology, knowledge / learning are seen as a kind of processing. However, the true importance of the type of teaching-learning-assessment, which combines traditional pedagogical methods with modern ones, has its potential. This way of learning is an opportunity to create experiences that can provide the right type of teaching-learning at a certain time, place and for a certain student not only in the auditorium, but also in extra-curricular activities. Today, more than ever, we feel the lack of a corroborative, proactive generation with critical thinking. Therefore, the content of courses and teaching activities must develop students' ability to act in solving various problems through: critical thinking, logical thinking, experimentation and creativity, project work (teamwork).

Teamwork learning takes time. A well-designed collective project-based learning unit should have a clear set of knowledge that takes time to discover. Students should have a very clear direction, which defines expectations, responsibilities, processes and timing activities. Essentially, what requires more preparation time is rewarded with learning outcomes.

The wisdom of tradition can and must be combined with modern technological solutions.

Keywords: higher education, PBL, educational process, dynamics, globalization, digital age, communication, information technologies, teaching-learning-assessment process, dialogue, group activity, project, teacher.

JEL CLASIFICATION: A20, A23, A30,

Trăim în secolul XXI, iar generația care îl reprezintă este o provocare continuă pentru practicile educaționale. Este vorba despre globalizare, despre invazia tehnologiei, dinamica pieței muncii, fenomenul imigrației și multe alte probleme. Spațiile digitale sunt habitate naturale ale tinerilor de azi atât în timpul lor liber, cât și în timpul orelor de curs. Cu toate acestea, studiile demonstrează că tehnologiile digitale contribuie la creșterea calității lecțiilor doar în măsura în care profesorii reușesc să le integreze armonios în activitatea didactică. [1]

Integrarea absolvenților din învățământul superior în domeniile și activitățile dinamice de pe piața muncii reprezintă o premiză pentru formarea continuă a cadrelor didactice din învățământul universitar. Profesorul este constrâns de legile vieții și ale naturii să-și adapteze metodele de predare pentru a elimina învățarea prin memorare. În psihologia cognitivă tradițională, cunoașterea/învățarea este văzută ca un fel de procesare, adică, aceasta va atinge cote cu atât mai înalte, cu cât mintea studentului va fi programată cu ajutorul cât mai multor strategii meta-cognitive. Or, cunoașterea trebuie înțeleasă în termeni de învățare a folosirii instrumentelor culturale.

Utilizarea tehnologiilor moderne face parte din evoluția naturală a învățării și a nevoilor studenților. Integrarea acestora în procesul tradițional de predare-învățare-evaluare este o oportunitate de a integra inovațiile tehnologice cu interacțiunea și implicarea oferite de modul tradițional de cunoaștere. Nu este un proces facil, dar dificultățile pot fi depășite având în vedere potențialul acestui tip de cunoaștere. Studenții din ziua de azi sunt diferiți de generațiile precedente. Majoritatea acestora, mai ales în mediul urban, au deja ca rutină folosirea internetului și a emailului, a sms-urilor sau a rețelelor de socializare. Acest tip de comunicare se face simțit și în modul lor de a învăța. Chiar dacă

⁵Termen propus de autorul american Marc Prensky, în articolul *Digital Natives, Digital Immigrants*,

profesorul folosește sau nu în procesul de învățare tehnologiile informației și ale comunicării, studenții vor utiliza cu siguranță mijloacele moderne de informare ca sprijin pentru teme. Comunicarea scurtă sau abreviată de tip *chat* sau *sms* se face simțită deja la nivelul standardelor gramaticale și ale ortografiei. Ne dorim noi sau nu, dar când se schimbă contextul de viață, intervin schimbări și în modul în care studentul învață. [4]

Adevărata importanță a tipului de predare-învățare-evaluare care combină metodele pedagogice tradiționale cu cele moderne ține de potențial. Această modalitate de învățare este o oportunitate în a crea experiențe care pot furniza tipul de predare-învățare potrivit într-un anumit moment, loc și pentru un anumit student nu numai în auditoriu, dar și în activitățile extra curriculare. Tipul acesta de învățare ar putea deveni global, ar putea transcede granițele formale ale țărilor și, respectiv, ar aduce împreună grupuri de studenți din culturi și meridiane diferite.

În acest context, studenții trebuie să demonstreze participare activă la toate activitățile didactice și colaborative la care sunt solicitați, să manifeste solidaritate în cadrul acelor echipe de lucru ce necesită eforturi complexe.

Urmărind de ceva timp comportamentul și deschiderea ambilor actori implicați în procesul educațional din Republica Moldova, am constatat un oarecare dezinteres, pasivitate, demotivare în ceea ce privește deschiderea spre implicare, spre schimbare.

Cadrele didactice, cumva, aruncă piatra în grădina studenților, imputându-le neimplicare, iresponsabilitate, lipsă de atitudine, iar studenții, viceversa, ținesc în activitatea neutră, rece a unor cadre didactice. Susținem că, într-o oarecare măsură, fiecare parte are dreptate în felul său. Nodul gordian în ambele cazuri îl constituie situația socio-economică și politică din RM. Dar și așa, profesorul îndeplinește o profesiune de o deosebită importanță, cea care asigură formarea și pregătirea personalității tinerelor generații și pregătirea lor profesională în cadrul instituțiilor de învățământ, strâns legate de viață, de activitatea socioprofesională, morală și cetățenească, precum și cultivarea valorilor individuale, umane, de grup, naționale, universale. Totodată, profesorul trebuie să se simtă liber să răspundă noilor tehnologii critic, dar, în același timp, creativ și sub nicio formă nu poate să ignore acest aspect, dacă vrea să comunice eficient cu studenții.

S-ar putea, ca la prima vedere, aceasta să pară o idee teoretică. Posibil. Însă chiar în cadrul ultimului examenelor la Arta Comunicării și Etică Profesională, studenții au identificat ca problemă cota parte mică de educație socio-culturală. Totodată, ei au remarcat necesitatea sporită de a fi formați prin prisma competențelor socioculturale și atitudinal-națională. Or, au susținut ei, profesorii le transmit informații teoretice, pe alocuri chiar foarte multe, dar rămâne în umbră componenta valorică în educație. Studenții care au realizat anumite cercetări de grup au mai menționat că uneori cadrele didactice nu manifestă deschidere față de opiniile lor, nu li se permite să-și expună propriile viziuni, nu sunt acceptați ca indivizi cu propriile nevoi de educare etc.

Pornind de la cele menționate mai sus, precum și în temeiul ultimelor formări la Universitatea din Aalborg, Danemarca, am considerat necesar de a aminti, prin intermediul acestei manifestări, că stilul de predare și abordare a teoriei și a aplicațiilor practice trebuie să-i motiveze pe studenți să participe activ și cu plăcere la activitățile de învățare; profesorul trebuie să înlocuiască prelegerile plictisitoare, eventual, cu un dialog pe care îl lansează studenților în timpul unui curs sau în clasa unde au loc activități didactice; conținutul cursurilor trebuie să includă atât teorie (concepte, termeni, metode, tehnici etc.), cât și aplicații și exemple practice pentru acumularea de cunoștințe și competențe; ponderea între teorie și practică fiind prezentă și la evaluarea finală (examen sau proiect). Așadar, în era digitală în care trăim, paradigma cunoașterii trebuie să fie una a dialogului, iar educația să meargă dincolo de instrumentele culturale specifice. Dezvoltarea educației în direcția dialogului nu poate fi decât rezultatul unui mod de predare-învățare-evaluare la un nivel de conceptualizare mai ridicat decât în trecut. Din motivul că dialogul presupune deschidere, lărgire a orizontului și profunzime, acest mod de învățare este atât o direcție individuală pentru student, cât și una socială. Dezvoltarea gândirii creative poate fi promovată prin omiterea unor factori de constrângere și încurajare a schimbului de perspective între studenți. În tradiția socioculturală, tehnologiile

informaționale și de comunicare sunt definite ca mijloc de mediere pentru cunoaștere, iar din perspectivă dialogică, sunt văzute ca mijloc de deschidere, adâncire și lărgire a spațiilor de dialog. Nu trebuie să uităm că învățarea nu presupune doar acumulare de cunoștințe, ci creștere, îmbogățire, evoluție. „Educația tradițională și testarea standardizată nu respectă, în general, cerințele secolului 21, care constau din cerințele externe ale locului de muncă și cerințele interne, cum ar fi nevoile individuale ale cursanților. În plus, există o gamă largă de cursanți, inclusiv studenți cu performanțe slabe și studenți cu nevoi educaționale speciale, a căror instruire necesită metode inovatoare”. [3]

Astăzi, mai mult ca oricând, resimțim lipsa unei generații coroborative, proactive, cu o gândire critică. De aceea, conținutul cursurilor și activitățile didactice trebuie să dezvolte studenților capacitatea de a acționa în rezolvarea diverselor probleme prin: gândirea critică, gândirea logică, experimentul și creativitatea, lucrul la proiecte (lucrul în echipă). Or, tinerii noștri, evident nu toți, dar mulți dintre ei, nu pot lucra în echipă. Studenții nu reușesc să facă anumite concesii, nu sunt deschiși spre opiniile colegilor, nu vor să accepte și să dea valoare altor viziuni, considerându-le relevante doar pe cele pe care înșșiși le propun (am constatat acest lucru deja câțiva ani la rând, când s-au destrămat grupurile din cauza lipsei de comunicare, de colaborare între membrii echipelor ce realizau cercetări de identificare a problemelor de comunicare în ASEM, dar și a soluțiilor corespunzătoare).

În context, remarcăm nevoia de a reconceptualiza rolul profesorului în procesul de predare-învățare-evaluare. Astfel, cadrul didactic nu trebuie să le transmită studenților exhaustiv informații teoretice, practice, răspunsuri sau soluții de-a gata cu privire la subiectul supus cercetării. Este mult mai eficient să monitorizezi, să ghidezi parcursul lor de învățare, de cercetare etc. Or, studentul, prin analiză, prin gândire critică, descoperă însuși soluții etc. Am admirat de fiecare dată, chipul studenților, care învață conform metodologiei PBL, atunci când și-au prezentat produsele ce vin să soluționeze anumite probleme identificate tot de ei pe parcursul cercetării.

Adevărat, ghidarea sau supervizarea reclamă cadrul didactic un efort sporit în ceea ce privește pregătirea materialelor didactice, responsabilizarea studenților, interactivitate în prezentare și dialog.

În plus, prezentarea unui curs trebuie să se realizeze cu mijloace moderne (slide-uri de tip power point sau prezi, simulări, utilizarea de produse software specializate în calcule, reprezentări etc.). Dar un bun orator nu are nevoie de o prezentare complicată din punct de vedere tehnic. Este mult mai important ca aceasta să fie atractivă prin idee, mod de structurare și grad de interactivitate. O prezentare trebuie să-l facă pe student, în primul rând, să gândească. Aceasta nu trebuie să fie doar o înșiruire rapidă și amănunțită de slide-uri. Pentru a avea un caracter interactiv și pentru ca studenții să participe la un dialog în care să poată contribui cu idei privind subiectele abordate, contrar obiceiurilor de predare prin prelegeri, este mult mai eficientă metoda prin care studenții sunt invitați de către profesor să formuleze întrebări privind subiectele dezbătute și explicate la curs.

Studenții trebuie să aibă o preocupare permanentă în găsirea de motivații pentru a participa la cursuri și la toate activitățile didactice care decurg din curriculum.

Recomandăm consultarea și utilizarea resurselor educaționale recomandate de profesor atât pentru teorie, cât și pentru elaborarea aplicațiilor practice; studenții trebuie să aibă o participare activă la toate activitățile colaborative la care sunt solicitați, să manifeste solidaritate în cadrul acelor echipe de lucru ce necesită eforturi complexe; să contribuie la eliminarea neînțelegerilor diverselor concepte prin formularea de întrebări adecvate atunci când se află în dialog cu profesorul sau cu colegii.

Referitor la diversitatea rolurilor pe care le poate exercita profesorul în literatura de specialitate se atestă mai multe roluri ale unui profesor modern:

- *Profesorul, ca expert al actului de predare-învățare*: el poate lua decizii privitoare la tot ceea ce se întâmplă în procesul de învățământ.
- *Profesorul, ca agent motivator*, declanșează și întreține interesul, curiozitatea și dorința lor pentru activitatea de învățare.
- *Profesorul, ca lider*, conduce un grup de studenți, exercitându-și influența asupra principalelor fenomene ce se produc aici. Este un prieten și confident al elevilor, un substitut al părinților, obiect de afecțiune, sprijin în ameliorarea stărilor de anxietate.

- *Profesorul, în ipostază de consilier*, este un observator sensibil al comportamentului elevilor, un îndrumător persuasiv și un sfătuitor al acestora.
- *Profesorul, ca model - prin întreaga sa personalitate*, prin acțiunile, comportamentul său este un exemplu pozitiv pentru studenți.
- *Profesorul, ca profesionist reflexiv*, se străduiește tot timpul să înțeleagă și să reflecteze asupra întâmplărilor inedite din grupă, să studieze și să analizeze fenomenele psihopedagogice cu care se confruntă.
- *Profesorul, ca manager*, supraveghează întreaga activitate din sală, asigură consensul cu ceilalți profesori și cu ceilalți factori etc. [4]

Profesorul își asumă deci o multitudine de roluri, a căror exercitare este dependentă de personalitatea lui. Așadar, profesorul încetează să mai fie un transmițător de cunoștințe, devenind un facilitator, un sfătuitor (consilier) al învățării. Profesorul provoacă, organizează și stimulează situațiile de învățare. Studenții sunt conduși către autoînvățare și sunt motivați să planifice independent și colectiv, să implementeze și să evalueze procesul de învățare.

Deci, rolul profesorului este:

- ⇒ să pregătească meticulos procesul de învățare;
- ⇒ să răspundă întrebărilor studenților pe tot parcursul derulării proiectului;
- ⇒ să ghideze studenții să învețe ei înșiși și să formuleze corect întrebări;
- ⇒ să încurajeze studenții să-și autoevalueze munca;
- ⇒ să acorde o atenție specială cooperării, organizării sarcinilor și metodologiilor de lucru în echipă, fiind într-o comunicare permanentă cu studenții.[5]

Pentru studenții obișnuiți cu experiențele școlare tradiționale, munca în echipă și prezentarea unui proiect comun ca produs final presupune o transformare de la respectarea unor ordine pentru desfășurarea activităților la orientarea propriilor activități de învățare; de la memorare și repetare la descoperire, integrare și prezentare; de la ascultare și reacție la comunicare și asumarea responsabilității; de la cunoștințe la fapte, de la termeni și conținuturi care servesc la înțelegerea proceselor; de la teorie la aplicarea teoriei; de la dependența de profesor la puterea de a lua decizii.

Învățarea bazată pe lucru în echipă necesită timp, acest aspect fiind de multe ori un motiv de îngrijorare pentru mulți profesori care fac trecerea la acest tip de abordare a curriculumului. O unitate de învățare bazată pe un proiect colectiv, bine concepută, ar trebui să aibă în mod clar stabilit ce cunoștințe merită timp pentru a fi descoperite. Concentrându-se pe ideile importante, care au o valoare durabilă, dincolo de sala de curs, studenții devin în mod activ implicați și autonomi în luarea deciziilor și orientarea propriilor acțiuni – ei gândesc și produc la un nivel superior. Pentru a preda din control studenților, menținând în același timp standardele și rigoarea necesare, proiectele de echipă trebuie să fie planificate până la cel mai mic detaliu. Studenții trebuie să aibă o direcție foarte clară, prin care sunt definite așteptările, responsabilitățile, procesele și calendarul activităților. În mod esențial, ceea ce necesită mai mult timp de pregătire, are drept răsplată rezultatele învățării.

Înțelepciunea tradiției poate și trebuie să fie combinată cu soluțiile tehnologice moderne.

Referințe bibliografice:

1. STAN, Diana-Maria. *A fi profesor în era digitală*. [online], [citat 20.09.2020]. Disponibil: <https://www.elearning.ro/a-fi-profesor-in-era-digitala>
2. CÂRJĂ Mihai. Proiectul, metodă lternativă de evaluare. În Revista Educației „Edict”, 2018. ISSN:1582-909X [online], [citat 20.09.2020]. Disponibil: <https://edict.ro/proiectul-metoda-alternativa-de-evaluare/>
3. HABOK Anita, NAGY Judit. *In-service teachers' perceptions of project-based learning* [online], [citat 20.09.2020]. Disponibil: <https://springerplus.springeropen.com/articles/10.1186/s40064-016-1725-4>
4. DANDARA Otilia et al.. Guide for PBL pedagogical training curricula and programmes. Aalborg, 2019, p. 66-67. EPP-2015-1-561 884, DK-EPPKA2-JP-CBHE
5. DANDARA Otilia, Lucia Cepraga, Elena Gogoi [et al.]. *Învățarea bazată pe probleme (PBL): Ghid metodologic pentru cadrele didactice din învățământul superior*, p. 69 – Chișinău: CEP USM, 2020. ISBN 978-9975-149-92-1.

CONSTITUTIONAL GUARANTEES FOR THE PROTECTION OF CONSUMER CIVIL RIGHTS

GARANȚII CONSTITUȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR CIVILE ALE CONSUMATORILOR

Veaceslav ZAPOROJAN, dr.

e-mail: zaporojan.veaceslav@ase.md

Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM)

MD-2005, Republica Moldova, Chisinau, str. Bănulescu-Bodoni 61

tel. +373 22 402 713, www.ase.md

Abstract. Consumer rights protection is a fundamental duty of the state of the Republic of Moldova in relation to citizens and any person who is on the territory of the state and is involved in civil relations on its contracts with professionals who provide civil rights to its consumers regarding the right to property, the right to benefit from services and other civil rights. The fundamental and supreme duty of the state to protect consumers is the legal work of the Constitution adopted by the Constituent Assembly - Parliament on July 29, 1994. For these reasons the Parliament in the legislative process and the Government in the administrative have the constitutional obligation to prioritize consumer rights in legislative activities. and executive, which allows us to consider the topic addressed as current and important.

The purpose of this article is to scientifically investigate the importance of directing consumers in protecting their rights not only at the legislative and administrative level, but also at the constitutional level on the impact of the regulatory framework, including constitutional on consumer rights. The research methodology is based on the analysis of consumer rights exercised in civil relations with professionals and the elucidation of constitutional guarantees for the exercise of their rights.

Keywords: consumer rights, consumer, civil rights, professionals, constitution, constitutional guarantees, economic agent

JEL CLASSIFICATION: K100, K120, K150

INTRODUCERE

Drepturile consumatorilor reprezintă drepturi civile fundamentale ale persoanelor indiferent de calitatea acestora de cetățeni, apatrizi sau cetățeni străini. Protecția drepturilor consumatorilor este foarte importantă pentru orice formațiune socială ce organizată în stat. Agenții economic sau alte persoane juridice în activitatea sa economică sau socială, pentru beneficiile economice sau sociale ce le dobândesc, sunt direcționați să producă, furnizeze producția sau să presteze servicii, inclusiv sociale fiecărui membru al societății. Această finalitate al activității acestora, ca urmare al faptului că sunt profesioniști în activitățile sale, le impune necesitatea de a crea raporturi civile cu neprofesioniștii, care și reprezintă consumatorii.

Drepturile civile, ce necesită a fi protejate pentru consumatori, sunt multiple și originea acestora poate fi plasată în rândul drepturilor civile, dar o analiză mai aprofundată permite să plasăm aceste drepturi în rândul drepturilor fundamentale proclamate și garantate de legea fundamentală – Constituția, ca lege supremă în societate. În prezentul raport am stabilit ca obiect studiul rolului unor garanții constituționale ce asigură drepturile consumatorului ce pot fi invocate când normele legale nu reglementează corect posibilitatea protecției unor drepturi fundamentale garantate prin Constituție.

MATERIALE ȘI METODE

Prezentul articol are drept scop de a cerceta cadrul politicilor și cadrul normativ format ca suport în Republica Moldova pentru protecția și garantarea drepturilor consumatorilor, elucidarea principalelor acte normative și norme de drept strategice ce protejează drepturile consumatorilor. Metodologia cercetării este metoda comparativă privind normele de drept constituțional și civil ce se aplică întru protecția drepturilor consumatorilor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Raporturile civile dintre profesioniști și consumatori obligă statul la elaborarea unor norme de drept pentru a impune profesioniștilor măsuri direcționate către aceștia de a nu admite abuzuri în raporturile civile cu consumatorii. Obligația aceasta a statului se realizează prin prisma normelor legale, având drept bază norma alin.(1) art.16 din Constituție, care impune Republicii Moldova ca stat „(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.”[1] Norma citată nu permite statului să admită nerespectarea și neocrotirea oricărei persoane din Republica Moldova, în special profesioniștilor, ca prin activitățile sale economice să abuzeze cu specializarea sa și să se eschiveze de la diligența profesională în detrimentul drepturilor consumatorilor pentru care își organizează activitatea și dobândesc surse de existență și funcționare ulterioară.

Normele de protecție a consumatorilor sunt foarte importante pentru a impune măsuri normative ce egalează consumatorii cu profesioniștii. Raporturile civile de vânzare-cumpărare, prestări servicii sau alte raporturi civile economice, ca consecință a originii sale de raporturi civile, impune obligativitatea părților de a fi egali în drepturi și obligații. Specializarea profesionalilor pe un anumit domeniu economic le creează o prioritate acestora, acordându-le priorități semnificative de specialitate față de consumatori, care ocazional și mult mai rar se implică în protecția drepturilor sale în astfel de raporturi civile, fapt utilizat de unii profesioniști pentru aplicarea în unele cazuri a discriminării în raporturile civile cu consumatorii. Normele legale și cele subordonate legii, de principiu, asigură respectarea egalității în drepturi a consumatorilor cu profesioniștii. Orice normă din aceste acte, care ar pune în pericol inegalitatea în drepturi a consumatorilor cu profesioniștii, este în contradicție cu garanția constituțională a egalității în drepturi instituită de alin.(2) art.16 din Constituție, care reglementează că „(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.” [1] Norma constituțională citată organizează și impune la nivel suprem obligativitatea respectării principiului egalității în drepturi a drepturilor consumatorilor indiferent de calitățile sale în raport cu profesioniștii indiferent de situația sa economică, domeniul său de activitate și starea sa profesională.

Contractele programate sau încheiate ocazional de consumatori cu profesioniștii impun ultimilor să țină cont de faptul că consumatorii sunt persoanele fizice ce comandă sau procură ori care comandă, procură sau folosesc produse, servicii pentru necesitățile sale personale ce nu sunt nemijlocit legate de activitatea de întreprinzător sau profesională. O astfel de reglementare normativă o putem interpreta în procesul de protecție a drepturilor consumatorilor prin aplicarea Legii 105/2003 privind protecția consumatorilor [2]. O astfel de nominalizare și protecție a drepturilor consumatorilor rezultă nu din voința inițială a organului legislativ suprem – Parlamentul, ci din prevederile principiului universalității drepturilor omului în Republica Moldova proclamat de art.15 din Constituție, care impune statului, inclusiv Parlamentului, un comportament și acțiuni în cadrul cărora să se concentreze asupra faptului că „Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea.” [1] Norma constituțională citată nu numai acordă consumatorilor posibilitatea de a-și exercita pe deplin drepturile și libertățile sale constituționale, dar și impune profesioniștilor obligația de a respecta cu strictețe drepturile consumatorilor.

Cel mai important drept, ce necesită a fi protejat în privința consumatorilor, este dreptul civil de proprietate. Importanța protecției dreptului de proprietate pentru consumatori poate fi apreciată luând în considerație interesul personal și economic al acestuia în raporturile de drept civil. Producătorul unui bun oferit la cumpărare consumatorului livrează principalul drept ultimului – dreptul de proprietate asupra bunului produs. Un alt profesionist implicat în raporturile cu consumatorul poate fi distribuitorul, care este următorul agent economic după producător sau importator al bunului. Distribuitorul este și el un profesionist, implicat în transmiterea dreptului de proprietate asupra bunului de la producător sau importator la consumator.

Fără a lua în considerație modul de reglementare a procesului de transmitere a dreptului de proprietate și de distribuitor, putem afirma cu certitudine că protecția dreptului de proprietate a consumatorului este reglementat originar de Constituție [1]. Articolul 9 din Constituție, prin alin.(3), nu numai garantează profesioniștilor, ca agenți economici, de a beneficia de piața liberă, de libera inițiativă economică și concurența loială, pe care Constituanta i-a nominalizat ca „factorii de bază ai economiei”, dar a stabilit în alin (1) unicele tipuri de proprietate în Republica Moldova – publică și privată. Dreptul de proprietate privată a consumatorilor este unica ce poate fi invocată de consumator, dar alin.(2) al aceleiași norme constituționale a impus profesioniștilor obligativitatea de a-și exercita astfel activitățile, încât să respecte față de consumatori comportamentul impus constituțional conform căruia „(2) Proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților și demnității omului.”[1] Norma citată din Constituție reprezintă o garanție constituțională a dreptului consumatorului de proprietate.

În același sens, norma alin.(1) art.46 din Constituție [1] garantează fundamental dreptul la proprietatea privată, iar alin.(5) al aceleiași norme impune statului și profesioniștilor acțiuni vigilente privind protecția drepturilor consumatorului și profesionistului prin respectarea sarcinilor ce-i revin proprietarului: „(5) Dreptul de proprietate privată obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului înconjurător și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii, revin proprietarului.”

Analizând importanța dreptului de proprietate în raporturile civile dintre consumatori și profesioniști, este necesar de a urmări faptul, că consumatorul în relațiile cu profesionistul este titularul dreptului de proprietate asupra banilor ce necesită a fi achitați pentru dobândirea dreptului de proprietate asupra bunului sau pentru beneficierea de serviciile prestate de agentul economic și *vice versa*. În acest sens, o altă garanție constituțională a dreptului de proprietate al acestor două părți este asigurată de art.127 din Constituție [1], care la alin.(1) impune obligația statului de a ocroti proprietatea, iar la alin.(2) reglementează constituțional mai detaliat raporturile dintre consumator și profesionist: „(2) Statul garantează realizarea dreptului de proprietate în formele solicitate de titular, dacă acestea nu vin în contradicție cu interesele societății.” Norma citată obligă statul să ia toate măsurile necesare, în cazul dat prin normele de drept, pentru a garanta ambilor titulari al dreptului de proprietate să desfășoare activități în formele solicitate de ei, iar această activitate să nu contravină intereselor societății în ansamblu.

Dreptul de proprietate, ce trebuie protejat în raporturile civile dintre consumatori și profesioniști, nu este unicul drept constituțional garantat de Constituție ambelor părți, în special consumatorilor. Orice drept exercitat sau solicitat de a fi exercitat de consumator are baze juridice constituționale la care ne vom referi, depistarea acestora fiind în vizorul juriștilor, iar în caz de necesitate impunându-se necesitatea intervenției nu numai a instanțelor de judecată de drept comun prin cererile de chemare în judecată a părților, în special a consumatorilor, dar și a Curții Constituționale prin sesizările înaintate de autorități până la un litigiu sau de părțile la litigiile civile prin procedura excepției de neconstituționalitate când observă o neconcordanță a normelor legale cu garanțiile constituționale.

Drepturile consumatorului necesită a fi protejate prin norme legale, acestora aparținându-le caracterul primar din cadrul acestor relații, cu unele excepții, când intervin inițial normele din hotărârile Guvernului, diferite regulamente ramurale ș.a. Normele din legi la moment sunt aparent corecte, dar uneori dau naștere la lezarea unor drepturi ale consumatorilor și apariția litigiilor, iar instanțele de judecată și avocații ce apără interesele consumatorilor nu se implică suficient ca pe lângă restabilirea drepturilor consumatorilor să sesizeze Curtea Constituțională pentru a recunoaște neconstituționale unele norme ale legii sau actelor Guvernului ce provoacă astfel de lezări ale drepturilor omului garantate de Constituție. Unele neajunsuri vor fi studiate în continuare pentru a provoca consumatorii, avocații acestora și instanțele de judecată să nu admită menținerea normelor ce contravin garanțiilor constituționale.

O primă implicare a Curții Constituționale în asigurarea garanțiilor constituționale referitoare la drepturile consumatorilor a fost Hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 29.05.2007 [3], când s-au examinat unele prevederi ale Regulamentului Guvernului [4], prin care agenții economici erau

obligați să utilizeze mașini de casă și control la efectuarea decontărilor bănești în numerar pentru tranzacțiile comerciale cu consumatorii. Prin hotărârea aceasta au fost recunoscute neconstituționale unele reglementări ce încălcau niște drepturi.

Normele legale în unele cazuri nu reglementează suficient raporturile civile dintre consumatori și profesioniști, drept exemplu servind necesitatea impunerii pentru profesioniști a obligației de a nu admite ca în procesul de încheiere a contractelor să nu informeze pe deplin consumatorii cu toate clauzele incluse în contracte și cele ce se vor desfășura în raporturile contractuale. Această acțiune este necesară în special pentru a-l informa pe consumator referitor la acele clauze sau raporturi civile extra contractuale care provoacă cel mai frecvent litigii. În cazul reglementărilor legale incorecte sau lipsei unor astfel de reglementări poate fi invocat dreptul constituțional la informație, garantat de art.34 din Constituție, care aplicativ la raporturile dintre consumator și profesionist impune obligația oricărei autorități sau persoane un comportament, conform căruia la alin.(3) garantează, că „Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor [...]” [1].

CONCLUZII

Activitățile autorităților publice centrale care reglementează prin norme legislative și de subordonare legislativă privind protecția drepturilor consumatorului și politicile sale în acest domeniu reprezintă acțiuni importante, pe de o parte în respectarea drepturilor și libertăților omului, iar pe de altă parte în crearea unui sistem economic și antreprenorial pentru profesioniști de succes. Luând în considerație supremația normelor constituționale, urmate de normele legale, ele asigură consumatorilor posibilitatea de a beneficia pe deplin de drepturile și libertățile sale fundamentale, iar agenților economici, ca profesioniști, posibilitatea de a se dezvolta prodigios în materie economică pentru funcționarea întreprinderilor active.

În prezent este imposibil de a frâna total raporturile civile între agenții economici și consumatori, această acțiune limitând și mai mult drepturile consumatorilor de a beneficia de bunuri utile și necesare activității de zi cu zi, iar profesioniștilor stabilind limite considerabile în dezvoltarea activității antreprenoriale. Infrastructura raporturilor civile între consumatori și profesioniști implică o dezvoltare continuă a acestora, fapt ce implică perfecționarea cadrului normativ pentru garantarea și protejarea drepturilor consumatorilor, dar și nediminuarea activității efective al agenților economici.

REFERINȚE

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr.1 din 12.08.1994.: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
2. Legea Nr. 105 din 13-03-2003 privind protecția consumatorilor. În: Monitorul Oficial Nr. 126-131 din 27.06.2003, art. 507.: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110237&lang=ro
3. Hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 29.05.2007 pentru controlul constituționalității pct.2 și pct.3 din Regulamentul cu privire la aplicarea mașinilor de casă și control pentru efectuarea decontărilor în numerar, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.474 din 28 aprilie 1998 “Cu privire la aplicarea mașinilor de casă și control cu memorie fiscală pentru efectuarea decontărilor în numerar”. În: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=100&l=ro>
4. Hotărârea Guvernului nr.474 din 28 aprilie 1998 “Cu privire la aplicarea mașinilor de casă și control cu memorie fiscală pentru efectuarea decontărilor în numerar”. În: Monitorul Oficial 82-85/12, 15.06.2007

În redacția autorilor

Serviciul Editorial-Poligrafic
al Academiei de Studii Economice a Moldovei
Chișinău, MD-2005, str. Bănulescu-Bodoni 59.
Tel.: 022-402-910